

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

RIMANTAS PETRAUSKAS

Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų studijų programa

**APKALTOS TEISINIS REGULIAVIMAS:
TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
profesorius,
daktaras;
Vytautas Sinkevičius

Vilnius, 2012

TURINYS

TURINYS	2
ĮVADAS	3
1. TEISĖS PAŽEIDIMAS – APKALTOS PROCESO PAGRINDAS	7
1.1 KONSTITUCINIO DELIKTO SUBJEKTAS	7
1.2 ŠIURKŠTUS KONSTITUCIJOS PAŽEIDIMAS IR PRIESAIKOS SULAUŽYMAS.....	11
1.3 KONSTITUCINĖS IR DRAUSMINĖS ATSAKOMYBĖS SANTYKIS	15
1.4 NUSIKALTIMAS KAIP PAGRINDAS PRADĖTI APKALTOS PROCESĄ	17
1.5 NUSIKALTIMO PADARYMO FAKTO NUSTATYMAS	19
1.6 KONTRASIGNAVIMO INSTITUTAS RESPUBLIKOS PREZIDENTO APKALTOS KONTEKSTE	23
1.7 KALTĖS KLAUSIMAS APKALTOS PROCESO KONTEKSTE.....	25
2. APKALTOS PROCESO EIGA.....	28
2.1 APKALTOS PROCESO INICIAVIMAS	28
2.2 PARENGIAMIEJI APKALTOS PROCESO VEIKSMAI	31
2.3 KONSTITUCINIO TEISMO VAIDMUO APKALTOS PROCESU	36
2.3.1. <i>Konstitucinio Teismo įgaliojimų apkaltos procese konstituciniai pagrindai</i>	36
2.3.2. <i>Pagrindiniai proceso Konstituciniame Teisme bruožai</i>	40
2.3.3. <i>Konstitucinio Teismo išvados reikšmė</i>	42
2.4. APKALTOS PROCESAS SEIME.....	43
2.4.1. <i>Balsavimas dėl konstitucinės atsakomybės taikymo</i>	44
2.4.2. <i>Seimo nutarimo dėl asmens pašalinimo iš pareigų įsigaliojimas</i>	47
2.5. SEIMO NUTARIMO DĖL ASMENS PAŠALINIMO IŠ PAREIGŲ APSKUNDIMO GALIMYBĖ.....	47
3. APKALTOS PROCESO TEISINĖS PASEKMĖS	52
3.1. „VIENKARTINĖS“ TEISINĖS PASEKMĖS: ASMENS (NE)PAŠALINIMAS IŠ UŽIMAMŲ PAREIGŲ	52
3.2. TEŠTINĖS APKALTOS PROCESO PASEKMĖS ASMENS TEISINIAM STATUSUI.....	54
3.3. OFICIALIOJI KONSTITUCINĖ DOKTRINA: NEATSAKYTI KLAUSIMAI.....	59
3.4. DRAUDIMAS UŽIMTI RENKAMAS PAREIGAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS KONTEKSTE.....	64
3.5. POTENCIALŪS APKALTOS PROCESO PASEKMIŲ TEISINIO REGULIAVIMO POKYČIAI LIETUVOJE..	66
IŠVADOS	76
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	77
NORMINIAI TEISĖS AKTAI.....	77
SANTRAUKA	82
SUMMARY	83

IVADAS

Apkaltos procesas, kaip aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės teisinės atsakomybės forma, Lietuvos teisinėje sistemoje pirmą kartą įtvirtintas 1992 m. priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹ (toliau – Konstitucija). Konstitucijos 74 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtinti pagrindiniai apkaltos instituto elementai – asmenys, kurie teisinėn atsakomybėn gali būti patraukti apkaltos proceso tvarka; pagrindai, kuriems esant apkaltos procesas gali būti pradedamas ir vykdomas; pagaliau nurodyta institucija – Seimas – vykdomi apkaltos procesą, turinti teisę šio proceso tvarka pašalinti asmenis iš užimamų pareigų.

Vien Konstitucijoje eksplicitiškai įtvirtinto reguliavimo toli gražu nepakanka tam, kad apkaltos institutas būtų ne tik teisinė fikcija, tačiau taptų realia aukščiausių valstybės pareigūnų teisinės atsakomybės forma. Konstitucijos 74 straipsnyje *expressis verbis* nurodyta, kad apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas.

Tai, kad apkaltos proceso tvarka nustatoma Seimo statute, žinoma, nereiškia, kad šiame teisės akte gali būti nustatyta bet kokia apkaltos tvarka. Seimui, priimančiam Seimo statuto nuostatas, kyla pareiga apkaltos procesą reglamentuoti taip, kad būtų paisoma konstitucinės apkaltos proceso sampratos.

Čia kyla pirmoji problema. Konstitucinis reguliavimas savaime nėra nei aiškus, nei paprastas. Konstitucija, kaip aukščiausios galios teisinis aktas, suprantama ne tik kaip eksplicitiškai išdėstytų normų visuma, tačiau apima ir konstitucinius principus, implicitinį konstitucinį reguliavimą. Seimui, kaip Tautos atstovybei ir įstatymų leidybos institucijai, ordinarinės teisės aktais reglamentuojančiam teisinius santykius visada kyla pareiga juos reguliuoti taip, kad nebūtų paneigiama jokia Konstitucijos norma, joks konstitucinis principas. Apkaltos proceso kontekste tai reiškia, kad Seimo statute nustatydamas apkaltos proceso taisykles, Seimas turi paisyti ne tik Konstitucijos straipsnių, tiesiogiai susijusių su apkaltos procesu, lingvistinių formuluočių, tačiau kartu turi paisyti ir konstitucinio reguliavimo visumos. Seimui kyla pareiga apkaltos procesą reglamentuojančias ordinarinės teisės normas konstruoti atsižvelgiant į atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekį, konstitucinius asmens teisių bei laisvių apsaugos principus, ypatingą asmenų, kuriems gali būti taikoma ši atsakomybės forma, statusą. Kitaip tariant, siekdamas tinkamai reglamentuoti apkaltos procesą, Seimas turi rasti balansą tarp asmens, kurio atžvilgiu gali būti taikoma apkalta, teisių apsaugos bei visuomenės apsaugos nuo aukščiausių valstybės pareigūnų galimo piktnaudžiavimo.

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014

Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad apkaltos proceso tvarka nustatoma Seimo statutu nereiškia, kad iš visų ordinarinės teisės aktų apkaltos procesui reikšmingas yra tik Seimo statutas. Apkaltos procesas yra kompleksinis institutas. Be Seimo, konstitucinius įgaliojimus šiame procese turi Konstitucinis Teismas. Kai kurios kitos valstybės institucijos (bendrosios kompetencijos teismai, prokuratūra, Respublikos Prezidentas), nors tiesioginių įgaliojimų apkaltos procese ir neturi, gali priimti sprendimus, kurie vienaip ar kitaip siejasi su šiuo procesu. Pagaliau apkaltos proceso negalima vertinti atsietai nuo jo pasekmių klausimo, kurios savo ruožtu tiesiogiai siejasi su rinkimų teise, o per ją – tiek su rinkimų įstatymais, tiek, kaip matysime, su tarptautiniais Lietuvos įsipareigojimais.

Apkalta gali būti taikoma pakankamai siauram asmenų ratui, tad ir apkaltos bylų praktikoje nėra daug. Per bemaž du dešimtmečius, praėjusius po Konstitucijos įsigaliojimo, Seimas balsavo dėl keturių asmenų (Respublikos Prezidento bei trijų Seimo narių) pašalinimo iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo. Natūralu, kad retai taikomas konstitucinis institutas gali tapti savotiška „paslaptimi“ net pačiam teisėkūros subjektui. Iš tiesų įvairios teisinio reguliavimo subtilybės ar jo trūkumai visų pirma atsiskleidžia teisę taikant, kuomet teorinės juridinės formuluotės neišvengiamai turi būti „palyginamos“ su faktine situacija, kuomet kyla suinteresuotų pusių ginčas bei pateikiamos skirtingos teisinio reguliavimo interpretacijos. Galbūt dėl to Lietuvoje vykę apkaltos procesai arba inspiruodavo su apkaltos procesu susijusio teisinio reguliavimo pokyčius, arba, mažų mažiausiai, diskusijas dėl tokių pokyčių būtinybės.

Aukščiau minimos aplinkybės nulemia poreikį ištirti, ar ordinarinėje teisėje įtvirtintas apkaltos proceso reguliavimas atitinka konstitucinę apkaltos proceso sampratą, ar yra suderinamas su visuomenės apsauga bei asmens teisių apsaugos garantijomis, pagaliau kokios problemos kyla taikant šį reguliavimą praktikoje. Tik atsakius į šiuos klausimus galima svarstyti, kaip apkaltos proceso teisinis reguliavimas galėtų būti patobulintas, kokios jo taikymo perspektyvos, ar negresia jam tapti teisine fikcija arba atvirkščiai – galimybe parlamentui susidoroti su politiniais oponentais, daryti spaudimą aukščiausiųjų grandžių teismų teisėjams.

Lietuvos teisės mokslininkų darbuose didesnio dėmesio apkaltos institutas susilaukė po 2004 m. įvykusios Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos. Jei iki 2004 m. apkaltos procesas būdavo aptariamas arba labai paviršutiniškai, arba apskritai ignoruojamas, tai vėliau įvairius apkaltos proceso elementus analizavo Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Vaidotas Bacevičius, Mindaugas Statkevičius ir kiti. Vis dėlto galima tvirtinti, kad nors apkaltos proceso bendrieji bruožai didelių diskusijų nebekelia, tebėra klausimų, iki šiol neiškilusių praktikoje, neatsakytų oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje ar net nenagrinėtų mokslininkų darbuose.

Tokia situacija, manytume, lemia nagrinėjamos temos **aktualumą**. Apkaltos procesas Lietuvoje yra ne tik teorinė grėsmė teise nesivadovaujantiems aukščiausiems valstybės pareigūnams prarasti užimamas pareigas, tačiau ir reali pilietinės Tautos savisaugos priemonė. Tai nulemia, kad specifiniai apkaltos proceso klausimai (kaip antai konstitucinio delikto ar konstitucinės sankcijos turinys, asmens teisių apsauga apkaltos proceso metu ar kai kurie iki šiol pakankamai nenagrinėti proceso ypatumai) tampa itin reikšmingi ne tik teoriniu aspektu, tačiau ir praktiškai lemia Lietuvos teisinę tikrovę.

Šio darbo **problematiką** visų pirma nulemia aukščiau minėta aplinkybė, kad apkaltos procesui reikšmingos teisės normos yra įtvirtintos skirtingos teisinės galios aktuose. Apkaltos proceso sampratą rasti galime Konstitucijoje; nemažai reikšmingų nuostatų įtvirtinta ordinarinės teisės aktuose, tokiuose kaip įstatymai ar Seimo statutas; pagaliau nūdienos aktualijos verčia atsižvelgti ir į tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, į tarptautines sutartis, kurių šalimi Lietuva yra. Kaip šio darbo problemą kaip tik galėtume formuluoti skirtingos teisinės galios aktuose suformuluotų normų suderinamumo klausimą.

Atsižvelgdami į iškeltą problemą, mokslinio tiriamojo darbo **tikslu** galėtume iškelti apkaltos proceso teisinio reguliavimo prieštaringumo paieškas. Toks prieštaringumas, viena vertus, gali būti susijęs su pačiu Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintu apkaltos proceso modeliu ir, kita vertus, su skirtingos teisinės galios aktuose įtvirtinto reguliavimo tarpusavio santykiu.

Atsižvelgiant į išsikeltą tikslą formuluotini ir darbo **uždaviniai**. Visų pirma, būtina yra Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų apkaltos elementų analizė, konstitucinės apkaltos sampratos atskleidimas. Antra, konstitucinės apkaltos instituto sampratos kontekste reikia įvertinti kituose teisės aktuose įtvirtintą, su nagrinėjama tema susijusį teisinį reguliavimą. Trečia, mėginsime pakomentuoti siūlymus, kuriais numatoma keisti vienu ar kitu apkaltos proceso elementų reglamentavimą.

Mokslinio tiriamojo darbo hipotezę formuluotume kaip teiginį, jog Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas apkaltos proceso modelis suponuoja apkaltos proceso tvarka taikomos konstitucinės atsakomybės dualumą, t. y. taikant konstitucinę atsakomybę reikšmingi tiek teisiniai, tiek politiniai proceso elementai.

Atsižvelgdami į mokslinio tiriamojo darbo temą **tyrimo objektu** įvardytume apkaltos proceso teisinį reguliavimą bei jo praktinio taikymo patirtį. Kartu pažymime, kad atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį, bus tiriamas tik Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtintas apkaltos institutas ir jo raida, tačiau nebus analizuojama kitų šalių patirtis taikant šį institutą.

Pažymėtina, kad apkalta, kaip procesas, gali būti suprantama nevienareikšmiškai, t. y. apkaltos procesą galima suprasti siaurąją ir plačiąją prasmėmis. Lingvistiškai žvelgdami į

Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kurioje nurodoma, kad apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas, galėtume teigti, kad tyrimo objektu turėtų būti tik Seimo statuto normos bei jų santykis su konstitucine apkaltos proceso samprata. Vis dėlto, mūsų nuomone, toks apkaltos proceso aiškinimas būtų pernelyg siauras. Nagrinėjant apkaltos procesą negalima nenagrinėti teisės pažeidimo klausimų, konstitucinio teismo proceso, o taip pat ir apkaltos proceso padarinių asmens teisiniam statusui, taigi, šiuos klausimus reglamentuojantis teisinis reguliavimas taip pat patenka į darbo objekto apimtį.

Atsižvelgdami į apkaltos proceso elementus, darbo dėstomąją dalį padalinsime į tris skyrius: pirmajame bus aptartas teisės pažeidimas, kaip apkaltos proceso pagrindas, analizuojami jo elementai bei teisinis jų reglamentavimas; antrajame skyriuje aptariama apkaltos proceso eiga, t. y. tos procedūros, kurias įgaliotos institucijos atlieka nuo pažeidimo padarymo iki pat konstitucinės atsakomybės taikymo; trečiajame nagrinėjami apkaltos proceso pasekmių klausimai, ypatingą dėmesį skiriant apkaltos proceso įtakai asmens teisiniam statusui bei aptariant tikėtinus šio klausimo teisinio reguliavimo pokyčius ateityje.

Magistro baigiamajame darbe naudojami dokumentų analizės, lingvistinis, lyginamasis istorinis, loginis, sisteminis, apibendrinimo **metodai**. Dokumentų analizės bei lingvistiniu metodu analizuojami teisės aktai ir jų projektai, teismų sprendimai, specialioji literatūra, nagrinėjama diskusijas keliančių sąvokų reikšmė; lyginamasis istorinis metodas padės atskleisti apkaltos instituto raidą Lietuvos teisinėje sistemoje; apibendrinimo, loginis bei sisteminis metodai naudojami tyrimo metu gautos medžiagos sisteminimui ir apdorojimui, išvadų rengimui.

1. TEISĖS PAŽEIDIMAS – APKALTOS PROCESO PAGRINDAS

Apkaltos proceso tvarka yra įgyvendinama konstitucinė teisinė atsakomybė. Tokiai teisei atsakomybei kilti būtinas yra materialusis jos atsiradimo pagrindas – teisės pažeidimas. Tai teisinę atsakomybę skiria nuo politinės, kai asmuo iš užimamų pareigų gali būti pašalintas ir dėl to, kad jo veikla netenkina jį skyrusio subjekto (e. g. tokia atsakomybės forma įtvirtinta Konstitucijos 75 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad Seimo skirti ar rinkti pareigūnai, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis, atleidžiami iš pareigų, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia jais nepasitikėjimą).

Teisės teorijoje laikomasi nuostatos, kad į teisės pažeidimo sudėtį įeina teisės pažeidimo subjektas, teisės pažeidimo objektas, teisės pažeidimo objektiniai ir subjektiniai požymiai.² Atskleisdami konstitucinio delikto turinį sudarančius elementus galėtume teigti, kad konstitucinio delikto objektu yra Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės, kurias atspindi konstitucinės normos ir principai; delikto objektinę pusę sudarytų Konstitucijai priešinga veika; delikto subjektu būtų vienas iš Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų; delikto subjektinę pusę sudarytų tokio asmens kaltė, kaip santykis su Konstitucijai priešinga veika ir jos pasekmėmis.³

1.1 Konstitucinio delikto subjektas

Nagrinėjant konstitucinio delikto, kaip pagrindo pradėti apkaltos procesą, turinį, pažymėtina, kad konstitucinio delikto subjektais gali tapti tik siauras asmenų, *expressis verbis* nurodytų pačioje Konstitucijoje, ratas – tai Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas bei teisėjai, Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas bei teisėjai. Tai asmenys, užimantys itin aukštas valstybės valdžios pareigas tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios, tiek ir teisminės valdžios šakose.

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys savo pareigas užima skirtingais pagrindais. Respublikos Prezidentas bei Seimo nariai savo pareigas užima po to, kai juos laisvuose ir visuotiniuose rinkimuose išrenka Tauta. Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos jam teikia Respublikos Prezidentas, Seimo pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas

---

² Vaišvila A. Teisės teorija, Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 448

³ Sinkevičius V. Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė // Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2009. P. 216

Respublikos Prezidento teikimu. Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu.

Konstitucija nustato, kad visi šie asmenys, prieš pradėdami eiti savo pareigas, duoda priesaiką. Bendras šias pareigas užimančių asmenų bruožas taip pat yra tas, kad jie, vykdydami savo funkcijas, politiškai nėra atsakingi nei Seimui, nei kuriai kitai valstybės institucijai. Dėl to galima kalbėti apie ypatingą tokių asmenų teisinį statusą, kuris, savo ruožtu, suponuoja ypatingą jų pašalinimo iš užimamų pareigų tvarka – apkaltos procesą.

Teisės mokslinėje literatūroje keliamas svarbus klausimas – ar konstitucinė atsakomybė tokių asmenų atžvilgiu galėtų būti taikoma už veikas, padarytas iki šiems asmenims pradėdant eiti savo pareigas.

Nekyla abejonės, kad asmuo apkaltos proceso tvarka iš užimamų pareigų pašalintas gali būti tik tada, kai pradeda eiti šias pareigas. Iš tiesų nėra pagrindo kalbėti apie konstitucinės atsakomybės taikymą kandidatui į Respublikos Prezidento ar Seimo nario pareigas, asmeniui, kurio teisėjo kandidatūra yra svarstoma ar netgi asmeniui, išrinktam ar paskirtam į atitinkamas pareigas, tačiau dar nepradėjusiam jų eiti.

Kartu pažymėtina, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys savo pareigas eiti pradeda tik davę priesaiką. Akivaizdu, kad kol priesaika neduota, jos sulaužyti neįmanoma. Neprisiekęs asmuo nėra įsipareigojęs nepažeisti Konstitucijos, tad jis negali jos pažeisti.⁴

Tokią poziciją susiejus su konstitucine nuostata, numatančia konstitucinę atsakomybę už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą, darytina išvada, kad asmuo iš užimamų pareigų gali būti pašalintas tik už tokią veiką, kuria jis šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką jau eidamas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas.

Sudėtingiau atsakyti į klausimą ar gali Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo būti pašalintas iš pareigų, jei paaiškėja, kad jis nusikaltimą padarė dar iki pradėdamas eiti savo pareigas. Šis klausimas iki šiol nėra nagrinėtas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, vienareikšmio atsakymo į jį nepateikta ir šį klausimą nagrinėjusių mokslininkų darbuose.

Mokslinėje doktrinoje galime rasti teiginių, kad 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime suformuluota nuostata, kad „Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, pagal Konstituciją tenka atsakomybė išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“ sudaro prielaidų teigti, kad už nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki pradėdamas eiti Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas, apkalta nėra galima.

---

⁴ Sinkevičius V. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. P. 378

Tokia prielaida grindžiama tuo, kad jei asmuo nusikaltimą padaro iki duodamas priesaiką, tokiu nusikaltimu priesaika negali būti sulaužyta, taigi, ir ištirti klausimą, ar asmuo nusikaltimu sulaužė priesaiką, nėra galima.⁵

Kita vertus, pažymima, kad tuo atveju, jei pripažinsime, kad apkaltos procesas galimas tik už tokį nusikaltimą, kuris buvo padarytas Seimo nariui jau prisiekus, gali susiklostyti tokia situacija, kai asmuo iki užimdamas Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas padaro nusikaltimą, tačiau šis faktas paaiškėja jau po to, kai toks asmuo ima eiti pareigas ir tokiu atveju, net ir esant apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, Seimas negalėtų tokio asmens pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.⁶

Grėsmių išvengti galima ir tuo atveju, jei pripažintume, kad apkaltos procesas už nusikaltimą, padarytą iki asmeniui pradendant eiti Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas, vis dėlto yra galimas. Pažymima, kad tokiu atveju Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo liktų teisiškai neapsaugotas, nes, viena vertus, Seimas pagal Konstituciją turi įgaliojimus pats, be teisinių institucijų tyrimo nustatyti nusikaltimo padarymo faktą (tais atvejais, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus) ir, kita vertus, Konstitucinis Teismas negalėtų tirti ar tokiu nusikaltimu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija bei sulaužyta priesaika, mat toks nusikaltimas būtų padarytas iki asmeniui duodant priesaiką. Tokiomis aplinkybėmis Seimas esą galėtų apkaltą vykdyti be teisinių institucijų įsikišimo, o tai sukurtų terpę piktnaudžiauti Seimo įgaliojimais ir daryti spaudimą Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytiems asmenims.⁷ Vis dėlto, mūsų nuomone, paskutinytis argumentas yra kiek diskutuotinas.

Šioje vietoje reikšmingi du tarpusavyje prieštaringi aspektai: a) Seimo teisė pačiam, be teisinių institucijų tyrimo pripažinti, kad asmuo padarė nusikaltimą ir b) egzistuojantis ordinarinio lygmens reguliavimas, tokią teisę labai smarkiai varžantis ar padarantis net neįgyvendinama.⁸

Iš Konstitucijos išplaukiantys Seimo įgaliojimai pačiam nustatyti, ar Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo padarė nusikaltimą savaime suteikia Seimui didelių galių vykdant apkaltos procesą nepriklausomai nuo to, ar Konstitucinis Teismas gali nagrinėti tokių veiksmų atitikties Konstitucijai klausimą. Nusikaltimo padarymas yra savarankiškas apkaltos proceso pagrindas ir tai, kad nusikaltimu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta duota priesaika, nereiškia, kad asmuo negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn. Taigi, Seimui nustačius,

---

⁵ Ibid. P. 377 – 378

⁶ Ibid. P. 380

⁷ Ibid. P. 381

⁸ Šie klausimai plačiau aptariami poskyryje „Nusikaltimo padarymo fakto nustatymas“. Čia šie klausimai aptariami tik tiek, kiek tai reikšminga konstitucinės atsakomybės už iki pradendant eiti Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas padarytą nusikaltimą, perspektyvos aptarimui.

kad Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo padarė nusikaltimą ir nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo šiurkščiai Konstitucijos nepažeidė ir priesaikos nesulaužė, netaptų pagrindu nutraukti apkaltos procesą. Taigi, teisinė apsauga, kurią tarsi ir turėtų suteikti Konstitucinio Teismo dalyvavimas apkaltos procese, tampa praktiškai nereikšminga, nes nepriklausomai nuo Konstitucinio Teismo išvados turinio, apkaltos procesas gali vykti toliau, o asmeniui gali būti taikoma konstitucinė atsakomybė.

Kita vertus, nors tai gali pasirodyti paradoksalu, tokios Seimo galios (o tuo pačiu ir galimybės piktnaudžiauti tokiais įgaliojimais) šiuo metu yra labai efektyviai apribotos Seimo statutu⁹, kurio normos nedviprasmiškai suponuoja nuostatą, kad apkaltos procesas be Konstitucinio Teismo išvados, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką arba bendrosios kompetencijos teismo apkaltinamojo nuosprendžio nėra galimas nepriklausomai nuo to, kada buvo padarytas teisės pažeidimas, kurio pagrindu siekiama asmenį pašalinti iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą.

Savo ruožtu tai suponuoja, kad nėra esminio skirtumo tarp asmens teisinės apsaugos tais atvejais, kai konstitucinė atsakomybė asmuo traukiamas už nusikaltimą, padarytą einant Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas ir tais atvejais, kai asmuo konstitucinė atsakomybė traukiamas už nusikaltimą, kurį jis padarė iki pradėdamas tokias pareigas eiti. Viena vertus, pagal šiuo metu galiojančią Seimo statuto redakciją, Seimas tokio asmens negalėtų patraukti konstitucinė atsakomybė be įsiteisėjusio apkaltinamojo teismo nuosprendžio ir, kita vertus, modeliuojant apkaltos procesą taip, kad Seimas realiai galėtų įgyvendinti savo teisę be teisėsaugos institucijų tyrimo nustatyti, kad asmuo padarė nusikaltimą ir šiuo pagrindu pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, asmuo bet kuriuo atveju liktų teisiškai neapsaugotas.

Aukščiau išdėstyti argumentai, žinoma, nėra pakankami tam, kad būtų galima vienareikšmiškai teigti, jog apkaltos procesas už nusikaltimą, padarytą iki asmuo užima Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas, yra galimas. Vis dėlto, mūsų nuomone, toks aiškinimas būtų labiau pagrįstas ir lengviau suderinamas su apkaltos instituto prigimtimi bei apkaltos proceso tikslais. Manytume, kad grėsmė, jog vieną iš aukščiausių valstybės valdžios postų užimančio ir nusikaltimą padariusio, už jį nuteisto asmens nebūtų galima pašalinti iš užimamų pareigų neleidžia aiškinti konstitucinių nuostatų taip, kad apkaltos procesas už nusikaltimą, padarytą iki asmuo užima Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pareigas, duoda priesaiką, apskritai nebūtų įmanomas.

---

⁹ Čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, turima omenyje Lietuvos Respublikos Seimo statuto 2011 m. gruodžio 2 d. redakcija. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=413077&p_query=&p_tr2=2 > [Žiūrėta 2012-03-22].

1.2 Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas

Vien lingvistiškai aiškinant Konstitucijos nuostatas ar nagrinėjant tai, kaip pagrindai pradėti apkaltos procesą yra išdėstyti Seimo statuto 228 straipsnio 2 dalyje, būtų galima teigti, kad apkaltos proceso pagrindų gali būti vienas iš trijų teisės pažeidimų: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas ar padarytas nusikaltimas. Vis dėlto manytume, kad tokia apkaltos proceso pagrindų samprata nebūtų visiškai tiksli.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, o priesaikos sulaužymas kartu yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas. Konstituciniam Teismui nuosekliai laikantis tokios pozicijos, nėra pagrindo šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo vertinti kaip dviejų atskirų apkaltos proceso pagrindų. Veikiau galima teigti, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas yra vieno konstitucinio delikto elementai, vienas kitą viso labo papildantys, paaiškinantys ir patikslinantys.

Nors šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo neskaidome į atskirus apkaltos proceso pagrindus, manytume, kad šių sąvokų nedera ir visiškai sutapatinti. Sąvokos „šiurkštus Konstitucijos pažeidimas“ ir „priesaikos sulaužymas“, mūsų nuomone, atskleidžia skirtingus Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtinto konstitucinio delikto aspektus.

Pažymėtina, kad nei Konstitucijoje, nei kuriame kitame teisės akte nėra pateiktas sąrašas veikų, kurios būtų įvardintos kaip šiurkščiai pažeidžiančios Konstituciją ar kurias padaręs Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo būtų pripažįstamas sulaužiusiu duotą priesaiką.

2004 m. kovo 31 d. išvadoje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Respublikos Prezidentas daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų, atsižvelgiant į Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos Respublikos Prezidento priesaikos turinį, reiškia, kad Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus, turi vadovautis tik Konstitucija ir įstatymais, negali jų pažeisti, kad Respublikos Prezidentas turi veikti vadovaudamasis tik Tautos ir valstybės interesais, kad Respublikos Prezidentas negali veikti turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su Tautos ir valstybės interesais, su viešaisiais interesais, kad Respublikos Prezidentas negali asmeninių ar grupinių interesų iškelti aukščiau visuomenės ir valstybės interesų, negali veikti taip, kad būtų diskredituota valstybės valdžia.“¹⁰

---

¹⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49 – 1600.

Taip suformulavęs konstitucines Respublikos Prezidento pareigas, Konstitucinis Teismas pažymi, kad „Respublikos Prezidento veiksmais Konstitucija būtų šiurkščiai pažeista tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, bet savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų.“¹¹

Pažymėtina, kad 2004 m. kovo 31 d. išvada buvo teikiama dėl Respublikos Prezidento veiksmų. Konstitucinio Teismo suformuluotos nuostatos yra pakankamai bendro pobūdžio ir neatrodo, kad sietųsi išimtinai su Respublikos Prezidento teisiniu statusu bei negalėtų *mutatis mutandis* būti taikomos kitiems asmenims, kurių atžvilgiu gali būti taikomas apkaltos procesas. Tiek Seimo nariai, tiek teisėjai gali savo pareigas eiti nesąžiningai, veikti turėdami tikslų, nesuderinamų su Konstitucija ar įstatymais ar sąmoningai nevykdyti savo pareigų. Manytina, kad tokie Seimo narių ar teisėjų veiksmai taip pat turėtų jiems užtraukti konstitucinę atsakomybę.

Reikšminga pažymėti, kad ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas yra šiurkštus. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „sprendžiant, ar Respublikos Prezidento veiksmai šiurkščiai pažeidė Konstituciją, kiekvienu atveju būtina įvertinti konkrečių Respublikos Prezidento veiksmų turinį ir jų atlikimo aplinkybes.“¹² Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad „šios konstitucinės doktrinos nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir toms teisinėms situacijoms, kai sprendžiama, ar Seimo nario veiksmai, kuriais pažeista Konstitucija, yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas.“¹³ Tokia konstitucinė doktrina suteikia pagrindo teigti, kad šios konstitucinės doktrinos nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir tada, kai yra sprendžiama ar kitų Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų asmenų veiksmais buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija.

Mokslinėje doktrinoje nagrinėtas klausimas, ar šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo sąvoka sietina tik su Konstitucijos normoje įtvirtintos taisyklės pažeidimu, ar ir su konstitucinio principo pažeidimu. Galima pastebėti, kad vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra: yra nuomonių, kad „konstitucinis deliktas – tai konstitucinių teisinių santykių dalyvio (subjekto) veika (veikimas ar neveikimas), kuri neatitinka elgesio modelio, įtvirtinto konstitucinėje teisės normoje“¹⁴, kiti autoriai

---

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Valstybės žinios, 2010, Nr. 128 – 6545

¹⁴ Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė // Jurisprudencija. 2008, Nr. 9 (111). P. 96

teigia, kad „Konstitucinis Teismas tikrina teisės aktų ir veiksų atitiktį Konstitucijai, konstitucinėms normoms ir principams.“¹⁵

Atsižvelgdami į tai, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje ne kartą akcentuotas Konstitucijos, kaip vientiso teisės akto, pobūdis, konstatuota, kad Konstituciją sudaro ne tik joje eksplicitiškai įtvirtintos normos, tačiau ir implicitiškai įtvirtinti ir iš konstitucinio reguliavimo visumos išplaukiantys principai, manytume, kad antroji pozicija yra kur kas labiau pagrįsta. Iš tiesų vargu ar galima rasti tvirtą pagrindą teiginiui, kad konstitucinė „šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo“ sąvoka turėtų būti aiškinama siaurinamai ir apimti tik konstitucinės normos pažeidimą, tačiau ne konstitucinio principo (kuris lygiai taip pat yra Konstitucijos dalis) pažeidimą. Mokslinėje doktrinoje taip pat pažymima, kad šiurkštų Konstitucijos pažeidimą aiškinant tik kaip šiurkštų Konstitucijoje įtvirtintos normos pažeidimą, atsirastų galimybė išvengti konstitucinės atsakomybės, nebūtų tinkamai apsaugota Konstitucija, joje įtvirtintos vertybės, o dėl to nebūtų įgyvendinamas pats apkaltos proceso tikslas.¹⁶

Nagrinėjant konstitucinės sąvokos „priesaikos sulaužymas“ reikšmę visų pirma dera akcentuoti, kad visi Konstitucijos 74 straipsnyje numatyti asmenys savo pareigas pradeda eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką. Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, po to kai Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams, prisiekia Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.“ Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai.“ Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos (kuris yra sudedamoji Lietuvos Respublikos Konstitucijos dalis) 5 straipsnyje *expressis verbis* išdėstytas Seimo nario priesaikos tekstas. Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „prieš pradėdami eiti savo pareigas, Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai.“ Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalis nustato, kad „asmuo, paskirtas teisėju, įstatymo nustatyta tvarka prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą.“

Konstitucijoje numatytos priesaikos negalima suprasti vien kaip formalus ar simbolinis aktas. Štai nagrinėdamas Respublikos Prezidento priesaikos institutą, Konstitucinis Teismas *inter alia* pažymėjo, kad „Respublikos Prezidento priesaikos aktas yra teisiškai

---

¹⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80). P.42

¹⁶ Sinkevičius V. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. P. 385

reikšmingas ir dėl to, kad nuo priesaikos davimo Respublikos Prezidentui atsiranda pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja Tautai duota priesaika.¹⁷ Ko gero pagrįsta būtų prielaida, kad tokia nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir kitiems Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Respublikos Prezidento priesaikos institutą yra konstatavęs, kad „išrinkto Respublikos Prezidento priesaikoje atsispindi pačios svarbiausios, universaliausios konstitucinės vertybės <...>; šios konstitucinės vertybės yra neatsiejamos viena nuo kitos, šių vertybių turinys yra labai talpus, apimantis daug kitų, ne mažiau reikšmingų, konstitucinių įpareigojimų.“¹⁸ Ši nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir kitiems Konstitucijos 74 straipsnyje numatytiems asmenims. Žinoma, vertybės, su kuriomis Tauta sieja skirtingas pareigybes, skiriasi: e. g. vienaip vertintume politiniais motyvais grįstą Seimo nario balsavimą priimant įstatymą ir visiškai kitaip – politiniais motyvais grįstą teismo sprendimą. Vis dėlto galima formuluoti tam tikrus bendro pobūdžio imperatyvus, susijusius su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu: visi Konstitucijos 74 straipsnyje numatyti asmenys turi vadovautis Konstitucija, negali veikti vadovaudamasis su Konstitucija nesuderinamų interesų, savo veikloje asmeninius interesus iškelti aukščiau viešojo intereso ar veikti taip, kad būtų diskredituota valstybės valdžia.

Nesunku pastebėti, kad tiek oficialiosios doktrinos nuostatos, tiek ir mokslininkų pozicija formuojama pakankamai abstrakčiai. Matyt tenka pripažinti, kad detalaus veikų, kuriomis Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo šiurkščiai pažeistų Konstituciją ir sulaužytų duotą priesaiką, nustatyti nėra įmanoma. Taigi, belieka daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas kiekvienu atveju asmens veiksmus kvalifikuoja vadovaudamasis ne griežtomis taisyklėmis, o veikiau konstituciniais principais bei konstitucinio reguliavimo visuma.

Menkai nagrinėjamu atveju gelbsti ir kazuistika, visų pirma dėl to, kad bylų, kuriose Konstitucinis Teismas tyrė, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, nebuvo daug. Galima paminėti, kad šiurkščiai pažeidžiančiais Konstituciją buvo pripažinti veiksmai, kuriais Respublikos Prezidentas užsienio valstybės piliečiui suteikė Lietuvos Respublikos pilietybę už šio suteiktą finansinę ir kitokią svarią paramą; kuriais Respublikos Prezidentas sąmoningai leido trečiajam asmeniui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę; kuriais Respublikos Prezidentas, pasinaudodamas savo statusu, siekdamas įgyvendinti jam artimų privačių asmenų interesus, darė įtaką privačios bendrovės vadovų ir akcininkų sprendimams ir siekė akcijų perleidimo sau artimiems asmenims; kuriais Seimo narys naudojosi kito Seimo nario pažymėjimu Seimo plenariniuose posėdžiuose bei sąmoningai aštuonis kartus balsavo už kitą Seimo narį; kuriais Seimo

---

¹⁷ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 124 – 5643

¹⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094

narys išvyko į užsienio kelionę ir dėl to nedalyvavo penkiuose Seimo plenariniuose posėdžiuose bei dviejuose komiteto posėdžiuose.

Kaip šiurkščiai Konstitucijos nepažeidžiantys buvo kvalifikuoti Respublikos Prezidento veiksmai, kuriais šis viešai pasisakė apie Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadas bei Seimo nario veiksmai, kuriais šis naudojo jam išduotą diplomatinę pasą asmeninės užsienio kelionės metu.

1.3 Konstitucinės ir drausminės atsakomybės santykis

Konstitucinė atsakomybė už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar nusikaltimo padarymą nėra vienintelė teisinės atsakomybės rūšis, taikytina Konstitucijos 74 straipsnyje numatytiems asmenims. Ordinarinėje teisėje yra numatyta ir tokių asmenų drausminė ar materialinė atsakomybė: pvz. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalyje¹⁹ nurodoma, kad drausmine tvarka teisėjas atsakyti gali už teisėjo vardą žeminantį poelgį, Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimą ar įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą; Seimo statuto 15⁽¹⁾ straipsnio 1 dalyje nustatyta sankcija (atlyginimo sumažinimas) Seimo nariui, be pateisinamos priežasties praleidusiam tam tikrą dalį Seimo posėdžių; Konstitucinio Teismo įstatymo²⁰ 12 straipsnyje yra numatytos materialinės sankcijos (atlyginimo sumažinimas) Konstitucinio Teismo teisėjui, nevykdančiam Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų pareigų ar be pateisinamos priežasties nedalyvaujančiam Konstitucinio Teismo posėdžiuose.

Pažymėtina, kad tai, jog už tokius veiksmus yra numatyta drausminė atsakomybė, nereiškia, kad už tokius veiksmus negali būti taikoma konstitucinė atsakomybė. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „apkaltos – ypatingos parlamentinės procedūros instituto taikymas nereiškia, kad už veiksmus, kurie yra apkaltos pagrindas, asmuo negali būti traukiamas kitų rūšių teisinėn atsakomybėn. Taip pat pažymėtina, kad asmens patraukimas kitų rūšių teisinėn atsakomybėn negali būti kliūtimi tokiam asmeniui taikyti apkaltą.“²¹

Praktikoje ši nuostata, drauge su drausminės atsakomybės nustatymu už veikas, kuriomis potencialiai šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija bei sulaužoma duota priesaika, kelia tam

¹⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55¹, 57, 61, 63, 64, 69¹, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53¹, 53² straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008 m. liepos 17 d. Nr. 81 – 3186

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6 – 120.

²¹ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Valstybės žinios, 2010, Nr. 128 – 6545

tikrų problemų, visų pirma susijusių su teisinio tikrumo užtikrinimu. Kaip minėta, Lietuvos teisinėje sistemoje nėra nustatyta nei baigtinio, nei pavyzdinio sąrašo veikų, kuriomis Konstitucijos 74 straipsnyje numatyti asmenys šiurkščiai pažeistų Konstituciją ar sulaužytų duotą priesaiką. Toks konstitucinio delikto neapibrėžtumas gali sukurti iliuziją, kad veika, už kurią yra numatyta drausminė atsakomybė, užtraukia tik drausminę atsakomybę.

Ši problema praktikoje atsiskleidė 2010 m. Seimo narių Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko apkaltos proceso metu. Konstitucinis Teismas 2010 m. spalio 27 d. išvadoje nustatė, kad Aleksandras Sacharukas Konstituciją šiurkščiai pažeidė ir priesaiką sulaužė naudodamasis Lino Karaliaus Seimo nario pažymėjimu bei aštuonis kartus balsuodamas už Liną Karalių Seimo posėdžio metu, o Linas Karalius Konstituciją šiurkščiai pažeidė ir priesaiką sulaužė nedalyvavęs penkiuose Seimo plenariniuose posėdžiuose.

Tokie Seimo narių pažeidimai savo esme sutapo su Seimo statuto nuostatomis, reglamentuojančiomis atsakomybę už nesąžiningą balsavimą (Seimo statuto 20 straipsnis) bei nedalyvavimą Seimo posėdžiuose be pateisinamos priežasties (Seimo statuto 15⁽¹⁾ straipsnis). Už tokius teisės pažeidimus Seimo statute numatytos sankcijos, nesusijusios su Seimo nario mandato netekimu. Galima pažymėti ir tai, kad Seimo nariai Linas Karalius bei Aleksandras Sacharukas ne kartą akcentavo šią aplinkybę. Štai 2011 m. lapkričio 11 d. vykusiame Seimo posėdyje Aleksandras Sacharukas teigė, kad „jeigu aš būčiau žinojęs, kad aš vienas būsiu išskirtas už tokį pažeidimą, už kurį įstatyme yra atsakomybė išpėjimas, ir man bus surengta apkalta, aš, be abejo, taip nebūčiau pasielgęs.“²² Tame pačiame Seimo posėdyje Linas Karalius teigė, kad „prieš išvykdamas į kelionę ir žinodamas, kad yra galimybė, kad negausiu bilietų laiku grįžti, aš paklausiau keletą Seimo narių senbuvų <...> ir jie mane nuramino sakydami, kad nesijaudink, nes praktika yra tokia, kad tik Etikos ir procedūrų komisija konstatuoja faktą ir blogiausiu atveju gausi išpėjimą. Na, pačiu blogiausiu atveju tau gali nubraukti trečdalį atlyginimo.“²³

Žinoma, vargu ar galima teigti, kad tokie Seimo narių pasiteisinimai yra reikšmingi kvalifikuojant jų veiksmus ar sprendžiant mandato panaikinimo klausimą. Vis dėlto tam tikrą probleminį reguliavimo aspektą jie, mūsų nuomone, atskleidžia. Visų pirma toks reguliavimas teisinę aukščiausių valstybės pareigūnų atsakomybę padaro gana sunkiai prognozuojama, o asmuo, padaręs teisės pažeidimą, nežino, ar jam už tokį pažeidimą bus taikoma tik drausminė, ar ir žymiai griežtesnė konstitucinė atsakomybė.²⁴ Antra, ir ko gero svarbesnė problema, yra susijusi su politinio

²² Seimo 2010 m. lapkričio 11 d. posėdžio stenograma. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385913&p_query=&p_tr2=2 > [Žiūrėta 2012-03-19].

²³ Ibid.

²⁴ Čia, žinoma, galima tvirtinti, kad priesaiką Lietuvos valstybei davęs asmuo visada turėtų laikytis teisės reikalavimų ir neturėtų tikėtis nuolaidų dėl ordinarinio reguliavimo spragų ar „teisėtų lūkesčių“, kilusių po neteisėtos veikos

proceso elementais tais atvejais, kai atsakomybė taikoma Seimo nariui. Ko gero pagrįsta būtų prielaida, kad Seimui būtų žymiai lengviau visuomenės akyse pateisinti savo veiksmus nesiimant iniciuoti apkaltos proceso konkrečiam asmeniui tais atvejais, kai tokiam asmeniui jau pritaikyta drausminė atsakomybė nei tada, kai jokia atsakomybė nėra taikyta.

Kita vertus, žvelgiant iš labiau utilitarinės pozicijos būtų galima teigti, kad toks reguliavimas turi tam tikro pagrindo ir bent jau leidžia lengviau pasiekti tokio reguliavimo tikslus, t. y. užtikrinti, kad Seimo nariai savo veikloje vadovautųsi teise, nepiktnaudžiautų Tautos atstovo teisėmis bei vykdytų savo pareigas. Tenka pripažinti, kad konstitucinės atsakomybės taikymas apkaltos proceso tvarka yra sudėtingas, ilgai trunkantis, teisinius ir politinius elementus praktikoje glaudžiai susiejantis ir pagaliau su itin griežtomis sankcijomis susijęs procesas. Drausminė nuobauda Seimo nariui, savo ruožtu, gali būti pritaikyta gerokai paprastesne tvarka, o tai savo ruožtu reiškia, kad tokios sankcijos pritaikymas bus gerokai lengviau įgyvendinamas. Tai, savo ruožtu, suponuoja tam tikrą prielaidą, kad realiai įgyvendinama drausminė atsakomybė yra efektyvesnė drausminamoji priemonė, nei „miglotą“ galimybė būti patrauktam konstitucinėn atsakomybėn apkaltos proceso tvarka.

1.4 Nusikaltimas kaip pagrindas pradėti apkaltos procesą

Konstitucijos 74 straipsnyje kaip vienas iš pagrindų pradėti asmeniui apkaltos procesą yra nusikaltimo padarymas. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad „nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šiurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus.“²⁵

Tai konstitucinė nusikaltimo samprata, apimanti svarbiausius tokio teisės pažeidimo elementus. Kita vertus pažymėtina, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi didelę diskreciją nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos.²⁶ Lietuvoje nusikalstamos veikos nustatytos viename įstatyme – Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse²⁷ (toliau – Baudžiamasis kodeksas). Baudžiamojo kodekso 1 straipsnio 2 dalies 1 punkte nustatyta, kad Baudžiamasis kodeksas apibrėžia, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, bei jas uždraudžia.

įvykdymo, apsaugos. Vis dėlto, mūsų nuomone, proporcingumo ir teisinio tikrumo principai suponuoja reikalavimą, kad teisinės atsakomybės taikymo tvarka būtų galimai aiškesnė, skaidresnė ir mažiau dviprasmiška.

²⁵ Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 126 – 4816

²⁶ Sinkevičius V. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. P. 396

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741

Atsižvelgiant į tai, kad apkaltos proceso pagrindu gali būti būtent nusikaltimo padarymas, labai svarbu išsiaiškinti „nusikaltimo“ sąvokos turinį Konstitucijos 74 straipsnio kontekste. Čia pirmiausia pažymėtina, kad konstitucinės sąvokos prasmė negali priklausyti nuo to, kaip tekstiniu požiūriu analogiška sąvoka aiškinama ordinarinėje teisėje, t. y. įstatymuose ar poįstatyminiuose teisės aktuose. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrais su nusikaltimo padarymu kaip apkaltos proceso pagrindu susijusiais klausimais nesant oficialios konstitucinės doktrinos lieka nemažai erdvės diskusijoms bei yra sudėtinga ar net neįmanoma pateikti vienareikšmį atsakymą.

Baudžiamajame kodekse nusikaltimu yra laikoma tokia nusikalstama veika, už kurią yra numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikalstama veika, už kurią numatyta su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė (išskyrus areštą) Baudžiamajame kodekse įvardinama kita, baudžiamojo nusižengimo sąvoka. Galima kelti klausimą ar paaiškėjus, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo padarė baudžiamąjį nusižengimą, atsirastų pagrindas inicijuoti apkaltos procesą.

Tam, kad į šį klausimą būtų galima atsakyti neigiamai, reiktų rasti esminių skirtumų tarp nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų. Vien tai, kad baudžiamieji nusižengimai laikomi mažiau pavojingais už nusikaltimus negali būti pakankamu pagrindu tam, kad šios veikos būtų pripažintos sukeliančiomis skirtingas teises pasekmes Konstitucijos 74 straipsnio prasme. Čia atkreiptinas dėmesys į tai, kad skirtingos nusikaltimais įvardijamos nusikalstamos veikos taip pat laikomos nevienodai pavojingomis, tačiau pagal Konstitucijos 74 straipsnį nėra išskirta, kad apkaltos pagrindu galėtų būti tik dalis nusikaltimų.

Baudžiamajame kodekse galima išskirti du nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo skirtumus. Visų pirma, už baudžiamojo nusižengimo padarymą asmeniui negali būti su laisvės atėmimu susijusi bausmė, išskyrus areštą. Antra, baudžiamąjį nusižengimą padariusio asmens atžvilgiu įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis šiam neužtraukia teistumo.

Vargu ar galima teigti, kad už baudžiamojo nusižengimo padarymą numatyta švelnesnė sankcija yra pakankamas pagrindas Konstitucijos 74 straipsnio prasme skirtingai vertinti nusikaltimą ir baudžiamąjį nusižengimą. Tam prieštaraujant būtų galima teigti, kad asmeniui skyrus realią laisvės atėmimo bausmę šiam neliktų galimybės faktiškai eiti savo pareigas – t. y. būti Seimo nariu, Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ar Lietuvos apeliacinio teismo teisėju. Dėl to tokio asmens pašalinimas iš užimamų pareigų atrodytų esantis labiau pagrįstas nei asmens pašalinimas iš užimamų pareigų šiam padarius veiką, dėl kurios jam negresia būti nubaustam laisvės atėmimo bausme. Vis dėlto manytina, kad nedera sieti bausmės rūšies ar dydžio su asmeniui taikytina konstitucine atsakomybe. Pažymėtina, kad už padarytą nusikaltimą taip pat gali būti skiriama su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė; taip pat atkreiptinas dėmesys, kad asmeniui skirta

laisvės atėmimo bausmė taip pat savaime nereiškia, kad toks asmuo bus pašalintas iš užimamų pareigų arba bus panaikintas jo Seimo nario mandatas. Negalima pamiršti ir to, kad įmanoma situacija, kad asmuo bus pripažintas padariusiu nusikaltimą ir bus svarstomas jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo klausimas ir tada, kai jo atžvilgiu nebus įsiteisėjusio apkaltinamojo teismo nuosprendžio.

Mažai reikšmingu aptariamai situacijai laikytinas ir tas faktas, kad įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis už baudžiamojo nusižengimo padarymą neužtraukia asmeniui teistumo. Teistumas, kaip už padarytą nusikaltimą nuteisto asmens teisinės padėties ypatybė svarbus yra tiek, kiek tokiam asmeniui sukelia įstatymuose numatytas pasekmes. Pažymėtina, kad teistumas nepanaikina asmens teisės būti renkamam Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu. Kita vertus, apribojimai asmeniui eiti teisėjo pareigas siejami ne su teistumu, o su tuo, kad asmuo įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra pripažintas padaręs nusikalstamą veiką, nepriklausomai nuo to, ar toks nuosprendis užtraukė asmeniui teistumą, ar teistumas yra pasibaigęs etc.

Vertinant nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sąvokų santykį apkaltos proceso kontekste reikia paminėti ir argumentus, sudarančius prielaidą neskirstyti šių nusikalstamų veikų į skirtingas grupes. Visų pirma pažymėtina, kad tiek nusikaltimo, tiek baudžiamojo nusižengimo padarymas asmeniui užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamoji atsakomybė yra griežčiausios rūšies deliktinė teisinė atsakomybė, kurią gali taikyti tik teismai ir tik už pavojingiausias teisės pažeidimus. Dėl to nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai skiriasi nuo kitų (e. g. administracinių) teisės pažeidimų, kurie negalėtų tapti apkaltos pagrindu.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucijos rengimo bei priėmimo metu baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta tik už nusikaltimo padarymą. Baudžiamojo nusižengimo sąvoka Lietuvos baudžiamojoje teisėje atsirado tik 2003 m. įsigaliojus naujos redakcijos Baudžiamajam kodeksui. Dėl to nėra pagrindo manyti, kad Konstitucijos 74 straipsnio kontekste sąvoka „nusikaltimas“ apima tik dalį veikų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę. Dėl to darytina išvada, kad baudžiamojo nusižengimo padarymas taip pat gali būti pagrindas pradėti apkaltos procesą ir pašalinti asmenį iš užimamų pareigų ar panaikinti jo Seimo nario mandatą.

1.5 Nusikaltimo padarymo fakto nustatymas

Apkaltos proceso kontekste įdomu panagrinėti tai, kaip gali būti nustatomas nusikaltimo padarymo faktas. Šio klausimo teisinis reguliavimas yra pakankamai specifinis.

Konstitucijoje yra įtvirtinti pagrindiniai baudžiamojo proceso principai. Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo

nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis nustato, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras. Konstituciniai baudžiamojo proceso principai atsispindi ir ordinarinėje teisėje – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse²⁸, Lietuvos Respublikos teismų įstatyme²⁹, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme³⁰, kituose teisės aktuose.

Pažymėtina, kad visi Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys naudojami platesniu ar siauresniu teisiniu imunitetu. Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn. Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pačią asmens neliečiamybės teisę kaip ir Seimo nariai. Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis nustato, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo.

Kaip matyti, Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų teisinio imuniteto apimtis yra skirtinga, tačiau visi šie asmenys turi imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės. Apkaltos proceso tvarka tai reiškia, kad nei vienas Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytų asmenų negali būti pripažįstamas padariusiu nusikaltimą bendra tvarka veikiant tik teisėsaugos institucijoms: ikiteisminio tyrimo institucijoms, prokuratūrai bei teismui.

Pažymėtina, kad skiriasi ne tik Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų asmenų teisinio imuniteto apimtis, tačiau ir tokio imuniteto panaikinimo galimybė. Respublikos Prezidento teisinis imunitetas šia prasme yra absoliutus, t. y. jokiai valstybės institucijai Konstitucijoje nėra numatyta teisė panaikinti Respublikos Prezidento teisinio imuniteto bei leisti jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Seimo narius bei Konstitucinio Teismo teisėjus baudžiamojon atsakomybėn patraukti gali leisti tik Seimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo teisėjus baudžiamojon atsakomybėn patraukti gali leisti Seimas, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidentas.

---

²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37 – 1341

²⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46 – 851

³⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 81 – 1514

Respublikos Prezidento teisinio imuniteto absoliutumas suponuoja tai, kad pareigas einančio Respublikos Prezidento apskritai negalima patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Apkaltos proceso kontekste tai reiškia, kad baudžiamąjo proceso tvarka nėra galima nustatyti fakto, kad pareigas einantis Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą, kuris gali būti pagrindu pašalinti Respublikos Prezidentą iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka.

Toks konstitucinis Respublikos Prezidento imuniteto reguliavimas kai kurių autorių buvo vertinamas kaip apskritai nepaliekantis galimybės Respublikos Prezidentą patraukti konstitucinėn atsakomybėn už nusikaltimo padarymą. Štai Vaidotas Bacevičius teigia, esą kyla tam tikras disonansas tarp Respublikos Prezidento imunitetą nustatančios Konstitucijos nuostatos bei galimybės jį patraukti konstitucinėn atsakomybėn dėl nusikaltimo padarymo. Ši „prieštaravimą“ siūloma pašalinti Konstitucijos pataisa, numatančia arba Respublikos Prezidento apkaltos pagrindų siaurinimą, arba Seimo teisę spręsti Respublikos Prezidento teisinio imuniteto panaikinimą.³¹ Ne mažiau kategoriškas yra ir Vaidotas Antanas Vaičaitis, tvirtinantis, kad „galime konstatuoti tam tikrą 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos trūkumą, nes Prezidento imunitetą garantuojanti konstitucinė nuostata apriboja kitą Konstitucijos nuostatą, numatančią, kad vienas iš Prezidento apkaltos pagrindų yra nusikaltimo padarymas.“³²

Visgi pažymėtina, kad tokia pozicija nėra visiškai pagrįsta ir nesiderina ne tik su oficialiąja konstitucine doktrina, tačiau ir su eksplcitiniu konstituciniu reguliavimu. Konstitucijos 86 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų tik šiurkščiai pažeidęs konstituciją arba sulaužęs priesaiką, **taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas**. Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų klausimą sprendžia Seimas apkaltos proceso tvarka.“ Taigi, Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyta, kad Respublikos Prezidentas gali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už nusikaltimo padarymą, nepaisant išskirtinio su šia pareigybe susijusio teisinio imuniteto. Lieka atsakyti į klausimą kaip tokia atsakomybė turėtų būti įgyvendinta.

Šiame kontekste reikšminga Konstitucinio Teismo doktrina, nagrinėjanti apkaltos proceso ypatumus tais atvejais, kai apkaltos proceso pagrindas yra padarytas nusikaltimas. Pažymėtina, kad Konstitucijos Teismas yra konstatavęs, kad „Seimo statute, paisant Konstitucijoje įtvirtintos apkaltos sampratos, galima nustatyti, kad tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, jo buvimą vykdydamas apkaltą gali konstatuoti pats Seimas be teisinių institucijų tyrimo“.³³ Kartu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „tais atvejais, kai nusikaltimo padarymo

³¹ Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė // Jurisprudencija. 2008, Nr. 9 (111). P. 101 – 102

³² Prezidento apkalta, 2003 – 2004 m.: dokumentų rinkinys. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 16

³³ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 56 – 1948

faktas nėra akivaizdus, Seimas pagal Konstituciją negali vykdyti apkaltos nusikaltimo padarymo pagrindu tol, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis.³⁴

Taigi, darytina išvada, kad Respublikos Prezidentas konstitucinėn atsakomybėn už nusikaltimo padarymą patrauktas gali būti tik tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus. Akivaizdumo kriterijus teoriškai turėtų padėti pasiekti balansą tarp apkaltos tikslų bei būtinybės garantuoti asmens, kuriam taikoma apkalta, teisių apsaugą. Viena vertus, tokia nuostata leidžia Seimui įgyvendinti konstitucinę teisę iš pareigų pašalinti nusikaltimą padariusį Respublikos Prezidentą, kita vertus, ja siekiama riboti Seimo, kaip politinio pobūdžio institucijos, galias sprendžiant asmens teisių ir pareigų klausimą.

Kita vertus, reikia pažymėti, kad pagal Seimo statute šiuo metu nustatytą teisinį reguliavimą, iš tiesų nebūtų galima pašalinti Respublikos Prezidento iš užimamų pareigų vien dėl to, kad šis padarė nusikaltimą (t. y. jei Respublikos Prezidentas padarytų nusikaltimą, kuriuo nebūtų šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ar sulaužoma priesaika).

Seimo statuto 228 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „jeigu įtariamas padaręs nusikaltimą Respublikos Prezidentas, Seimas šio statuto 232 straipsnyje nustatyta tvarka sudaro specialiąją tyrimo komisiją.“ Toks reguliavimas suprantamas: Seimui Konstitucijoje nėra suteikta įgaliojimų panaikinti Respublikos Prezidento teisinį imunitetą ar leisti patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Kita vertus, specialioji tyrimo komisija pagal Seimo statuto 236 straipsnį viso labo pateikia išvadą, kurioje, remdamasi įrodymais ir motyvais, gali konstatuoti, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą. Seimas, Seimo statuto 239 straipsnio tvarka pritaręs tokiai išvadai, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Pažymėtina, kad išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiu nusikaltimu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika, Seimas Konstitucinio Teismo gali prašyti tik tada, kai yra gautas įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio nuorašas (Seimo statuto 239 straipsnio 2 dalis).

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad „nusikaltimo padarymas savaime nereiškia, kad asmuo kartu pažeidė Konstituciją ar sulaužė priesaiką, kad asmuo savo veikloje nesivadovavo Konstitucija, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais ir pan. Kai kurie nusikaltimai gali būti ir tokio pobūdžio, kad jie tiesiogiai nėra susiję su Konstitucijoje numatytos priesaikos sulaužymu, su šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu.“

---

³⁴ Ibid.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų spręsti dėl to, ar konkretus asmuo yra padaręs nusikaltimą. Netgi turėdamas pagrindo manyti, kad Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą, Konstitucinis Teismas to konstatuoti negalėtų. Konstitucinis Teismas tegali konstatuoti, kad asmuo konkrečiais veiksmais pažeidė Konstituciją, kad toks pažeidimas buvo šiurkštus, kad buvo sulaužyta Respublikos Prezidento priesaika. Kita vertus, Respublikos Prezidentui padarius nusikaltimą, nesusijusį su Konstitucijoje numatytos priesaikos sulaužymu bei šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu, taigi, ir nesant pagrindo pripažinti Respublikos Prezidento šiurkščiai pažeidus Konstituciją ir sulaužius duotą priesaiką, Konstitucinis Teismas turėtų priimti išvadą, kad Respublikos Prezidento konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai³⁵.

Konstituciniam Teismui priėmus išvadą, kad nei vienas konkretus Respublikos Prezidento veiksmas neprieštarauja Konstitucijai, Seimui neliktų nieko kito, kaip vadovaujantis Seimo statuto 240 straipsnio 7 dalimi nutraukti apkaltos procesą.

1.6 Kontrasignavimo institutas Respublikos Prezidento apkaltos kontekste

Nagrinėjant Respublikos Prezidento konstitucinės atsakomybės klausimą svarbu atsižvelgti į Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintą kontrasignavimo institutą. Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta: „Kad Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro. Atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui.“

Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose, yra leidžiami šiais klausimais:

1. Respublikos Prezidentas Vyriausybės teikimu skiria ir atšaukia Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovus užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų; teikia aukščiausius diplomatinis rangus ir specialius vardus (Konstitucijos 84 straipsnio 3 punktas);
2. Respublikos Prezidentas suteikia aukščiausiu karinius laipsnius (Konstitucijos 84 straipsnio 15 punktas);
3. Respublikos Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais skelbia nepaprastąją padėtį (Konstitucijos 84 straipsnio 17 punktas);

---

³⁵ Tokia formuluotė naudojama tiek Konstitucijoje, tiek Seimo statute, tačiau iš oficialiosios konstitucinės doktrinos (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvados) darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo išvada dėl asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksnių atitikties Konstitucijai kartu apima ir vertinimą ar konkrečiais veiksmais Konstitucijai buvo pažeista šiurkščiai bei ar buvo sulaužyta duota priesaika. Kita vertus, nagrinėjamo klausimo aspektu svarbiausios yra ne tekstinės teisės normų išraiškos subtilybės, o tai, kad Konstitucinis Teismas aptariamam atveju nepateiktų išvados, jog Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką.

4. Respublikos Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos pilietybę (Konstitucijos 84 straipsnio 21 punktą).

Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Respublikos Prezidento dekretus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 85 straipsnyje nurodytais klausimais taip pat pasirašo: dėl Lietuvos Respublikos diplomatiųjų atstovų užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų skyrimo ir atšaukimo – Ministras Pirmininkas; dėl aukščiausių diplomatiųjų rangų ir specialiųjų vardų suteikimo – užsienio reikalų ministras; dėl aukščiausių karinių laipsnių suteikimo – krašto apsaugos ministras; dėl nepaprastosios padėties skelbimo – Ministras Pirmininkas; dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo – vidaus reikalų ministras.

Apkaltos proceso kontekste kontrasignavimo institutas reikšmingas dėl konstitucinės nuostatos, nustatančios, kad atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui pirmininkui arba ministrui. Aiškinant šią nuostatą vien lingvistiškai būtų galima teigti, esą atsakomybė už tokį dekretą tenka tik jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui ar ministrui, o Respublikos Prezidentas už tokio dekreto turinį neatsako nepriklausomai nei nuo dekreto turinio, nei nuo jo priėmimo aplinkybių. Visgi atsižvelgiant į oficialiąją konstitucinę doktriną pripažintina, kad toks aiškinimas būtų nepagrįstas.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „atskleidžiant Konstitucijos 85 straipsnio nuostatos „atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui“ turinį pažymėtina, kad ši nuostata negali būti aiškinama atsietai nuo Konstitucijos 86 ir 74 straipsnių.“³⁶

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucijos 86 ir 74 straipsnius Respublikos Prezidentas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, gali būti patrauktas konstitucinėn atsakomybėn – pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, darytina išvada, kad Konstitucijos 85 straipsnio nuostata „atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui“ negali būti aiškinama kaip nustatanti, kad Respublikos Prezidentas visais atvejais nėra atsakingas už savo išleistus Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose nurodytus dekretus, kuriuos pasirašė Ministras Pirmininkas arba ministras.“³⁷

Atsižvelgdamas į šiuos argumentus Konstitucinis Teismas daro išvadą, kad „atsakomybė už tokį Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose nurodytą dekretą, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija arba sulaužoma priesaika, arba padaromas nusikaltimas, tenka

³⁶ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 124 – 5643

³⁷ Ibid.

ne tik tokį dekretą kontrasignavusiam Ministrui pirmininkui arba ministrui, bet ir tokį dekretą išleidusiam Respublikos Prezidentui.³⁸

Taigi, konstitucinė nuostata, kad atsakomybė už kontrasignuotą Respublikos Prezidento dekretą tenka tokį dekretą kontrasignavusiam Ministrui Pirmininkui ar ministrui nereiškia, kad Respublikos Prezidentas už tokio dekreto priėmimą negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn jei tokiu dekretu yra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, padaromas nusikaltimas.

1.7 Kaltės klausimas apkaltos proceso kontekste

Teisės teorijoje laikomasi nuomonės, kad deliktinės teisinės atsakomybės subjektu gali būti tik kaltas asmuo. Jei asmens veiksmuose nėra kaltės, asmuo už tokius veiksmus neatsako, net jei tokie veiksmai ir padaro žalos teisės saugomoms vertybėms.³⁹ Apkaltos proceso kontekste svarbu panagrinėti kokia kaltės forma turi būti padaryti veiksmai, kad už jų padarymą asmeniui būtų galima taikyti konstitucinę atsakomybę.

Teisės teorijoje paprastai išskiriamos dvi kaltės formos – tyčia bei neatsargumas.⁴⁰ Šios kaltės formos savo ruožtu gali būti skirstomos smulkiau: štai Baudžiamajame kodekse tyčia skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę tyčią (15 straipsnis), o neatsargumas – į nusikalstamą pasitikėjimą ir nusikalstamą nerūpestingumą (16 straipsnis).

Apkaltos proceso kontekste mažai klausimų kaltės klausimas kelia tada, kai apkaltos proceso pagrindu yra nusikaltimo padarymas. Nei Konstitucijoje, nei kuriame kitame teisės akte nėra nurodoma, kad konstitucinė atsakomybė už nusikaltimo padarymą gali ar turi priklausyti nuo kaltės formos, kuria padarytas nusikaltimas ar kad konstitucinė atsakomybė gali kilti tik už tyčia padarytą nusikaltimą.

Kur kas sudėtingiau atsakyti į klausimą kokia kaltės forma turėtų pasireikšti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens veiksmai tais atvejais, kai apkaltos proceso pagrindu yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas bei priesaikos sulaužymas. Mokslinėje doktrinoje galima rasti teiginių, kad Konstitucinio Teismo doktrina suponuoja išvadą, jog asmeniui konstitucinė atsakomybė gali būti taikoma tiek tada, kai šis veikia tiesiogine tyčia (tą liudija Konstitucinio Teismo vartojamos formuluotės apibūdinant veikas, kuriomis šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma duota priesaika: „veikia vadovaudamasis savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Vaišvila A. Teisės teorija, trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 465 – 466

⁴⁰ Ibid. P. 448

grupių interesais“, „sąmoningai nevykdo Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų pareigų“), tiek ir esant netiesioginei tyčiai (tą liudija tokios formuluotės kaip „veikia vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais“, „nesąžiningai eina savo pareigas“, „veikia turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais“).⁴¹

Apibendrinami aukščiau išdėstyti argumentus galėtume suformuluoti tokius konstitucinio delikto bruožus:

1. Konstituciniai deliktai gali būti skirstomi į veikas, kuriomis šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika bei veikas, kuriomis padaromas nusikaltimas. Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas bei priesaikos sulaužymas savaime nereiškia, kad asmuo padarė nusikaltimą ir atvirkščiai, nusikaltimo padarymas savaime nereiškia, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką.
2. Teisės aktuose nėra nustatyta ir nėra galimybės nustatyti detalaus veikų, kuriomis šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, sąrašo. Ar Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens veiksmams buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika, kiekvienu atveju sprendžiama individualiai.
3. Konstitucinė atsakomybė už konstitucinio delikto padarymą gali būti taikoma siauram, Konstitucijoje eksplacitiškai apibrėžtam asmenų ratui: Respublikos Prezidentui, Seimo nariams, Konstitucinio Teismo pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkui ir teisėjams. Šis sąrašas įstatymu ar kitu teisės aktu negali būti nei plečiamas, nei siaurinamas.
4. Konstitucinė atsakomybė už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą gali būti taikoma tik už veiką, kurią Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo padarė prisiekęs ir pradėjęs eiti savo pareigas. Respublikos Prezidentui bei Seimo nariams konstitucinė atsakomybė negali būti taikoma už veikas, padarytas ankstesnės kadencijos metu.
5. Nėra galimybės vienareikšmiškai atsakyti, ar konstitucinė atsakomybė gali būti taikoma už nusikaltimą, kurį Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo įvykdė iki duodamas priesaiką bei pradėdamas eiti savo pareigas.
6. Manytina, kad konstitucinė atsakomybė gali būti taikoma tiek už nusikaltimo, tiek už baudžiamojo nusižengimo padarymą.

---

⁴¹ Sinkevičius V. Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė // Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2009. P. 241

7. Konstitucinė atsakomybė negali kilti jei konstitucinio delikto subjektas nėra kaltas dėl padarytos teisei priešingos veikos. Kita vertus sunku vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kokia kaltės forma turėtų pasireikšti konstitucinio delikto subjekto veiksmai, kuriais yra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma duota priesaika.
8. Tai, kad Respublikos Prezidento dekretas yra kontrasignuojamas Ministro Pirmininko ar ministro nereiškia, kad Respublikos Prezidentas, išleidęs tokį dekretą, negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn, jei tokiu dekretu yra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ar sulaužoma duota priesaika.
9. Respublikos Prezidento teisinis imunitetas nepanaikina galimybės Respublikos Prezidento konstitucinėn atsakomybėn traukti už nusikaltimo padarymą, tačiau praktikoje Respublikos Prezidentą patraukti konstitucinėn atsakomybėn už nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika, būtų ganėtinai keblu.

2. APKALTOS PROCESO EIGA

Konstitucijos 74 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas. Ši nuostata reiškia, kad Seimas, nenukrypdamas nuo konstitucinės apkaltos sampratos, Seimo darbo tvarką nustatančiame, įstatymo galią turinčiame teisės akte – Seimo statute – turi nustatyti tai, kaip vykdomas apkaltos procesas, kokios smulkesnės procedūros ir kokia tvarka yra atliekamos, kitaip tariant, kokia yra apkaltos proceso eiga. Seimo statute nustatyta apkaltos proceso eiga turi, viena vertus, užtikrinti, kad apkaltos proceso tvarka leistų pasiekti jo tikslus (t. y. iš aukščiausių valstybinės valdžios pareigų pašalinti asmenis, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją, sulaužiusius priesaiką, padariusius nusikaltimą) ir, kita vertus, užtikrinti aukščiausias pareigas valstybėje einančių asmenų apsaugą nuo nepagrįsto spaudimo ir kišimosi į jų veiklą, neleisti apkaltos procesui tapti įrankiu politinėje kovoje.

Nagrinėjant apkaltos proceso eigą reikšminga pažymėti, kad Konstitucija neįpareigoja Seimo kiekvieną specifinę apkaltos tvarką konstruoti pagal vienintelį modelį – Seimo statute gali būti nustatytos ir kitokios apkaltos procedūros, taikytinos specifiniais atvejais.⁴² Kitais žodžiais tariant, apkaltos procesas, atsižvelgiant į tai, kad jis gali būti taikomas skirtingas pareigas užimančių asmenų atžvilgiu, o jo pagrindu gali būti skirtingi teisės pažeidimai, Seimo statute gali būti nustatyta ne vienas, o keli apkaltos proceso eigos variantai, tačiau svarbu užtikrinti, kad visi šie variantai atitiktų konstitucinę apkaltos proceso sampratą.

Šiuo metu galiojančioje Seimo statuto redakcijoje įtvirtintą apkaltos proceso eigą galima suskaidyti į keletą etapų: apkaltos proceso iniciavimą; parengiamuosius apkaltos proceso veiksmus; asmens veiksmų tyrimą Konstituciniame Teisme; apkaltos procesą Seime.

2.1 Apkaltos proceso iniciavimas

Konstitucija *expressis verbis* nenustato subjekto, turinčio teisę inicijuoti apkaltos procesą paaiškėjus, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo galimai šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė duotą priesaiką ar padarė nusikaltimą. Kita vertus tai nereiškia, kad Seimas, nustatydamas apkaltą inicijuoti galinčius subjektus, turi neribotą diskreciją.

1993 m. lapkričio 11 d. priimtos Lietuvos Respublikos Seimo statuto IX dalies⁴³ 273 straipsnyje buvo nustatyta, kad siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą teisę turi ne mažesnė kaip

---

⁴² Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 42 – 1345

⁴³ Lietuvos Respublikos Seimo statutas (IX dalis. Apkaltos procesas) // Valstybės žinios, 1993 m. gruodžio 22 d. Nr. 71 – 1325

1/4 Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – taip pat ir teisėjų garbės teismas. 1998 m. gruodžio 22 d. priėmus naujos redakcijos Seimo statutą⁴⁴, jo 230 straipsnyje buvo išdėstytas analogiškas subjektų, galinčių inicijuoti apkaltos procesą, sąrašas.

2004 m. kovo 12 d. tuometis Lietuvos Respublikos Prezidentas Rolandas Paksas išleido dekretą Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“⁴⁵. Seimas 2004 m. kovo 16 d. kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti šio dekreto atitikimą Konstitucijai. Tirdamas Respublikos Prezidento dekreto atitikimą Konstitucijai, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Respublikos Prezidento dekretas yra išleistas remiantis *inter alia* Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies nuostata, todėl nagrinėjant Respublikos Prezidento dekreto konstitucingumą būtina ištirti ir šios Seimo statuto normos santykį su Konstitucija.

Konstitucinis Teismas akcentavo, kad pagal Konstituciją įgaliojimus apkaltos procese turi tik dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „jeigu Seimo statute, turinčiame įstatymo galią, būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį kokia nors kita valstybės valdžios institucija turėtų įgaliojimus dalyvauti vykdant apkaltą, jeigu tai nėra numatyta Konstitucijoje, tai būtų įsiterpta į Seimo konstitucinius įgaliojimus vykdyti apkaltą.“⁴⁶

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad apkaltos iniciavimas yra pirmoji apkaltos proceso stadija. Tai, kad kitos valstybės valdžios institucijos negali įsiterpti į Seimo konstitucinius įgaliojimus vykdyti apkaltą, jei tai nenumatyta Konstitucijoje, suponuoja ir tai, kad apkalta gali būti inicijuojama tik Seime ir ši iniciatyva gali kilti tik iš Seimo narių. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad „atsižvelgiant į konstitucinio apkaltos instituto, kaip pilietinės Tautos savisaugos priemonės, kurią taiko Seimas, svarbą, taip pat į tai, kad apkalta gali būti taikoma aukščiausiesiems valstybės pareigūnams, teisę inicijuoti apkaltos procesą Seime gali tik pakankamai didelė Seimo narių grupė. Kita vertus, nustačius, pernelyg didelį tokią grupę sudarančių Seimo narių skaičių, būtų paneigta demokratinė apkaltos instituto prigimtis.“⁴⁷

Į ordinarinę teisę šios nuostatos buvo perkeltos Seimui 2004 m. lapkričio 9 d. priėmus Seimo statuto pataisas⁴⁸, kuriose buvo nustatyta, kad iniciatyvos pradėti apkaltos procesą teisė

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo statutas „Dėl Statuto pakeitimo“ // Valstybės žinios, 1999 m. sausio 13 d., Nr. 5 – 97

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ // Valstybės žinios, 2004 m. kovo 16 d., Nr. 40 – 1303

⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 56 – 1948

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 4, 9, 10, 12, 15, 44, 46, 49, 61, 68, 78, 113, 135, 136, 137, 138, 145, 149, 151, 152, 155, 156, 162, 163, 164 straipsnių, trisdešimt aštuntojo ir trisdešimt devintojo skirsnių pakeitimo ir papildymo, Statuto papildymo 44⁽¹⁾ straipsniu ir dvidešimt septintuoju⁽¹⁾ skirsniu bei keturiasdešimtojo skirsnio pripažinimu netekusiu galios // Valstybės žinios, 2004, Nr. 165 – 6025

priklauso ne mažesnei kaip 1/4 Seimo narių grupei, o Respublikos Prezidentas bei teisėjų garbės teismas iš iniciatyvos teisę turinčių subjektų rato buvo pašalinti.

Kaip minėta, Konstitucija nereikalauja, kad apkaltos procesas visais atvejais vyktų pagal tas pačias taisykles. Seimo statute nustatyti tam tikri apkaltos proceso pradžios ypatumai tais atvejais, kai Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo yra įtariamas padaręs nusikaltimą.

Seimo statuto 228 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad generalinis prokuroras, nustatęs, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo yra įtariamas padaręs nusikaltimą, apie tai nedelsdamas privalo informuoti Seimą. Seimas, išklausęs tokį generalinio prokuroro pranešimą, gali pasirinkti vieną iš keleto galimų tolesnių proceso eigos variantų.

Seimo statuto 228 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jei nusikaltimo padarymu įtariamas Respublikos Prezidentas, Seimas Seimo statuto 232 straipsnio nustatyta tvarka sudaro specialiąją tyrimo komisiją. Toks reguliavimas susijęs su Konstitucijoje numatyto Respublikos Prezidento imuniteto ypatumais. Respublikos Prezidento imuniteto Seimas panaikinti negali, taigi, vienintele galimybe ištirti Respublikos Prezidento veiksmus lieka tyrimas parlamentinėje komisijoje.

Tais atvejais, kai nusikaltimo padarymu įtariamas kitas Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo, Seimas turi tam tikrą pasirinkimo laisvę. Seimo statuto 228 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad išklausęs generalinio prokuroro pranešimą dėl kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų, Seimas sprendžia, ar duoti sutikimą konkretų asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, ar Seimo statuto 232 straipsnyje nustatyta tvarka sudaryti specialiąją tyrimo komisiją, jei yra Seimo statuto 228 straipsnio 1 dalyje numatyto subjekto siūlymas.

Nuo Seimo sprendimo priklauso ir tolesnė apkaltos proceso eiga. Seimui nusprendus sudaryti specialiąją tyrimo komisiją, apkaltos procesas tęsiamas Seimo statuto 231 – 237 straipsnių nustatyta tvarka. Savo ruožtu Seimui nusprendus leisti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytą asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn, kompetentingos institucijos vykdo baudžiamąjį procesą, o tolesni apkaltos proceso veiksmai vykdomi tik po to, kai vienaip ar kitaip baigiamas baudžiamasis procesas.

Apkaltos proceso iniciatyvos teisę turinčių subjektų sąrašas 2011 m. buvo papildytas Seimo etikos ir procedūrų komisija. Seimas 2011 m. spalio 13 d. priėmė Seimo statuto pataisais,⁴⁹ kuriose *inter alia* nustatyta, kad Seimo etikos ir procedūrų komisija turi teisę inicijuoti apkaltos procesą tais atvejais, kai tiriant Seimo nario veiklą kyla įtarimų, kad Seimo narys galimai šiurkščiai

---

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 8, 49, 61, 68, 78, 180¹, 180², 180⁵, 180⁶, 180⁷, 180¹⁹, 180²⁰, 228, 230 straipsnių, dvidešimt aštuntojo skirsnio pakeitimo ir papildymo ir Statuto papildymo 180⁴¹ straipsniu // Valstybės žinios, 2011, Nr. 126 – 5988

pažeidė Konstituciją ir (ar) sulaužė priesaiką. Siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą Etikos ir procedūrų komisija gali tik tuo atveju, kai už tai balsuoja ne mažiau kaip 4/5 visų komisijos narių. Seimo etikos ir procedūrų komisijos siūlymas pradėti apkaltos procesą turi būti pasirašytas komisijos pirmininko, o prie jo turi būti pridėtas komisijos posėdžio, kuriame balsuota dėl šio teikimo, protokolo išrašas.

Aptartame kontekste savotiškai atrodo Teismų įstatymo 86 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostata, kurioje nurodyta, kad Teisėjų garbės teismas savo sprendimu gali pasiūlyti Respublikos Prezidentui kreiptis į Seimą dėl apkaltos teisėjui. Tokia formuluotė įstatyme buvo suformuluota Seimui 2008 m. liepos 3 d. priėmus Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pataisas⁵⁰, t. y. ši formuluotė įstatyme atsirado praėjus daugiau kaip ketveriems metams po Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimo, kuriame buvo konstatuota, kad apkaltos, kaip parlamentinės procedūros, iniciatyva kilti gali tik Seime, o Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją neturi teisės inicijuoti apkaltos proceso. Atsižvelgiant į šią doktriną, įstatymo leidėjo tikslai nustatant Teismų įstatymo 86 straipsnio 2 dalies 2 punktą yra sunkiai paaiškinami, nes teisiškai Respublikos Prezidento siūlymas pradėti teisėjo atžvilgiu apkaltos procesą yra visiškai nereikšmingas.

2.2 Parengiamieji apkaltos proceso veiksmai

Antroji apkaltos proceso stadija apima pirminį asmens veiksmų tyrimą, kurį atlieka Seimo specialiai tam reikalui suformuota laikinoji tyrimo komisija. Tokios komisijos veikla reikalinga nustatyti, ar yra pagrindo manyti, kad asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas apkaltos procesas, savo veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė duotą priesaiką ar padarė nusikaltimą.

Tais atvejais, kai apkaltos procesą inicijuoja Seimo Etikos ir procedūrų komisija, Seimas gali arba jai suteikti specialiosios tyrimo komisijos įgaliojimus, arba sudaryti specialiąją tyrimo komisiją. Tais atvejais, kai specialiosios tyrimo komisijos įgaliojimai suteikiami Etikos ir procedūrų komisijai, šios veiklai *mutatis mutandis* taikomos specialiosios tyrimo komisijos veiklą reglamentuojančios Seimo statuto normos.

---

⁵⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55¹, 57, 61, 63, 64, 69¹, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53¹, 53² straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 81 – 3186

Seimo statuto 232 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad specialioji tyrimo komisija yra sudaroma iš Seimo narių. Seimo statuto 232 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad specialiąją tyrimo komisiją paprastai sudaro ne daugiau kaip 12 narių.

Komisijos narius Seimo dauguma ir mažuma siūlo Seimo statuto 71 straipsnio nustatyta tvarka. Nustačius komisijos narių skaičių, nustatomos Seimo frakcijų proporcinio atstovavimo normos, taip pat terminas kandidatams į komisijos narius pasiūlyti. Tuo atveju, jei laiku pasiūlytų kandidatų į komisijos narius sąrašas nepakankamas, po vieną papildomą kandidatą posėdžio metu gali žodžiu siūlyti frakcijos, o po jų – ir kiekvienas Seimo narys, kol bus reikiamas kandidatų skaičius. Kiekvienas iš pateiktų kandidatų turi duoti žodinį, o jei pats posėdyje nedalyvauja – raštišką sutikimą dirbti komisijoje. Seimas balsuoja už visą komisijos sudėtį, o Seimui balsavimu nepatvirtinus komisijos sudėties, jos formavimo procedūra yra kartojama.

Tais atvejais, kai kandidatai į komisijos narius siūdomi Seimo posėdyje ne pagal iš anksto skirtas normas ir nors du Seimo nariai pareiškia abejonę dėl kurio nors kandidato, dėl jo balsuojama atskirai. Jei posėdyje pasiūlytų kandidatų į komisijos narius yra daugiau, negu nustatytas komisijos narių skaičius, ir visi pasiūlyti kandidatai sutinka dirbti komisijoje, balsuojama atvirais biuleteniais su kandidatų sąrašu. Seimo statuto 232 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad suformavęs komisiją Seimas kartu paskiria komisijos pirmininką ir jo pavaduotoją, nustato tyrimo atlikimo terminus.

Komisijos sudarymo tvarka siekiama užtikrinti, kad komisijos darbe dirbtų ne vienos politinės srovės atstovai, o savo atstovus turėtų tiek Seimo dauguma, tiek ir opozicija. Tai būtina siekiant išvengti apkaltos proceso tikro ar tariamo politizavimo ir siekiant, kad visos konkrečiam asmeniui pradėtam apkaltos procesui reikšmingos aplinkybės būtų išsamiai ir bešališkai ištirtos, o specialiosios tyrimo komisijos išvada – pagrįsta ir paremta objektyviais duomenimis bei teisiniais argumentais, o ne politiniais motyvais.

Seimo statuto 233 straipsnyje išdėstyti bendri specialiosios tyrimo komisijos veiklos principai: nustatyta, kad specialiosios tyrimo komisijos posėdžiai paprastai yra uždari; nustatyta, kad komisijos posėdžiai yra protokoluojami; nustatyta, kad komisijos posėdžiuose yra išklausomi asmens, kuriam taikoma apkalta, paaiškinimai ir argumentai, apklausiami liudytojai, renkami, tiriami ir vertinami kiti įrodymai, prireikus kviečiami ekspertai bei specialistai. Seimo statuto 234 straipsnyje numatyta, kad visuomenės informavimo priemonės apie tyrimo eigą informuoja komisijos pirmininkas arba jo įgaliotas komisijos narys.

Seimo statuto 235 straipsnyje įtvirtinti liudytojų bei ekspertų apklausos pagrindai. Nustatyta, kad liudytojai bei ekspertai prieš apklausą yra pasirašytinai įspėjami dėl atsakomybės pagal Baudžiamojo kodekso 235 straipsnį, kurio 2 dalyje įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už

melagingų parodymų davimą, melagingos išvados teikimą ar žinomai neteisingą vertimą Seimui ar Seimo specialiajai tyrimo komisijai apkaltos proceso metu. Seimo statuto 235 straipsnyje taip pat nustatyta, kad liudytojo parodymai yra protokoluojami, o protokolą liudytojas tvirtina savo parašu; ekspertas savo išvadas pateikia raštu ir pasirašo.

Seimo statuto 236 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo specialioji tyrimo komisija, baigusi tyrimą, surašo išvadą. Tokioje išvadoje privalo būti nurodyta siūlymų pradėti apkaltos procesą esmė, konkrečių veiksmų faktinės aplinkybės, asmens, kuriam taikoma apkalta, paaiškinimai, įrodymai ir motyvai, kuriais grindžiama išvada. Seimo specialioji tyrimo komisija priklausomai nuo to, ar tyrimo metu siūlymai pradėti apkaltos procesą pasirodė pagrįsti, ar ne, konstatuoja arba tai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą Seime, arba tai, kad tokio pagrindo nėra.

Seimo specialiosios tyrimo komisijos išvada tvirtinama ne mažesne kaip pusės visų jos narių balsų dauguma. Balsavimo rezultatai nurodomi posėdžio protokole. Patvirtintą išvadą pasirašo komisijos pirmininkas ar jo pavaduotojas. Seimo specialioji tyrimo komisija pagal patvirtintą išvadą parengia Seimo nutarimo projektą. Parengtas Seimo nutarimo projektas kartu su patvirtinta išvada perduodamas Seimo Pirmininkui, kuris teikia Seimui šiuos dokumentus svarstyti artimiausiame posėdyje.

Seimas, susipažinęs su Seimo specialiosios tyrimo komisijos išvada, gali šiai pritarti arba nepritarti. Priklausomai nuo Seimo specialiosios tyrimo komisijos turinio bei Seimo sprendimo, gali susiklostyti kelios skirtingos situacijos, sukeliančios skirtingas teises pasekmes bei lemiančios tolesnę apkaltos proceso eigą.

Seimo statuto 238 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimas priima nutarimą nutraukti apkaltos procesą jei:

- a) Posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad nėra pagrindo pradėti apkaltos procesą, arba
- b) Nepitaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą.

Kita situacija susiklosto tuo atveju, kai Seimas nepitaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad nėra pagrindo pradėti apkaltos procesą. Tokiu atveju turi būti atliekamas papildomas arba pakartotinis tyrimas, o Seimas turi nuspręsti, ar tokį tyrimą atliks ta pati specialioji tyrimo komisija, ar turi būti sudaryta nauja specialioji tyrimo komisija.

Seimo statuto 239 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimas, posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma pritaręs specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, priima nutarimą pradėti apkaltos procesą Seime konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į

Konstitucinę Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Po tokio Seimo sprendimo apkaltos procesas pereina į kitą stadiją, kurios metu asmens, kurio atžvilgiu pradėtas apkaltos procesas, veiksmai yra vertinami teisminėje institucijoje – Konstituciniame Teisme.

Kaip minėta, tais atvejais, kai Seimas, išklausęs generalinio prokuroro pranešimą apie tai, kad Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo (išskyrus Respublikos Prezidentą) yra įtariamas padaręs nusikaltimą, duoda sutikimą tokį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, Seimo specialioji tyrimo komisija nėra sudaroma ir tokio asmens veiksmų vertinimas parlamente nėra atliekamas. Tokiu atveju tolesnė apkaltos proceso eiga priklauso nuo baudžiamąjo proceso pabaigos.

Seimo statuto 228 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad Seimui gavus įsiteisėjusio išteisinamojo teismo nuosprendžio nuorašą arba sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą, Seimo Pirmininkas ar jo pavaduotojas nedelsdamas su juo supažindina Seimo narius. Supažindinus Seimo narius su išteisinamuoju teismo nuosprendžiu ar sprendimu nutraukti baudžiamąją bylą, Seimas artimiausiame posėdyje priima nutarimą nutraukti apkaltos procesą.

Toks Seimo statute nustatytas teisinis reguliavimas kelia tam tikrų klausimų. Tai, kad baudžiamasis procesas buvo nutrauktas ar kad bendrosios kompetencijos teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį reiškia tik tai, kad kompetentingos institucijos nenustatė, kad asmuo padarė nusikaltimą. Žinoma, Seimas neturi ir negali turėti įgaliojimų kvestionuoti prokuratūros ar teismų sprendimų, tikrinti jų teisėtumo ir pagrįstumo. Taigi, akivaizdu, kad Seimas, tuo atveju kai baudžiamasis procesas nutraukiamas Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens atžvilgiu ar priimamas išteisinamasis teismo nuosprendis, negali tokio asmens pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti jo Seimo nario mandato dėl to, kad šis būtų padaręs nusikaltimą.

Kita vertus, nedera pamiršti, kad nusikaltimo padarymas yra tik vienas galimų asmens pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo apkaltos proceso tvarka pagrindų. Pažymėtina, kad skirtingų apkaltos proceso pagrindų nedera sutapatinti – tai, kad asmuo padarė nusikaltimą nebūtinai reiškia, kad asmuo šturkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė duotą priesaiką ir atvirkščiai – tai, kad asmuo šturkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką nebūtinai reiškia, kad asmuo padarė nusikaltimą.

Atsižvelgiant į tai, galima kelti klausimą, ar imperatyvus reikalavimas Seimui, sužinojus apie tai, kad baudžiamasis procesas yra nutrauktas ar buvo priimtas ir įsiteisėjęs išteisinamasis teismo nuosprendis, nutraukti apkaltos procesą yra pagrįstas. Dabartinis teisinis reguliavimas suponuoja situaciją, kai asmens, įtarto padarius nusikaltimą, tačiau nepripažinto kaltu

bendrosios kompetencijos teismo nuosprendžiu, veiksmų atitiktis Konstitucijai apskritai nėra ir negali būti tiriama. Diskutuotina, ar tokia situacija yra suderinama su apkaltos proceso tikslais.

Įmanoma situacija, kai Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo yra įtariamas teisės pažeidimu, turinčiu nusikaltimo požymių bei leidžiančiu daryti pagrįstą prielaidą, kad asmuo tokiomis veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Susiklosčius tokiai situacijai Seimas gali duoti sutikimą tokį asmenį traukti baudžiamajon atsakomybėn. Tačiau čia labai svarbu pažymėti, kad ikiteisminį tyrimą atliekančios institucijos (o ir bendrosios kompetencijos teismai) nesprenžia ir negali spręsti ar asmuo savo veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Prokuroro sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą ar bendrosios kompetencijos teismo priimtas išteisinamasis nuosprendis nereiškia, kad apskritai nebuvo padarytas teisės pažeidimas, galintis būti apkaltos proceso pagrindu. Toks sprendimas reikštų tik tai, kad asmuo nepadarė vieno iš pažeidimų, galinčių būti apkaltos proceso pagrindu, t. y. nepadarė nusikaltimo.

Kaip minėta, šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo bei nusikaltimo padarymo sąvokų tarpusavyje sutapatinti negalima. Čia galime prisiminti Respublikos Prezidento Rolando Pakso atvejį: jo veiksmai, kuriais jis sąmoningai leido Jurijui Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę, Konstitucinio Teismo buvo pripažinti šiurkščiai pažeidžiančiais Konstituciją, tačiau šie veiksmai Rolandui Paksui neužtraukė baudžiamosios atsakomybės, mat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 13 d. nutartimi Rolandą Paksą išteisino⁵¹.

Kita vertus, nustačius, kad nutrauktas ikiteisminis tyrimas ar išteisinamasis teismo nuosprendis Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens atžvilgiu neužkerta kelio tirti tokio asmens veiksmų atitikties Konstitucijai, kiltų klausimas, ar tokia situacija nepažeidžia Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens teisių. Toks reguliavimas reikštų, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens atžvilgiu dėl tos pačios veikos vienas po kito gali vykti du teisiniai procesai. Galima kelti klausimą ar tai nebūtų neproporcingas aukštas pareigas einančio valstybės pareigūno teisių varžymas verčiant jį nuo savo esme analogiškų kaltinimų gintis du kartus. Galima daryti prielaidą, kad tokia situacija aukštam valstybės pareigūnui trukdytų tinkamai eiti savo pareigas ir tam tikra prasme galėtų būti traktuojama kaip kišimasis į tokio pareigūno veiklą.

Vis dėlto manytume, kad galimybė tirti asmens veiksmų atitiktį Konstitucijai nepriklausomai nuo tų pačių veiksmų atitikties Baudžiamajam kodeksui, leistų efektyviau pasiekti apkaltos instituto tikslus ir užtikrintų geresnę Konstitucijos, bei joje įtvirtintų vertybių apsaugą.

---

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005

Tais atvejais, kai Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens (išskyrus Respublikos Prezidentą) atžvilgiu priimamas ir įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, Seimo Pirmininkas ar jo pavaduotojas nedelsdami supažindina su tokiu nuosprendžiu Seimo narius. Tokiu atveju Seimas priima nutarimą pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiu nusikaltimu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika.

2.3 Konstitucinio Teismo vaidmuo apkaltos procese

Pagal Konstituciją įgaliojimus apkaltos procese turi dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo įgaliojimai *expressis verbis* nustatyti Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkte. Konstitucinių normų turinys gana išsamiai yra atskleistas ir oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai apkaltos procese iš esmės apsiriboja asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų teisiniu vertinimu, t. y. Konstitucinis Teismas yra įgaliotas pateikti galutinę ir neskundžiamą išvadą dėl to, ar asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, savo konkrečiais veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė duotą priesaiką.

2.3.1. Konstitucinio Teismo įgaliojimų apkaltos procese konstituciniai pagrindai

Konstitucinio Teismo vaidmuo apkaltos procese *expressis verbis* įtvirtintas pačioje Konstitucijoje. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą numato, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Nors ši Konstitucijos norma keičiama nebuvo, tenka pažymėti, kad per beveik du dešimtmečius, praėjusius nuo Konstitucijos priėmimo, Konstitucinio Teismo vaidmuo apkaltos procese pasikeitė. Tą sąlygojo ne tik ordinarinės teisės pokyčiai, bet visų pirma besiplėtojanti oficialioji konstitucinė jurisprudencija, kurioje ši Konstitucijos norma buvo aiškinama.

1993 m. priimtoje Seimo statuto IX dalies redakcijoje nebuvo numatytas privalomas Konstitucinio Teismo dalyvavimas vykdant apkaltos procesą. 1993 m. gruodžio 23 d. Seimo statuto redakcijos⁵² 282-1 straipsnyje buvo numatyta, kad jeigu specialioji tyrimo komisija dauguma balsų pasiūlo, Seimas gali priimti nutarimą kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar Seimo narių ir

---

⁵² Lietuvos Respublikos Seimo statutas (IX dalis. Apkaltos procesas) // Valstybės žinios, 1993 m. gruodžio 22 d. Nr. 71 – 1325

valstybės pareigūnų, kuriems taikoma apkalta, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai. 287 straipsnio 4 punktas numatė, kad išklauses specialiosios tyrimo komisijos išvados, kad yra pagrindo pradėti apkaltos procesą, Seimas prareikęs paprašo Konstitucinio Teismo išvados apie tai, ar Seimo nario arba valstybės pareigūno konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Taigi, pirmoji Seimo statuto redakcija iš principo įgalino Seimą pačiam vykdyti apkaltos procesą be kitų institucijų įsikišimo, o Konstitucinio Teismo vaidmuo tebuvo fakultatyvus, t. y. priklausė nuo to, ar Seimo narių dauguma būtų išreiškusi valią kreiptis išvados į šią instituciją. Analogiškos nuostatos buvo išdėstytos ir 1994 m. vasario 25 d. Seimo statuto redakcijos⁵³ 248 straipsnyje ir 253 straipsnio 4 punkte.

1999 m. vasario 1 d. Seimo statuto redakcijoje⁵⁴ šios nuostatos buvo iš dalies pakeistos. Naujai priimtos Seimo statuto redakcijos 240 straipsnis nustatė, kad tais atvejais, kai asmeniui pradėta apkaltos byla dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, Seimas specialiosios tyrimo komisijos siūlymu arba savo iniciatyva kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas išvados, ar minėto asmens konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Kita vertus, 245 straipsnio 4 punktas vis dar nustatė, kad išklauses specialiosios tyrimo komisijos išvadą, kad yra pagrindo pradėti apkaltos procesą, Seimas prareikęs paprašo Konstitucinio Teismo išvados apie tai, ar asmens, kuriam taikoma apkalta, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Taigi, 1999 m. vasario 1 d. Seimo statuto redakcijoje buvo numatyta, kad į Konstitucinį Teismą kreiptis Seimas privalo tik tada, kai apkaltos proceso pagrindu yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šis privalomas kreipimasis turėjo būti atliktas dar parengtinio tyrimo metu, t. y. iki specialiajai tyrimo komisijai pateikiant savo išvadą. Taigi, nors nauja Seimo statuto redakcija ir sumažino Konstitucinio Teismo įtraukimo į apkaltos procesą priklausomybę nuo Seimo narių politinės valios, pagal ją Konstitucinio Teismo dalyvavimas apkaltos procese ir toliau nebuvo būtinas.

Esminių pokyčių Konstitucinio Teismo vaidmuo apkaltos procese sulaukė 2004 m. Šiuos pokyčius visų pirma sąlygojo išplėtotą oficialioji konstitucinė doktrina bei paties Konstitucinio Teismo pateiktas Konstitucijos normų, reglamentuojančių apkaltos procesą, aiškinimas.

Itin reikšminga nagrinėjamu klausimu yra Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada bei joje suformuota doktrina. Nagrinėdamas, ar konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai pažeidė Konstituciją, Konstitucinis Teismas kartu pasisakė ir dėl kai kurių aktualių konstitucinės apkaltos procedūros sampratos elementų, tame tarpe ir Konstitucinio Teismo vaidmens šiame procese.

---

⁵³ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 15 – 249

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Seimo statutas „Dėl Statuto pakeitimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 5 – 97

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad vien lingvistiškai aiškinant Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkto ir Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatas, būtų galima teigti, kad Konstitucijoje yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, o galutinį sprendimą dėl to, ar konkretūs asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai, priima Seimas. Tačiau Konstitucinis Teismas čia pat konstatavo, kad toks aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas.

Konstitucinis Teismas akcentavo, kad „Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas *inter alia* reiškia tai, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.“⁵⁵

Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkto nuostata reiškia, kad išvados dėl asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veikslių atitikties Konstitucijai yra vienas klausimų priskirtų Konstitucinio Teismo kompetencijai. Dėl to Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucinio Teismo išvada, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmai prieštarauja Konstitucijai, yra galutinė ir neskundžiama.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, pagal kurią Seimas Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, reiškia, kad tuo atveju, kai apkaltos procesas <...> pradedamas dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, Seimas turi pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja Konstitucijai.“⁵⁶ Atsižvelgiant į tai, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, o priesaikos sulaužymas kartu yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, darytina išvada, kad Seimas pareigą į Konstitucinį Teismą kreiptis turi ir tuo atveju, kai apkaltos procesas pradedamas dėl priesaikos sulaužymo.

Aptariamam klausimui reikšminga ir doktrina, kurią Konstitucinis Teismas suformavo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas *inter alia* konstatavo, kad „Seimui, sprendžiančiam ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, pagal Konstituciją tenka atsakomybė išsiaiškinti,

---

⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49 – 1600

⁵⁶ Ibid.

ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika.⁵⁷ Atsižvelgiant į tai, kad vienintelė institucija, turinti konstitucinius įgaliojimus nustatyti, ar asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiais veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, darytina išvada, kad tais atvejais, kai Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo yra pripažintas padariusiu nusikaltimą, Seimas privalo kreiptis į Konstitucinę Teismą prašydamas pateikti išvadą ar toks asmuo konkrečiu nusikaltimu šiurkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė priesaiką.

2004 m. lapkričio 9 d. Seimui priėmus Seimo statuto pataisas⁵⁸, Seimo statute išdėstytos nuostatos, susijusios su Konstitucinio Teismo vaidmeniu apkaltos procese, iš esmės atitinka aukščiau minimą oficialiąją konstitucinę doktriną. Apkaltos proceso tvarka nustatyta taip, kad Seimui neliko galimybės vykdyti apkaltos procesą nesikreipiant į Konstitucinę Teismą.

Seimo statuto 239 straipsnyje įtvirtinta Seimo pareiga nepriklausomai nuo apkaltos proceso pagrindo kreiptis į Konstitucinę Teismą, t. y. Seimas į Konstitucinę Teismą išvados dėl asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečių veikslių atitikties Konstitucijai, privalo kreiptis ne tik tada, kai Seimas pritaria Seimo specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kurioje nurodyta, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, tačiau ir tais atvejais, kai Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens atžvilgiu yra priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis.

Iš pirmo žvilgsnio toks teisinis reguliavimas gali pasirodyti nepagrįstas: nusikaltimo padarymas savaime yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, o Konstitucinis Teismas nėra ir negali būti apeliacine instancija bendrosios kompetencijos teismų nuosprendžiams ginčyti ar jų teisėtumui bei pagrįstumui tikrinti. Tačiau čia reikia nepamiršti 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime suformuotos doktrinos, susijusios su apkaltos proceso teisinėmis pasekmėmis. Konstitucinis Teismas akcentavo, kad nuolatinis ir neatšaukiamas draudimas asmeniui užimti pareigas susijusias su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu yra susijęs ne su asmens pašalinimu iš pareigų apkaltos proceso tvarka dėl bet kurio Konstitucijoje numatyto pagrindo, tačiau su tuo, kad asmuo a) sulaužė duotą priesaiką ir b) buvo pašalintas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka.

Taigi, šioje Seimo statuto redakcijoje nustatyta tvarka įgalina nustatyti ar Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo, padaręs nusikaltimą ir už tai nuteistas, nusikaltimu kartu sulaužė duotą priesaiką. Toks klausimas svarbus ne galimybei apkaltos proceso tvarka

---

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, 85 – 3094

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 4, 9, 10, 12, 15, 44, 46, 49, 61, 68, 78, 113, 135, 136, 137, 138, 145, 149, 151, 152, 155, 156, 162, 163, 164 straipsnių, trisdešimt aštuntojo ir trisdešimt devintojo skirsnų pakeitimo ir papildymo, statuto papildymo 44⁽¹⁾ straipsniu ir dvidešimt septintuoju⁽¹⁾ skirsniu bei keturiasdešimtojo skirsnio pripažinimu netekusiu galios // Valstybės žinios, 2004, Nr. 165 – 6025

pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, o jo galimybei vėliau vėl užimti pareigas, kurių ėjimas susijęs su Konstitucijoje įtvirtintos priesaikos davimu. Tai liudija ir Seimo statuto 240 straipsnio 8 dalies nuostatos, kuriose įtvirtinta, kad nepriklausomai nuo to, ar Konstitucinio Teismo išvadoje nustatyta, kad asmuo konkrečiu nusikaltimu šiurkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė priesaiką, ar nustatyta, kad asmuo konkrečiu nusikaltimu Konstitucijos šiurkščiai nepažeidė ir priesaikos nesulaužė, Seimas tęsia apkaltos procesą bei priima sprendimą svarstyti Seimo posėdyje asmens, kuriam taikoma apkalta, pašalinimą iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimą.

Verta pažymėti, kad Seimo statute vienareikšmiškai nurodyta, kad Konstitucinio Teismo išvada yra būtina tam, kad būtų galima vykdyti apkaltos procesą. Seimo statuto 240 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Apkaltos procesas Seime gali būti tęsiamas tik įsigaliojus Konstitucinio Teismo išvadai dėl to, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.“ Toks reguliavimas neleidžia Seimui (savo esme politinei institucijai) be teisminės valdžios dalyvavimo spręsti asmens teisinės atsakomybės klausimo ir užtikrina asmens teisių apsaugą apkaltos proceso metu.

2.3.2. Pagrindiniai proceso Konstituciniame Teisme bruožai

Konstitucinio Teismo įstatyme speciali teisena, kurios laikantis būtų nagrinėjamos bylos dėl asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečių veiksmų teisinio vertinimo. Konstitucinio Teismo įstatymo⁵⁹ V skyrius numato tik bendras taisykles, pagal kurias nagrinėjami paklausimai dėl išvados, taigi, ir dėl išvados ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečių veiksmų atitikties Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo įstatymo 75 straipsnyje nustatyta, kad vada Konstitucinio Teismo išvada rengti yra šio įstatymo nustatyta tvarka ir nustatytos formos paklausimo padavimas Konstituciniam Teismui. Konstitucinio Teismo įstatymo 76 straipsnyje nustatyta, kas turi būti nurodyta paklausime: tai adresatas – Konstitucinis Teismas; paklausėjo pavadinimas ir adresas; Konstitucijos bei Konstitucinio Teismo įstatymo normos, nustatančios teisę su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą; veiksmai, kurių atitikimą Konstitucijai siūloma patikrinti; suformuluotas prašymas Konstituciniam Teismui; pridedamų dokumentų sąrašas.

Konstitucinio Teismo įstatymo 76 straipsnyje taip pat nurodyta, kad Seimo paklausimas gali būti išdėstytas nutarime. Kitais atvejais prie paklausimo turi būti pridėtas Seimo nutarimas dėl paklausimo patvirtinimo. Paklausimą pasirašo Seimo Pirmininkas arba pavaduotojas,

---

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6 – 120

einantis jo pareigas. Prie paklausimo turi būti pridėti atitinkami įrodymai bei pareigūnų sprendimų nuorašai. Tais atvejais, kai dokumentai ar kita medžiaga surašyta ne lietuvių kalba, turi būti pridėti notaro patvirtinti vertimai į lietuvių kalbą. Prie paklausimo taip pat gali būti pridėtas siūlomų iškviesti į Konstitucinio Teismo posėdį liudytojų ir ekspertų sąrašas, specialistų išvados, dokumentas apie atstovų įgaliojimus ir jų teisę kalbėti Konstituciniame Teisme pareiškėjų vardu, taip pat kiti dokumentai ir medžiaga. Prie kiekvieno liudytojo pavardės nurodoma, kokias aplinkybes jis gali patvirtinti.

Konstitucinio Teismo įstatymo 79 straipsnyje nurodyta, kad paklausimą dėl išvados teikimo gali atšaukti jį padavusi institucija iki nagrinėjimo Konstitucinio Teismo posėdyje pradžios.

Konstitucinio Teismo įstatymo 80 straipsnyje įtvirtinti pagrindai, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti paklausimą dėl išvados teikimo: paklausimą pateikė institucija ar asmuo, neturintys teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; paklausimas grindžiamas ne teisiniais motyvais; konkretaus klausimo nagrinėjimas nežinybingas Konstituciniam Teismui; nėra veiksmo ar sprendimo, kurio atitikimą Konstitucijai reikėtų tikrinti; paklausime keliamas klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimta Konstitucinio Teismo išvada.

Konstitucinio Teismo įstatymo 81 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas savo iniciatyva arba teisėjo siūlymu gražina paklausimą pareiškėjui, jeigu paklausimas arba jo priedai neatitinka Konstitucinio Teismo įstatymo 76 straipsnyje nustatytų reikalavimų. Paklausimo gražinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai.

Konstitucinio Teismo įstatymo 82 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad paklausimai (išskyrus paklausimus dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai) nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros. Kilę nesutarimai sprendžiami pagal Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytas taisykles.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „tirdamas, ar Seimo nario konkretūs veiksmai, nurodyti Seimo paklausime, prieštarauja Konstitucijai, ar Konstitucija yra pažeista šiurkščiai, Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tiek kartu su paklausimu Konstituciniam Teismui pateiktus įrodymus, tiek visus kitus bylą nagrinėjant Konstituciniame Teisme gautus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius, kad Seimo narys atliko paklausime nurodytus konkrečius veiksmus, patvirtinančius ar paneigiančius, kad šie veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir kad Konstitucijai yra pažeista šiurkščiai.“⁶⁰ Tai rungtyniškumo principo vienas iš elementų – įrodymus

---

⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Valstybės žinios, 2010, Nr. 128 – 6545

Konstituciniam Teismui gali teikti ne tik pareiškėjas (Seimas), tačiau ir asmuo, kuriam taikoma apkalta.

2.3.3. Konstitucinio Teismo išvados reikšmė

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo išvados reikšmę visų pirma pažymėtina, kad tai yra baigiamasis Konstitucinio Teismo aktas. Konstitucinis Teismas, priimdamas išvadą, *inter alia* išvadą dėl asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksnių atitikties Konstitucijai, išsprendžia konstitucinės justicijos bylą. Tokia Konstitucinio Teismo išvada, kaip ir kiti baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai, yra galutinė ir neskundžiama.

Iki 2004 m. mokslinėje doktrinoje buvo galima rasti nuomonių, kad Konstitucinio Teismo išvada tėra tik patariamojo, rekomendacinio pobūdžio, išreiškia tik Konstitucinio Teismo nuomonę nagrinėtu klausimu.⁶¹ Tokia pozicija grįsta iš esmės lingvistiniu Konstitucijos 105 ir 107 straipsnių aiškinimu, ir visų pirma Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatos „Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“ pažodiniu aiškinimu.

Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje atskleidė Konstitucinio Teismo išvados reikšmę ir svarbiausius bruožus. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Seimas, sprenddamas, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, negali paneigti, negali pakeisti, negali kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai.“⁶²

Taigi, Seimo teisė „galutinai spręsti“ Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus klausimus apkaltos proceso kontekste reiškia ne teisę nuspręsti ar asmuo šturksčiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė priesaiką, o teisę nuspręsti, ar asmuo, šturksčiai pažeidęs Konstituciją bei sulaužęs priesaiką, turi būti pašalintas iš pareigų.

Konstitucinio Teismo doktrinoje nurodoma, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šturksčiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų.“⁶³ Vis dėlto ši gana deklaratyvi konstitucinės doktrinos nuostata nereiškia, kad Seimas turi besąlygišką konstitucinę pareigą pašalinti asmenį iš užimamų pareigų tuo atveju, jei šis šturksčiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo duotą priesaiką. Konstitucijos tekste vartojamos formulotės ir, ypač svarbu, reikalaujama kvalifikuota 3/5 visų

⁶¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 465

⁶² Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49 – 1600

⁶³ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094

Seimo narių balsų dauguma suponuoja, kad Seimas turi teisę nuspręsti, ar asmeniui, šturkščiai pažeidusiam Konstituciją, sulaužiusiam duotą priesaiką, turi būti taikoma konstitucinė atsakomybė, t. y. ar toks asmuo turi būti pašalintas iš pareigų.

Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad asmuo, kurio atžvilgiu pradėta apkaltos byla, nei vienu konkrečiu veiksmu šturkščiai Konstitucijos nepažeidė, priesaikos nesulaužė (ir jei asmuo nėra padaręs nusikaltimo), Seimas neturi diskrecijos spręsti, ar tokį asmenį pašalinti iš užimamų pareigų. Konstitucinio Teismo išvada, kad konkrečiais veiksmais nebuvo šturkščiai pažeista Konstitucija bei priesaika sulaužyta reiškia tai, kad nėra teisinio pagrindo taikyti konstitucinę atsakomybę.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nusikaltimo padarymas yra savarankiškas pagrindas asmeniui taikyti konstitucinę atsakomybę. Konstitucijoje nėra numatyta, kad asmuo apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintas gali būti tik už tokį nusikaltimą, kuriuo šturkščiai pažeidžiama Konstitucija bei sulaužoma priesaika. Taigi, Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo konkrečiu nusikaltimu šturkščiai nepažeidė Konstitucijos bei nesulaužė priesaikos, nereiškia, kad nėra pagrindo tokiam asmeniui taikyti konstitucinės atsakomybės. Tokia išvada reiškia, kad asmeniui konstitucinė atsakomybė gali būti taikoma tik už padarytą nusikaltimą, tačiau ne už šturkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą. Praktiškai tai reikšminga apkaltos proceso teisinių pasekmių požiūriu.⁶⁴

2.4. Apkaltos procesas Seime

Įsigaliojus Konstitucinio Teismo išvadai, esant pagrindui asmenį traukti atsakomybėn apkaltos proceso tvarka ir Seimui Seimo statuto 240 straipsnio 6 dalyje nustatyta tvarka priėmus sprendimą Seimo posėdyje svarstyti asmens, kuriam taikoma apkalta, pašalinimą iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimą, prasideda paskutinioji apkaltos proceso stadija, kurios metu Seimas galutinai išsprendžia teisės pažeidimą padariusio asmens konstitucinės atsakomybės klausimą.

Seimas, priėmęs sprendimą svarstyti asmens, kuriam taikoma apkalta, pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo klausimą Seimo posėdyje turi nustatyti ir tokio Seimo posėdžio datą. Svarstymo data turi būti paskirta ne anksčiau, kaip po septynių dienų nuo posėdžio, kuriame ši data buvo nustatyta, datos. Apie posėdžio datą ir laiką nedelsiant informuojamas asmuo, kurio pašalinimas iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimas

---

⁶⁴ Plačiau apie tai skyriuje „Apkaltos proceso teisinės pasekmės“

bus svarstomas. Tai užtikrina tokio asmens teisę dalyvauti posėdyje, tinkamai jam pasiruošti, surinkti įrodymus, galinčius turėti reikšmės sprendžiant konstitucinės atsakomybės klausimą, esant reikalui sudaryti sutartį su advokatu ar atlikti kitus pasirengimo posėdžiui veiksmus.

Seimo posėdyje svarstant asmens pašalinimo iš pareigų nėra svarstomi teisės klausimai, t. y. nediskutuojama dėl Konstitucinio Teismo išvados ar bendrosios kompetencijos teismo priimto apkaltinamojo nuosprendžio teisėtumo bei pagrįstumo, remiamasi šiuose teisminių institucijų sprendimuose nustatytais faktais bei juridine jų kvalifikacija. Ši nuostata imperatyviai įtvirtinta Seimo statuto 241 straipsnio 3 dalyje. Tokia nuostata yra suderinama su Konstitucijoje įtvirtintu Konstitucinio Teismo sprendimų galutimumu, valdžių padalijimo bei teisinės valstybės principais.

Tenka pastebėti, kad Lietuvos praktikoje draudimo Seimo posėdyje svarstyti teisės klausimus bei diskutuoti dėl teisminių institucijų priimtų sprendimų teisėtumo bei pagrįstumo laikomasi ne visada. Ypač akivaizdžiai nuo šio imperatyvo nukrypta buvo 1999 m. svarstant Seimo nario Audriaus Butkevičiaus konstitucinės atsakomybės klausimą.⁶⁵

Seimo posėdis, kuriame svarstomas konstitucinės atsakomybės taikymo klausimas, pradedamas posėdžio pirmininko pranešimu, kuriame išdėstoma Konstitucinio Teismo išvados esmė. Po to, posėdžio pirmininkui suteikus žodį, posėdžio sekretorius praneša Seimui, kas iš apkaltos proceso Seime dalyvių atvyko, taip pat nesančių asmenų neatvykimo priežastis. Posėdžio pirmininkas, nusprendęs, kad yra svarbių priežasčių, gali paskelbti posėdžio pertrauką.

Posėdžio metu žodis pirmiausia suteikiamas asmeniui, kuriam pradėta apkaltos byla, arba jo prašymu vienam iš advokatų. Po to asmeniui, kuriam taikoma apkalta, klausimus užduoda posėdžio pirmininkas ir advokatai. Šie asmenys savo kalbose gali remtis įrodymais, turinčiais reikšmės sprendžiant konstitucinės atsakomybės klausimą. Seimo nariai asmeniui, kuriam taikoma apkalta, ar vietoje jo kalbančiam advokatui klausimus pateikia tik posėdžio pirmininko leidimu.

Apkaltos bylos nagrinėjimas baigiamas posėdyje dalyvaujančio asmens, kuriam taikoma apkalta, baigiamuoju žodžiu. Po baigiamojo žodžio Seimo nariai gali pasisakyti dėl balsavimo motyvų (ne daugiau kaip po vieną Seimo narį „už“ ir „prieš“).

2.4.1. Balsavimas dėl konstitucinės atsakomybės taikymo

Pasibaigus asmens pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo svarstymui, pradedama paskutinė, lemiamą apkaltos proceso procedūra – balsavimas

---

⁶⁵ Žr. Seimo 1999 m. birželio 15 d. posėdžio stenogramą // Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=82402&p_query=&p_tr2=2 > [žiūrėta 2012-03-20]

dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo. Būtent šio balsavimo metu galutinai išsprendžiamas Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką ar padariusio nusikaltimą konstitucinės atsakomybės klausimas.

Pažymėtina, kad pagrindu konstitucinei atsakomybei gali tapti bet kuris vienas veiksmas, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, padaromas nusikaltimas. Tai atsispindi ir nustatytoje balsavimo dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo procedūroje. Tais atvejais, kai asmuo, kuriam taikoma apkalta, yra padaręs ne vieną konstitucinės atsakomybės pagrindų galintį būti teisės pažeidimą, Seimas už kiekvieną jų balsuoja atskirai. Tam, kad asmuo būtų pašalintas iš užimamų pareigų ar būtų panaikintas jo Seimo nario mandatas, pakanka, kad reikiama Seimo narių dauguma balsuotų už bent vieną kaltinimą.

Seimo statuto 242 straipsnyje nurodyta procedūra, kurios laikomasi balsavimo dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) metu. Čia nustatyta, kad pasibaigus asmens pašalinimo iš pareigų arba Seimo nario mandato panaikinimo svarstymui, dėl kiekvieno konkretaus veiksmo, kuriuo asmuo, kuriam taikoma apkalta, šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, ar dėl kiekvieno konkretaus nusikaltimo Seimo Pirmininkas ar Seimo Pirmininko pavaduotojas pateikia atskirą Seimo nutarimo projektą. Projekte nurodoma Konstitucinio Teismo išvados esmė, sprendimas asmenį, kuriam taikoma apkalta, pašalinti iš pareigų (ar panaikinti jo Seimo nario mandatą), taip pat, kad Seimo nutarimas įsigalioja nuo jo paskelbimo visuomenės informavimo priemonėse.

Konstitucijoje nėra nustatyta ar balsavimas, kurio metu sprendžiamas asmens pašalinimo iš užimamų pareigų klausimas, turi būti slaptas ar viešas. Balsavimo tvarka nustatyta Seimo statuto 115 straipsnio 1 dalyje, kuriame *inter alia* nurodyta, kad balsavimas dėl kaltinimo formuluočių apkaltos proceso metu yra slaptas.

Viešojoje erdvėje buvo pasirodę teiginių, esą slaptas balsavimas apkaltos proceso metu neatitinka konstitucinės apkaltos sampratos, o atsakingo valdymo principas reikalauja, kad rinkėjai visada (išskyrus pačioje Konstitucijoje numatytas išimtis) turėtų žinoti apie tai, kaip vienu ar kitu klausimu balsuoja Tautos atstovai.⁶⁶

Vis dėlto vargu ar galėtume sutikti su tokia pozicija. Žinoma, sunku paneigti galimą oponentų teiginį, kad „prisidengdami“ slaptu balsavimu Seimo nariai gali balsuoti vadovaudamiesi ne konstitucinėmis vertybėmis, o partiniais, grupiniais ar asmeniniais interesais, apie tokį jų

---

⁶⁶ „Apkaltų traukinys riedės slaptai“ < <http://www.diena.lt/dienrastis/lietuva/apkaltu-traukinys-riedes-slaptai-308616> > [žiūrėta 2012-03-12]

balsavimą nežinantys rinkėjai neturės galimybės tinkamai vertinti Seimo narių elgesio, o per rinkimus, priimdami sprendimą, negalės disponuoti visa informacija apie Seimo nario veiklą.

Visgi, nepaisant to, manytume, kad viešas balsavimas dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų būtų kur kas labiau pavojingas Seimo nario laisvo mandato požiūriu ir ne tik nesumenkintų galimybės balsuoti vadovaujantis ne konstitucinėmis vertybėmis, bet tokią grėsmę galėtų ir padidinti. Čia visų pirma pažymėtina, kad Konstitucijos nuostatos nedviprasmiškai suponuoja nuostatą, kad nei Konstitucinio Teismo išvada, nei bendrosios kompetencijos teismo nuosprendis savaime neįpareigoja Seimo pašalinti teisei nusižengusį asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą. Konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat pažymima, kad sprendimą pašalinti (ar nepašalinti) asmenį iš užimamų pareigų priimti gali tik Seimas. Taigi, Seimo balsavimas dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų nėra vien formalus ar simbolinis aktas, kuriuo Seimas „patvirtina“ ar „sankcionuoja“ teisminės institucijos priimtą sprendimą.

Pripažįstant, kad Seimas turi teisę spręsti, ar pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, neišvengiamai tenka pripažinti būtinybę užtikrinti, kad Seimo nariai, priimdami tokį sprendimą galėtų veikti nepriklausomai. Čia, žinoma, svarbu ne „nepriklausomybė“ nuo Konstitucijos ar Seimo nario sąžinės. Būtina pažymėti, kad viešas balsavimas reiškia, kad Seimo nario pasirinkimą žino ne tik rinkėjai, tačiau ir tie asmenys ar grupės, kurie yra suinteresuoti vieno ar kito sprendimo priėmimu. Tai, savo ruožtu, reiškia, kad tokie asmenys ar grupės turėtų ženkliai didesnių svertų veikti konkretaus Seimo nario sprendimą tuo atveju, jei balsavimo procedūra būtų vieša. Manytume, kad nebūtų nepagrįsta prielaida, kad apkaltos procesą vykdant įtakingam parlamentinės partijos nariui, kitiems tos partijos nariams viešo balsavimo metu būtų sunkiau išreikšti pritarimą apkaltai nei tuo atveju, kai balsavimas yra slaptas, net jei toks Seimo narys ir būtų įsitikinęs, kad šiurkščiai Konstituciją pažeidęs, priesaiką sulaužęs ar nusikaltimą padaręs asmuo neturi išvengti konstitucinės atsakomybės.

Kartu pažymėtina, kad Seimo sprendimas dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų iš esmės yra (ar bent turėtų būti) ne politinis, o teisinis, t. y. jis savo esme skiriasi nuo sprendimų, priimamų balsuojant dėl įstatymų ar kitų Seimo aktų priėmimo. Tokio sprendimo priėmimo procedūra ir reikalavimai veikia turėtų būti lyginami su teismo sprendimo priėmimui keliamais reikalavimais. Čia pažymėtina, kad tiek Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse⁶⁷, tiek Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁶⁸, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme⁶⁹, tiek Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme⁷⁰ yra

---

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36 – 1340

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37 – 1341

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6 – 120

nustatytas teismo pasitarimų kambario slaptumo principas, t. y. Lietuvos teisinėje sistemoje yra įtvirtinta ir nėra ginčijama nuostata, kad priimant sprendimus, susijusius su konkrečių asmenų teisėmis ir pareigomis yra laikomasi tokio sprendimo priėmimo slaptumo principo.

2.4.2. Seimo nutarimo dėl asmens pašalinimo iš pareigų įsigaliojimas

Seimo nutarimo, kuriuo asmuo pašalinamas iš užimamų pareigų ar panaikinamas jo Seimo nario mandatas, įsigalimo tvarka skiriasi nuo kitų Seimo nutarimų įsigaliojimo tvarkos. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos⁷¹ 7 straipsnyje nustatyta, kad Seimo priimti teisės aktai (išskyrus įstatymus) įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo „Valstybės žiniuose“, jei pačiuose aktuose nenustatyta kita jų įsigaliojimo data. Išimtis čia numatyta tik Seimo nutarimams, kuriais skelbiama mobilizacija ar demobilizacija, įvedama karo ar nepaprastoji padėtis, kurie įsigalioja po to, kai yra pasirašomi Seimo Pirmininko ir oficialiai paskelbiami visuomenės informavimo priemonėse⁷².

Seimo statuto 242 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad nuo Seimo nutarimo paskelbimo visuomenės informavimo priemonėse momento asmuo laikomas pašalintu iš užimamų pareigų ar netekusiu Seimo nario mandatu. Šią nuostatą aiškinant kartu su Seimo statuto 240 straipsnio 2 dalies nuostata, kad apkaltos procesas Seime yra viešas ir transliuojamas per Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją, darytina išvada, kad toks Seimo nutarimas įsigalioja nuo jo paskelbimo Seimo posėdyje momento.

Galima pastebėti, kad šiuo atveju tarp įstatymo ir Seimo statuto nuostatų yra tam tikra juridinės technikos požiūriu nepageidautina kolizija. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad įstatymas ir Seimo statutas yra vienodos teisinės galios teisės aktai, galėtume daryti išvadą, kad ši kolizija praktiniu požiūriu didesnių problemų nesudaro, o įstatymo ir Seimo statuto nuostatos iš esmės papildo viena kitą.

2.5. Seimo nutarimo dėl asmens pašalinimo iš pareigų apskundimo galimybė

Kaip minėta, Seimo sprendimas, kuriuo asmuo yra pašalinamas iš užimamų pareigų ar panaikinamas jo Seimo nario mandatas, įforminamas Seimo nutarimu. Konstitucijos 105 straipsnio

---

⁷⁰ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 85 – 2566

⁷¹ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 124 – 5626

⁷² Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 7 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 72 – 3471

1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai bei kiti Seimo priimti teisės aktai. Atsižvelgiant į šias nuostatas, mūsų nuomone, galima kelti klausimą dėl galimybės tikrinti Seimo nutarimo atitikties aukštesnės galios teisės aktams teismine tvarka, t. y. skundžiant tokio nutarimo teisėtumą Konstituciniam Teismui.

Čia pažymėtina, kad, ko gero, nėra nei poreikio, nei galimybės tikrinti, ar Seimas apskritai turėjo pagrindą pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą. Toks Seimo nutarimas gali būti priimamas tik tada, kai Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad asmuo konkrečiais veiksmais šturkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė priesaiką ir/arba yra įsiteisėjęs bendrosios kompetencijos teismo apkaltinamasis nuosprendis konstitucinėn atsakomybėn traukiamo asmens atžvilgiu.⁷³ Kita vertus, mūsų nuomone tai nereiškia, kad Seimo nutarimas, kuriuo asmuo pašalinamas iš užimamų pareigų, yra teisėtas *per se*.

Čia pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas dar 1999 m. yra konstatavęs, kad „procesinės teisės turi būti užtikrinamos sprendžiant ir baudžiamosios, ir konstitucinės atsakomybės klausimą. Vykdamt apkaltą Seime turi būti užtikrinta asmens, kurio konstitucinės atsakomybės klausimas sprendžiamas, teisė dalyvauti procese ir gintis. Seimas, prieš priimdamas sprendimą, turi išklaudyti ir kitą šalį (*audi alteram partem*).“⁷⁴

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad konstitucinės apkaltos sampratos neatitiktų toks procesas, kurio metu asmeniui, kuriam taikoma apkalta nėra užtikrinama teisė susipažinti su kaltinimu, negarantuojama teisė būti supažindintam su svarstymo Seime tvarka, teisė turėti gynėjus ar kitus atstovus, pateikti įrodymus, turinčius reikšmės sprendžiant jo konstitucinės atsakomybės klausimą, teisė dalyvauti ginčiuose, baigiamojo žodžio ar paskutinės replikos teisė.⁷⁵

Iš principo nėra neįmanoma situacija, kuomet Seimas apkaltos procesą vykdo netinkamai, nesilaiko šių imperatyvų. Tokiu atveju, mūsų nuomone, galėtų kilti klausimas ar toks apkaltos procesas, o tuo pačiu ir šio proceso pabaigoje priimtas sprendimas, yra teisėti, ar jie sukuria teisinius padarinius, ar jie gali būti pripažįstami galutiniais ir neskundžiamais.

Tenka pažymėti, kad jokios praktikos šiuo klausimu Lietuvos teisėje iki šiol nėra, tad ir nuomonių dėl galimybės apskųsti tokį Seimo nutarimą gali būti įvairių. Vis dėlto manytume, kad iš principo Seimo nutarimo, kuriuo asmuo pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, apskundimas Konstituciniam Teismui yra įmanomas.

Čia reikia akcentuoti du, mūsų nuomone, esminius momentus. Visų pirma pažymėtina, kad Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas baigtinis subjektų, turinčių teisę

---

⁷³ Situaciją, kai Seimas pats, be teisėsaugos institucijų tyrimo, nustato nusikaltimo padarymo faktą ir šiuo pagrindu pašalina asmenį iš pareigų, aptarsime kiek vėliau.

⁷⁴ Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 42 – 1345

⁷⁵ Ibid.

kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimtų teisės aktų, sąrašas: Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių, taip pat teismai. Tai reiškia, kad net jei pripažinsime, kad Lietuvos teisinėje sistemoje yra įtvirtinta galimybė skusti Seimo nutarimą, kuriuo asmuo yra pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, asmuo, pašalintas iš pareigų to negali padaryti asmeniškai. Tokia tvarka iš principo menkina galimybę ginčyti Seimo nutarimo, priimto nesilaikant procesinių reikalavimų, teisėtumą.

Drauge reikšmingas yra ir klausimas dėl to, kokia situacija susiklostytų pripažinus, kad Seimo nutarimas, kuriuo asmuo pašalinamas iš užimamų pareigų, yra neteisėtas, t. y. prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui (įstatymui ar Seimo statutui). Vargu, ar vien mechaniškas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“ būtų pakankamas paaiškinti susidariusiai situacijai.

Visų pirma pažymėtina, kad tuo atveju, jei pripažinsime, kad galimybė skusti Seimo nutarimą, kuriuo asmuo pašalinamas iš užimamų pareigų, teks pripažinti, kad toks procesas turi turėti galimybę būti rezultatyvus, t. y. realiai pakeisti suinteresuoto asmens teises ir pareigas. Priešingu atveju tokia Seimo nutarimo teisėtumo tikrinimo galimybė netektų savojo *raison d'être*. Jei pripažintume, kad Konstituciniam Teismui konstatavus, jog Seimas apkaltos procesą vykdė nesilaikydamas jam keliamų reikalavimų ir po tokio apkaltos proceso priimtas Seimo nutarimas yra neteisėtas, toks Seimo nutarimas faktiškai lieka galioti, o asmuo, kurio atžvilgiu toks nutarimas būtų priimtas, lieka pašalintu iš užimamų pareigų, reiktų padaryti išvadą, kad Seimo nutarimo, kuriuo asmuo yra pašalinamas iš užimamų pareigų, tikrinimo galimybė yra visiškai formali ir praktiškai neveiksminga.

Kita vertus, pripažįstant, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo pripažįstama, kad apkaltos procesas vykdytas netinkamai, o Seimo nutarimas, priimtas po tokio proceso yra neteisėtas, sukelia realius teisinius padarinius, kyla klausimas, kokia tolesnė procedūra būtų geriausiai suderinama su konstitucine apkaltos proceso samprata.

Manytume, kad pripažinus, jog Seimo nutarimas, kuriuo asmuo pašalinamas iš užimamų pareigų, yra neteisėtas ir dėl to negali sukelti teisinių padarinių, apkaltos procesas turėtų būti pakartojamas nuo tos procedūros, kurios metu buvo padarytas pažeidimas. Mūsų nuomone, itin reikšmingas yra faktas, kad asmuo, neteisėtai pašalintas iš užimamų pareigų, vis dėlto yra padaręs teisės pažeidimą, galintį būti apkaltos proceso pagrindu, t. y. yra šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ar padaręs nusikaltimą. Atsižvelgiant į tai, kad toks faktas yra nustatytas teisminės institucijos (t. y. šiuo klausimu yra išgaliojusi Konstitucinio Teismo išvada ar įsiteisėjęs bendrosios kompetencijos teismo nuosprendis), manytume, kad nėra pagrindo teigti, jog apkaltos procesas dėl procedūrinio pažeidimo nebegalėtų būti vykdomas ir turėtų būti nutrauktas. Tokiomis

aplinkybėmis proceso pakartojimas nuo stadijos, kurios metu buvo padarytas pažeidimas, būtų proporcinga priemonė, viena vertus, leidžianti įgyvendinti apkaltos proceso tikslus ir, kita vertus, užtikrinanti konstitucinę atsakomybę traukiamo asmens teises.

Su aukščiau aptariama situacija susijusi ir teorinė galimybė, kad Seimas pats, be teisėsaugos institucijų įsikišimo nustato, kad Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas asmuo yra padaręs nusikaltimą, nustato, kad nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus ir ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma pašalina tokį asmenį iš užimamų pareigų ar panaikina jo Seimo nario mandatą, tačiau teisėsaugos institucijos tokio asmens nepatraukia baudžiamojon atsakomybėn, t. y. baudžiamasis procesas tokio asmens atžvilgiu nėra pradedamas, yra nutraukiamas ar teismas tokio asmens atžvilgiu priima išteisinamąjį nuosprendį.

Tokia situacija nėra neįmanoma. Nusikaltimo „akivaizdumo“ kriterijus yra pakankamai subjektyvus ir nustatyti akivaizdžią ribą tarp „akivaizdaus“ bei „neakivaizdaus“ nusikaltimo nėra lengva, ypač atsižvelgiant į tai, kad nusikaltimas yra kompleksinė kategorija. Baudžiamosios teisės teorijoje pažymima, kad „norint padaryti išvadą apie nusikalstamą ar nenusikalstamą veikos pobūdį, būtina nustatyti nusikalstamos veikos sudėtį kaltininko veikoje, t. y. faktą, kad asmens poelgiui yra būdingi visi baudžiamajame įstatyme numatytos ir draudžiamos veikos požymiai.“⁷⁶ Nusikalstamos veikos požymiai skirstomi į objektyvius ir subjektyvius, į pagrindinius ir fakultatyvius, kiekvienos nusikalstamos veikos atveju įrodinėjimo dalykas gali daugiau ar mažiau skirtis. Atsižvelgiant į tai gali kilti pakankamai pagrįstų abejonių, ar Seimas visada pajėgus tinkamai išspręsti klausimą dėl to, ar buvo padarytas nusikaltimas, juolab, kad jis akivaizdus. Vien tai, kad akivaizdi yra pavojinga veika ar padariniai savaime nereiškia, kad akivaizdūs yra ir kiti būtini nusikalstamos veikos požymiai.

Politinis Seimo institucijos pobūdis reiškia ir tai, kad iš principo įmanoma pasidaro situacija, kai sprendimą nustatyti, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytas asmuo padarė nusikaltimą ir nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, Seimas priima vedinas ne teisiniais, bet politiniais motyvais. Apie tokias grėsmes užsimenama ir mokslinėje doktrinoje.⁷⁷

Aptariamam klausimui nesant nei norminio teisinio reguliavimo, nei teisminės praktikos, negalime pateikti vienareikšmiško atsakymo, kokia situacija susiklostytų Seimui pripažinus, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo padarė nusikaltimą, tačiau bendrosios kompetencijos teismui priėmus išteisinamąjį nuosprendį tokio asmens atžvilgiu. Toks teismo sprendimas iš principo reikštų, kad Seimas, pašalindamas asmenį iš užimamų pareigų, pasielgė nepagrįstai.

⁷⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga, Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 185

⁷⁷ Sinkevičius V. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. P. 381

Teisminei institucijai nustačius, kad pagrindas asmenį pašalinti iš užimamų pareigų neegzistavo, kiltų labai rimtų abejonių dėl tokio sprendimo legitimumo. Kita vertus, vargu ar galėtume teigti, kad tai automatiškai reikštų, kad toks Seimo sprendimas yra niekinis, o asmuo automatiškai turėtų būti gražinamas į iki pašalinimo užimtas pareigas.

Kaip minėta, atsižvelgiant į šiuo metu galiojančią Seimo statuto redakciją, Seimo galimybė be teisinių institucijų tyrimo pašalinti asmenį iš užimamų pareigų už nusikaltimo padarymą atrodo esanti visiškai teorinė. Kita vertus manytume, kad tuo atveju, jei ateityje bus nuspręsta kitaip modeliuoti Seimo statute įtvirtintą apkaltos proceso tvarką bei bus nustatyta procedūra, leidžianti Seimui pačiam nustatyti nusikaltimo padarymo faktą, teks atsižvelgti į šią Seimo atliekamo tyrimo problematiką ir visada liekančią potencialią galimybę, kad Seimo atliktas asmens veiksmų teisinis kvalifikavimas teismo bus paneigtas, o tai sukurs situaciją, kuri bus mažų mažiausiai dviprasmiška bei kelianti abejonių dėl Seimo sprendimo teisėtumo.

Apibendrinami apkaltos proceso eigos sampratą bei teisinį šio klausimo reguliavimą, galėtume suformuluoti tokius teiginius:

1. Apkaltos procese veikia dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Šių institucijų kompetencija yra atskirta: Seimui priskirtini įgaliojimai inicijuoti apkaltos procesą, vykdyti pirminį konstitucinę atsakomybę traukiamo asmens veiksmų tyrimą, taip pat galutinai spręsti konstitucinės atsakomybės taikymo klausimą; Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai klausimą.
2. Tais atvejais, kai apkaltos proceso pagrindu yra nusikaltimo padarymas, apkaltos procesui reikšmingi gali būti ikiteisminį tyrimą atliekančios institucijos ar bendrosios kompetencijos teismo priimti sprendimai.
3. Seime vykdomos apkaltos procedūros Seimo statute reglamentuojamos smulkiai ir išsamiai. Proceso Konstituciniame Teisme nuostatos įstatyme reglamentuojamos pakankamai abstrakčiai.
4. Privalomas teisminės institucijos dalyvavimas apkaltos procese yra konstitucinę atsakomybę traukiamo asmens apsaugos garantija ir užtikrina, kad asmeniui konstitucinę atsakomybę nebus taikoma nepagrįstai. Kita vertus, teisminės institucijos sprendimas (bendrosios kompetencijos teismo nuosprendis ar Konstitucinio Teismo išvada) tiesiogiai neįpareigoja Seimo taikyti asmeniui konstitucinę atsakomybę.

3. APKALTOS PROCESO TEISINĖS PASEKMĖS

Apkaltos proceso pabaiga neatsiejamai susijusi su tam tikrais teisiniais padariniais, t. y. apkaltos proceso pabaiga vienaip ar kitaip išsprendžia asmens teises ir pareigas. Pasibaigus apkaltos procesui asmuo gali būti pašalintas iš užimamų pareigų, gali būti panaikintas jo Seimo nario mandatas arba priešingai, Seimui priėmus nutarimą nutraukti apkaltos procesą arba už asmens pašalinimą iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimą balsavus mažiau nei 3/5 visų Seimo narių, asmuo gali likti užimamose pareigose. Įmanoma ir situacija, kuomet asmuo, kuriam taikoma apkalta, atsistatydina iš pareigų iki balsavimo dėl jo pašalinimo iš pareigų. Tokiu atveju, savaime suprantama, jis netenka užimamų pareigų, tačiau, kita vertus, jo atžvilgiu apkaltos procesas yra nutraukiamas. Taigi, asmeniui, kuriam buvo taikoma apkalta, atsistatydinus, jo įgaliojimų pabaiga siejama ne su jo pašalinimu iš užimamų pareigų, bet su jo atsistatydinimo faktu.

Apkaltos procesu išsprendžiamas ne tik vienkartinis asmens teisių ir pareigų klausimas. Asmens pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka reiškia ne tik tai, kad asmuo praranda turėtą Respublikos Prezidento, Seimo nario, Konstitucinio, Aukščiausiojo ar Apeliacinio teismo teisėjo teisinį statusą, tačiau ir yra susijęs su ilgalaikiais tokio asmens teisinio statuso padariniais, pasireiškiančiais galimybės užimti tam tikras aukštas pareigas apribojimu.

Negalima nepaminėti to, kad šio darbo rašymo metu tiek viešojoje erdvėje, tiek ir parlamente vyksta diskusijos dėl teisinio reguliavimo, reglamentuojančio apkaltos proceso teisinės pasekmės, pakeitimo. Tikėtina, kad dabartinis teisinis reguliavimas bus keičiamas ir jo analizė netrukus bus aktuali nebe praktikoje, o veikia tik istoriniu aspektu. Kita vertus, esama situacija suteikia galimybę apžvelgti ir įvertinti pasiūlymus, kuriais siekiama patobulinti šį reikšmingą teisinio reguliavimo aspektą bei suderinti jį su Lietuvos Respublikos prisiimtais tarptautiniais įsipareigojimais.

3.1. „Vienkartinės“ teisinės pasekmės: asmens (ne)pašalinimas iš užimamų pareigų

Apkaltos proceso pabaiga asmens teisinį statusą asmens teisiniui statusui gali turėti dvejopą poveikį – asmuo gali būti pašalintas iš užimamų pareigų (ar netekti Seimo nario mandato) arba nebūti pašalintas iš užimamų pareigų (išsaugoti Seimo nario mandatą). Tai bendro pobūdžio teiginys. Siekiant atskleisti tokių pasekmių turinį svarbu atidžiai išanalizuoti kiekvieną galimą apkaltos proceso pabaigos variantą bei jo reikšmę.

Apkaltos procesas gali pasibaigti tada, kai yra pripažįstama, kad asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas apkaltos procesas, nėra padaręs tokio teisės pažeidimo, kuris gali būti pagrindu

pašalinti asmenį iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka. Tai gali būti pripažinta įvairiais būdais: Seimui pritarus Seimo specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad nėra pagrindo pradėti apkaltos procesą arba nepritarus specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą; nutraukus baudžiamąją bylą Konstitucijos 74 straipsnyje numatyto asmens atžvilgiu ar teismui priėmus išteisinamąjį nuosprendį ir tokiam nuosprendžiui įsiteisėjus; Konstituciniam Teismui nustačius, kad asmens konkrečiais veiksmais nebuvo šturkščiai pažeista Konstitucija ar sulaužyta duota priesaika.

Atsižvelgiant į tai, kad apkaltos proceso tvarka asmeniui taikoma ne politinė, o teisinė atsakomybė akivaizdu, kad nesant teisės pažeidimo, teisinės atsakomybės taikymas tampa neįmanomu. Taigi, tais atvejais, kai pripažįstama, kad asmuo, kurio atžvilgiu buvo inicijuotas apkaltos procesas, nėra padaręs tokio teisės pažeidimo, kuris galėtų tapti pagrindu pašalinti tokį asmenį iš pareigų, tokio asmens teisinis statusas niekaip nepasikeičia. Galima teigti, kad tokia apkaltos proceso pabaiga kelia mažiausiai tiek teorinių, tiek ir praktinių problemų.

Kita situacija gali susiklostyti tada, kai nustatoma, kad pagrindas asmenį pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka egzistuoja, tačiau balsavimo Seime metu už tokio asmens pašalinimą iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimą balsuoja mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. Praktikoje tokia situacija susiklostė dukart – 1999 m. birželio 15 d. už Seimo nario Audriaus Butkevičiaus mandato panaikinimą balsavo 70 parlamentarų, o 2010 m. lapkričio 11 d. už Seimo nario Aleksandro Sacharuko mandato panaikinimą balsavo 80 Seimo narių. Šiais dviem atvejais Seimas apkaltai nepritarė nepaisydamas to, kad Audriaus Butkevičiaus atžvilgiu buvo priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis, o Aleksandras Sacharukas Konstitucinio Teismo buvo pripažintas šturkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką.

Tenka pripažinti, kad pagal dabar galiojantį teisinį reguliavimą teisinės pasekmės, kylančios tada, kai Seimas balsavimu nepritaria apkaltai, yra iš esmės tapačios pasekmės, kylančioms tada, kai pripažįstama, kad nėra pagrindo asmenį pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Seimo sprendimas, kuriuo nepritariama apkaltai, yra galutinis, pakartotinio balsavimo ar kito būdo ginčyti tokio Seimo sprendimo nėra numatyta. Taigi, tais atvejais, kai už nutarimą asmenį pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka (panaikinti jo Seimo nario mandatą) balsuoja mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių, toks asmuo lieka toliau eiti savo pareigas.

Pripažinus, kad yra pagrindas asmenį apkaltos proceso tvarka pašalinti iš užimamų pareigų (panaikinti tokio asmens Seimo nario mandatą) ir Seimui didesne nei 3/5 visų narių balsų dauguma balsavus už asmens pašalinimą, asmuo yra pašalinamas iš užimamų pareigų arba panaikinamas jo Seimo nario mandatas.

Atskirai reikia aptarti situaciją, kai apkaltos procesas baigiasi asmens, kuriam taikoma apkalta, atsistatydinimu. Asmuo, kuriam taikoma apkalta, gali atsistatydinti iki balsavimo pradžios ir Seimas turi nedelsdamas patenkinti tokį prašymą. Tokiu atveju asmuo, kuriam buvo taikoma apkalta, netenka užimamų pareigų ar Seimo nario mandatą, tačiau reikšminga tai, kad toks asmuo laikomas ne pašalintu iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, o atsistatydinusi.

Šis skirtumas, praktiniu požiūriu vertinant vienkartinės pasekmės asmens teisiniam statusui, žinoma, neatrodo reikšmingas: atsistatydinęs asmuo netenka savo užimamų pareigų arba Seimo nario mandato lygiai taip, kaip ir asmuo, kurį Seimas pašalina iš užimamų pareigų ar panaikina jo Seimo nario mandatą. Kita vertus, sutapatinti asmens atsistatydinimą ir asmens pašalinimą iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka būtų nepriimtina ne tik teoriniu požiūriu, tačiau, kaip matysime nagrinėdami teštinės apkaltos proceso pasekmes, taip pat ir praktiniu.

3.2. Teštinės apkaltos proceso pasekmės asmens teisiniam statusui

Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kad asmuo, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka sulauktų tolesnių savo teisinės padėties ribojimų. Tenka pažymėti, kad iki 2004 m. tokie ribojimai nebuvo nei numatyti ordinariniuose teisės aktuose, nei svarstomi mokslinėje doktrinoje ar teisiniuose ginčuose.

Ilgalaikio apkaltos proceso poveikio asmens teisiniam statusui doktrina susiformavo tik 2004 m., pasibaigus Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos procesui. 2004 m. gegužės 4 d. Seimas ypatingos skubos tvarka priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymą⁷⁸, kuriame buvo nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų ar panaikina jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.

Toks Seimo priimtas įstatymas sulaukė prieštaringų vertinimų ir jau 2004 m. gegužės 10 d. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydama ištirti šio akto atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. priėmė nutarimą, kuriame ne tik pripažino minėtą įstatymo pataisą antikonstitucine, tačiau ir pakankamai išsamiai pasisakė dėl tokio sprendimo motyvų. Šiuo nutarimu iš esmės buvo suformuota konstitucinė apkaltos proceso pasekmių doktrina, Konstitucinis Teismas oficialiai išaiškino nemažai reikšmingų Konstitucijos nuostatų. Atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina apkaltos proceso pasekmių

---

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 75 – 2568

klausimu kol kas apsiriboja šiuo vieninteliu nutarimu, jame suformuluotą poziciją svarbu išnagrinėti ypač išsamiai.

Oficiali konstitucinė doktrina neigiamas apkaltos proceso pasekmes asmens teisiniam statusui susiejo su dviem sąlygomis: asmens padaryto konstitucinio delikto pobūdžiu bei Seimo sprendimu pašalinti asmenį iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimu. Šios neigiamos pasekmės pasireiškia ne kaip laikinas, o kaip neatšaukiamas draudimas užimti tam tikras pareigas.

Kaip minėta, Konstitucija *expressis verbis* jokių tęstinio pobūdžio padarinių asmens, apkaltos proceso tvarka pašalinto iš užimamų pareigų, teisiniam statusui nenumato. Konstitucinio Teismo sprendimas buvo motyvuojamas ne pažodiniu, bet sisteminiu Konstitucijos aiškinimu, atsižvelgiant ne tik į apkaltos procesą tiesiogiai reglamentuojančias Konstitucijos nuostatas, tačiau ir į kitas reikšmingas konstitucines normas, ypatingą reikšmę suteikiant Konstitucijoje įtvirtintam priesaikos institutui.

Konstitucinis Teismas akcentavo, kad „Respublikos Prezidento duota priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištartimas ir priesaikos akto pasirašymas.“⁷⁹ Atsižvelgdamas į tai, kad priesaikos institutas ir turinys yra įtvirtinti Konstitucijoje bei yra siejami su tam tikromis teisinėmis pasekmėmis (Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti tik davęs priesaiką, duota priesaika susaisto Respublikos Prezidentą ta prasme, kad jis įsipareigoja eidamas savo pareigas veikti taip, kaip jį įpareigoja ši priesaika, priesaikos sulaužymas gali tapti pagrindu pašalinti asmenį iš Respublikos Prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka), Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Respublikos Prezidento priesaika turi konstitucinę teisinę reikšmę.

Konstitucinis Teismas pažymi, kad „Konstitucijoje nėra numatyta, kad praėjus kokiam nors laikui Respublikos Prezidentas, kurio veiksmai Konstitucinio Teismo buvo pripažinti šiurkščiai pažeidusiais Konstituciją, o jis pats – sulaužęs priesaiką, ir kuris už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą Seimo buvo pašalintas iš užimamų pareigų, galėtų būti laikomas nesulaužiusiu priesaikos, nepažeidusiu šiurkščiai Konstitucijos. Respublikos Prezidentas, kurio veiksmus Konstitucinis Teismas pripažino šiurkščiai pažeidžiančiais Konstituciją ir kurį Seimas – Tautos atstovybė apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų, pagal Konstituciją visada išlieka sulaužiusiu Tautai duotą priesaiką, šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir už tai pašalintu iš Respublikos Prezidento pareigų.

---

⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094

Susiedamas šias nuostatas, Konstitucinis Teismas daro išvadą, kad „asmuo, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, davė Tautai Respublikos Prezidento priesaiką, po to ją sulaužė ir šitaip šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir už tai apkaltos proceso tvarka Seimo – Tautos atstovybės buvo pašalintas iš užimamų pareigų, pagal Konstituciją negali dar kartą prisiekti Tautai, nes visada kiltų ir niekada neišnyktų pagrįsta abejonė dėl jo vėl duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, taigi ir dėl to, ar priesaiką duodantis asmuo Respublikos Prezidento pareigas tikrai vykdys taip, kaip jas vykdyti įpareigoja priesaika Tautai, ar šis asmuo vėl nesulaužys Tautai duotos priesaikos, kitaip tariant, ar šio asmens vėl duodama priesaika Tautai nebus fiktyvi.“⁸⁰

Vadovaudamasis šiais argumentais, Konstitucinis Teismas plečiamai aiškina Konstitucijoje nustatytą sankciją, taikomą konstitucinę atsakomybę traukiamam asmeniui. Konstitucinis Teismas pažymi, kad „apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – užkirsti kelią asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Apkaltos proceso tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės) turinį sudaro ir asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš užimamų pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką.“⁸¹

Apibendrinamas aukščiau išdėstytą poziciją, Konstitucinis Teismas daro išvadą, kad „Konstitucijoje yra įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu.“⁸²

Svarbu akcentuoti, kad aukščiau išdėstyta Konstitucinio Teismo pozicija reikšminga tik tais atvejais, kai konstitucinė atsakomybė asmeniui taikoma už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą. Tais atvejais, kai konstitucinė atsakomybė asmuo traukiamas už nusikaltimo padarymą, oficialioji konstitucinė doktrina formuojama kitaip.

Konstitucinis Teismas atkreipia dėmesį į Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalies nuostatą, kurioje *inter alia* nurodoma, kad Seimo nariais negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti baudmės pagal teismo paskirtą nuosprendį.“ Aiškindamas šią nuostatą Konstitucinis Teismas pažymi, kad „ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad jeigu asmuo buvo teismo nuteistas už

---

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

nusikaltimo padarymą ir atliko jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, jis gali būti renkamas Seimo nariu.⁸³

Kartu Konstitucinis Teismas akcentuoja, kad baudžiamajame įstatyme nustatyti nusikaltimai skiriasi savo pavojingumo laipsniu, kaltės forma, kitais požymiais, o tai suponuoja, kad nusikaltimo padarymas savaime nereiškia, kad asmuo nusikaltimu šiurkščiai pažeidė Konstituciją bei sulaužė duotą priesaiką. Atsižvelgdamas į tai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad „pačioje Konstitucijoje (56 straipsnio 2 dalis) yra *expressis verbis* nustatyta išimtis padarinių, kurie atsiranda dėl to, kad asmuo apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už nusikaltimo padarymą, atžvilgiu.“⁸⁴ Kitais žodžiais tariant, Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad apkaltos proceso teisiniai padariniai (draudimas užimti su priesaikos valstybei davimu susijusias pareigas) Konstitucijoje įtvirtinti implicitiškai, o tokių padarinių išimtis – eksplicitiškai.

Konstitucinis Teismas pažymi, kad „Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalis, pagal kurią asmuo, atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, gali būti renkamas Seimo nariu, numatydamą išimtį padarinių, kylančių pritaikius Konstitucijos 74 straipsnyje numatytą sankciją už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, atžvilgiu, reiškia, kad Konstitucijoje ne tik nėra nustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš Respublikos Prezidento pareigų už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą, – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expressis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu.“⁸⁵

Apibendrinant oficialiąją konstitucinę doktriną galima suformuluoti tokius teiginius:

1. Tais atvejais, kai asmuo Konstitucinio Teismo yra pripažįstamas šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką, o Seimas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma tokį asmenį pašalina iš užimamų pareigų ar panaikina jo Seimo nario mandatą, toks asmuo niekada negali eiti pareigų, kurių ėjimas Konstitucijoje siejamas su priesaikos davimu, t. y. toks asmuo negali būti Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, Vyriausybės nariu, teisėju ar valstybės kontrolieriumi.
2. Tais atvejais, kai asmuo padaro nusikaltimą, tačiau nusikaltimu nėra šiurkščiai sulaužoma Konstitucija ir sulaužoma duota priesaika, asmuo, net ir tuo atveju jei Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino jį iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, išsaugo teisę ateityje vėl eiti pareigas, kurių davimas Konstitucijoje siejamas su priesaikos davimu.

---

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

3. Tais atvejais, kai asmuo Konstitucinio Teismo yra pripažįstamas šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką, tačiau Seimo nėra pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, jis išsaugo teisę ateityje eiti pareigas, susijusias su priesaikos valstybei davimu.

Šios konstitucinės doktrinos nuostatos buvo iš dalies perkeltos ir į ordinarinę teisę. Seimas 2004 m. birželio 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1⁽¹⁾ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 2 straipsnio pakeitimo įstatymą⁸⁶, kuriame nustatė, kad „Respublikos Prezidentu negali būti renkamas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą“. 2004 m. liepos 15 d. Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 2, 88 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą, kuriuo nustatė, kad „Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą“. Galima pastebėti, kad priimdamas Seimo rinkimų įstatymo pataisą Seimas nenurodė išlygos, kad toks ribojimas taikomas tik tuo atveju, kai asmuo iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka pašalinamas už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužimą, ir taip nukrypo nuo oficialiosios konstitucinės doktrinos.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatyme⁸⁷, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme, Lietuvos Respublikos teismų įstatyme bei Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatyme⁸⁸ nėra įtvirtintos nuostatos, nurodančios, kad asmenys, šiurkščiai pažeidę Konstituciją, sulaužę priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalinti iš užimamų pareigų ar netekę Seimo nario mandatą, negali užimti ministro pirmininko ar ministro, Konstitucinio Teismo teisėjo, teisėjo ar valstybės kontrolieriaus pareigų.

Tokią reguliavimą galbūt galėtume vertinti kaip tam tikrą spragą ordinarinėje teisėje, tačiau kartu reikia pažymėti, kad a) šie valstybės pareigūnai yra ne renkami, o skiriami ir b) teisėjams bei valstybės kontrolieriams įstatymuose yra įtvirtinti nepriekaištingos reputacijos reikalavimai. Atsižvelgdami į tai manytume, kad net ir atitinkamuose įstatymuose *expressis verbis* nenustačius draudimo asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją, sulaužiusiam priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų (netekusiam Seimo nario mandato), grėsmė, kad toks asmuo bus paskirtas į pareigas, kurių ėjimas susijęs su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu, yra minimali ir praktikoje mažai reikšminga.

---

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1⁽¹⁾ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 2 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 98 – 3633

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 41(1) – 1131

⁸⁸ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 112 – 4070

3.3. Oficialioji konstitucinė doktrina: neatsakyti klausimai

Konstitucinio Teismo nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami, o juose išdėstytas oficialus Konstitucijos aiškinimas yra privalomas. Vis dėlto kai kurios 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatos kelia tam tikrų klausimų dėl to, kaip jos turėtų būti aiškinamos, kokia yra jų tikroji prasmė. Negalima neatsižvelgti ir į tai, kad kai kurie konstitucinės doktrinos postulatai leidžia susiformuoti ganėtinai prieštaringsiems teisinėms situacijoms, o su apkaltos procesu susijusioje konstitucinėje doktrinoje kartais galima išžvelgti tam tikro vidinio prieštaravimo požymius.

Galima paminėti, kad nemažai kritikos aptariamas Konstitucinio Teismo nutarimas sulaukė dėl to, kad jo argumentacijoje itin akivaizdžiai skleidžiasi interpretatyvistinis Konstitucijos aiškinimas, kuriuo akivaizdžiai nutolstama nuo Konstitucijos teksto ir pirmenybė suteikiama sisteminiams Konstitucijos aiškinimui. Mokslinėje doktrinoje galima rasti abejonių tokio aiškinimo pagrįstumu, ar net atsargių teiginių, kad Konstitucinis Teismas galimai ne išaiškino Konstituciją, o sukūrė iš esmės naują elgesio taisyklę.⁸⁹

Vis dėlto Konstitucijos aiškinimo klausimai nepatenka į šio darbo temą, tad smulkiau šios problemos neanalizuosime. Kur kas svarbiau, mūsų nuomone, yra ne analizuoti kaip Konstitucinis Teismas aptariamu atveju aiškino Konstituciją, o tai, kaip toks Konstitucijos aiškinimas paveikė apkaltos proceso sampratą, jo reguliavimą ordinarinėje teisėje ir pagaliau kokių potencialių problemų tai sukūrė.

Konstitucinis Teismas draudimą eiti pareigas, susijusias su priesaikos valstybės davimu, susieja su dviem savarankiškais juridiniais faktais, t. y. asmuo netenka teisės eiti tokias pareigas tik tada, kai a) Konstitucinis Teismas tokį asmenį pripažįsta šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką ir b) Seimas tokį asmenį apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų.

Tokia Konstitucinio Teismo pozicija kelia tam tikrų klausimų bei abejonių. Mažų mažiausiai tenka pripažinti, kad toks Konstitucinio Teismo išaiškinimas stokoja nuoseklumo ir leidžia susidaryti nepageidautinoms ir dviprasmiškoms teisinėms situacijoms tais atvejais, kai asmuo yra pripažįstamas šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką, tačiau dėl vieno ar kitų priežasčių nėra pašalinamas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka. Tokia situacija gali susiklostyti tiek tada, kai Seime už asmens pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar Seimo nario mandato panaikinimą balsuoja mažiau, nei 3/5 visų Seimo narių, tiek ir tada,

---

⁸⁹ Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 8 (86). P. 15

kai asmuo, Konstitucinio Teismo pripažintas šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu duotą priesaiką, atsistatydina iki balsavimo Seime pradžios.

Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje yra konstatavęs, kad ši nuostata *inter alia* reiškia tai, kad tik Konstitucinis Teismas gali nustatyti, kad asmuo, kuriam taikoma apkalta, šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Seimas, balsuodamas dėl to, ar pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, nesprenžia klausimo dėl to, ar toks asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką, negali keisti asmens veiksmų teisinės kvalifikacijos. Taigi, asmuo, Konstitucinio Teismo pripažintas šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir sulaužiusiu priesaiką, tačiau Seimo apkaltos proceso tvarka nepašalintas iš užimamų pareigų, netampa nesulaužiusiu duotos priesaikos.

Nepaisant to, 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime nurodoma, kad „asmuo, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, davė Tautai Respublikos Prezidento priesaiką, po to ją sulaužė ir šitaip šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir už tai apkaltos proceso tvarka Seimo – Tautos atstovybės buvo pašalintas iš užimamų pareigų, pagal Konstituciją negali dar kartą prisiekti Tautai.“⁹⁰ Taigi, draudimas pakartotinai prisiekti susiejamas ne tik su priesaikos sulaužymu, tačiau ir su pašalinimu iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka.

Svarbu pažymėti, kad asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją ir sulaužęs duotą priesaiką gali išsaugoti savo pareigas. Konstitucijoje nedviprasmiškai nurodyta, kad asmenį iš pareigų apkaltos proceso tvarka pašalinti gali tik Seimas. Nei jokia kita valstybės valdžios institucija, nei Tauta tokių įgaliojimų neturi. Dar daugiau – asmuo pašalintas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka gali būti tik tada, kai už tokį sprendimą balsuoja kvalifikuota visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo sulaužė duotą priesaiką, dar nereiškia, kad toks asmuo po Seimo balsavimo bus pašalintas iš pareigų.

Konstitucinis Teismas nurodo, kad asmuo, sulaužęs duotą priesaiką ir dėl to Seimo apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų, negali dar kartą prisiekti (ir, tuo pačiu, pradėti eiti bet kokias su priesaikos valstybei davimu susijusias pareigas) todėl, kad „visada kiltų ir niekada neišnyktų pagrįsta abejonė dėl jo vėl duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, taigi ir dėl to, ar priesaiką duodantis asmuo Respublikos Prezidento pareigas tikrai vykdys taip, kaip jas vykdyti įpareigoja priesaika Tautai, ar šis asmuo vėl nesulaužys Tautai duotos priesaikos, kitaip tariant, ar šio asmens vėl duodama priesaika Tautai nebus fiktyvi.“⁹¹

---

⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094

⁹¹ Ibid.

Atsižvelgiant į tokią Konstitucinio Teismo poziciją neišvengiamai tenka kelti klausimą ar tuo atveju, kai asmuo yra pripažįstamas sulaužiusiu priesaiką, tačiau Seimas jo apkaltos proceso tvarka nepašalina iš užimamų pareigų, toks asmuo gali dar kartą prisiekti ir ar nekils abejonių dėl to, kad tokio asmens vėl duodama priesaika nebus fiktyvi. Konstitucinis Teismas tiesiogiai į šį klausimą neatsako.

Pripažinus, kad toks asmuo gali dar kartą prisiekti, tektų pripažinti, kad Seimas, sprenddamas asmens konstitucinės atsakomybės klausimą išsprendžia ne tik vienkartinio asmens pašalinimo iš užimamų pareigų, tačiau ir asmens galimybės toliau eiti savo pareigas klausimą. Tačiau draudimas pakartotinai prisiekti konstitucinėje doktrinoje siejamas būtent su pačio atsakomybės traukiamo asmens veiksmais (t. y. priesaikos sulaužymu) bei tokių veiksmų sąlygota pagrįsta abejone dėl pakartotinai duodamos priesaikos patikimumo ir vargu ar būtų pagrindo teigti, kad asmuo, sulaužiusio duotą priesaiką, tačiau nepašalinto iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, pakartotinai duodama priesaika būtų patikimesnė ar kelianti mažiau abejonių dėl jos tikrumo nei asmens, lygiai taip pat sulaužiusio duotą priesaiką ir pašalinto iš užimamų pareigų.

Kita vertus vargu ar galima būtų pripažinti, kad asmuo, sulaužęs priesaiką, tačiau Seimo apkaltos proceso tvarka nepašalintas iš užimamų pareigų, negali pakartotinai prisiekti. Kaip minėta, Konstitucija iš principo leidžia susidaryti situacijai, kuomet asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją ir sulaužęs duotą priesaiką, toliau eina savo pareigas. Taip pat pažymėtina, kad dalis Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų asmenų (Respublikos Prezidentas bei Seimo nariai) į savo pareigas yra išrenkami nustatytos trukmės kadencijai, kuriai pasibaigus vėl gali būti renkami į tas pačias pareigas. Konstituciškai būtų sunku pagrįsti taisyklę, pagal kurią iš užimamų pareigų pašalintas asmuo savo pareigas eitų tik iki kadencijos pabaigos, o vėliau tų pačių pareigų eiti nebegalėtų. Dar daugiau, tokia taisyklė praktiškai bereikšme paverstų Konstitucijoje įtvirtintą balsavimo dėl asmens pašalinimo iš pareigų procedūrą. Asmuo, kuriam taikoma apkalta, neigiamų pasekmių savo statuso atžvilgiu sulauktų nepriklausomai nuo to, ar Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma pašalintų jį iš užimamų pareigų, ar to nepadarytų.

Konstitucinis Teismas taip pat nurodo, kad „kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas padarytų teisiškai beprasmi, betikslį patį apkaltos <...> institutą.“⁹² Kitais žodžiais tariant, Konstitucinis Teismas suformavo teiginį, kad vien asmens pašalinimas iš užimamų pareigų nėra reikšminga sankcija. Toks teiginys kelia tam tikrų abejonių. Iš tiesų vargu ar galima sutikti, kad asmuo, netekęs Respublikos Prezidento pareigų ar Seimo nario mandato nepatiria neigiamų pasekmių savo teisiniam statusui ar kad tokios pasekmės yra akivaizdžiai neproporcingos

---

⁹² Ibid.

padarytam pažeidimui. Asmuo, apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų netenka užimamų pareigų, o galimybė jas susigrąžinti rinkimų keliu nereiškia, kad asmuo neišvengiamai susigrąžins šias pareigas.

Konstitucinis Teismas visiškai pagrįstai konstatuoja, kad „pagal Konstituciją tik Seimas turi įgaliojimus spręsti, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, ar panaikinti jo Seimo mandatą esant Konstitucijos 74 straipsnyje numatytiems pagrindams, – tokie klausimai negali būti sprendžiami referendumu ar rinkimais, jų negali spręsti kuri nors kita valstybės institucija, kuris nors valstybės pareigūnas ar kitas subjektas.“⁹³

Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad „Seimas, kaip Tautos atstovybė, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią, veikia pagal Konstitucijoje jam Tautos nustatytus įgaliojimus. Vadinasi, Seimo, kaip Tautos atstovybės, sprendimas apkaltos proceso tvarka pašalinti tam tikrą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytą valstybės pareigūną iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą, kartu yra tautos suverenių galių vykdymas per jos demokratiškai išrinktus atstovus. Kadangi pagal Konstituciją tik Seimas gali spręsti, ar pašalinti tam tikrą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytą valstybės pareigūną iš užimamų pareigų, ar panaikinti jo Seimo nario mandatą, toks Seimo sprendimas negali būti pakeistas ar panaikintas referendumu, rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu. Vadinasi, jeigu Seimas, laikydamasis Konstitucijos, apkaltos proceso tvarka pašalino Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytą valstybės pareigūną iš užimamų pareigų, panaikino jo Seimo nario mandatą, toks Seimo sprendimas yra galutinis.“⁹⁴

Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžė, kad „pagal Konstituciją asmuo, kuriam Seimas, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, pritaikė konstitucinę sankciją – pašalino jį iš užimamų pareigų, konstitucinės atsakomybės negali išvengti nei naujais Respublikos Prezidento rinkimais, nei referendumu, nei kuriuo nors kitu būdu. Pabrėžtina ir tai, kad nei referendumas, nei nauji Respublikos Prezidento rinkimai negali būti ir pagal Konstituciją nėra piliečių pasitikėjimo ar nepasitikėjimo Seimu, apkaltos proceso tvarka pašalinusiu Respublikos Prezidentą iš užimamų pareigų, pareiškimo būdas.“⁹⁵

Būtų sunku polemizuoti su aukščiau išdėstytais doktrinos teiginiais. Nėra abejonių, kad Seimo sprendimas, kuriuo asmuo apkaltos proceso tvarka yra pašalinamas iš užimamų pareigų ar panaikinamas jo Seimo nario mandatą, yra galutinis.

---

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

Kita vertus, vertinant šiuos teiginius kaip argumentus, grindžiančius draudimą asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją ir sulaužiusiam duotą priesaiką bei dėl to Seimo pašalintam iš pareigų ar netekusiam Seimo nario mandato apkaltos proceso tvarka, užimti *inter alia* Respublikos Prezidento ar Seimo nario pareigas, kyla tam tikrų abejonų.

Pažymėtina, kad nauji rinkimai nėra apkaltos proceso dalis. Naujų rinkimų rezultatai teisine prasme nepakeičia Seimo sprendimo, kuriuo asmuo apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar neteko Seimo nario mandato. Asmuo, apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų ir vėl į jas išrinktas būtų ne sugrąžintas į tas pačias pareigas, o pradėtų jas eiti iš naujo, tokių pareigų ėjimas būtų susijęs su pakartotiniu priesaikos davimu.

Aptariamo klausimo kontekste, mūsų nuomone, reikšminga ir Konstitucijos 2 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“, taip pat Konstitucijos 4 straipsnio nuostata „Aukščiausių suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.“

Netiesioginės demokratijos sąlygomis rinkimai – pagrindinė ir bene svarbiausia Tautos dalyvavimo valstybės valdyme forma. Būtent per rinkimus Tauta, kaip suvereno turėtojas įgyvendina savo valią, gali kreipti valstybės valdymą viena ar kita kryptimi, o įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia priklauso asmenims, turintiems Tautos pasitikėjimą. Pagaliau rinkimai užtikrina, kad valstybės valdžia yra legitimi. Ir legitimi gali būti tik tokia valdžia, kurią rinkdama Tauta turi galimybę išreikšti savo valią.

Rinkimų teisės apribojimais Tautos valios raiška yra didesniu ar mažesniu laipsniu suvaržoma. Manytume, kad tokie apribojimai visada turėtų būti labai gerai pagrįsti. Galima kelti klausimą ar Seimo (Tautos atstovybės) sprendimas pašalinti asmenį iš užimamų pareigų kartu gali užkirsti kelią Tautai (suvereniteto turėtojui) laisvai reikšti savo valią. Konstitucinis Teismas į šį klausimą davė teigiamą atsakymą, tačiau teoriniame lygmenyje klausimų, manytume, liko, visų pirma dėl to, kad Tautos valios raiškos klausimai 2004 m. gegužės 25 d. nutarime nėra aptariami, nėra įtikinamai pagrindžiama, kodėl Tauta turėtų būti saugoma „pati nuo savęs“.

Aukščiau minimi argumentai jokių būdu nereiškia, kad siekiame prieštarauti Konstitucinio Teismo nutarimui ar įrodyti, esą Konstitucinis Teismas suklydo. Vargu ar galėtume abejoti ir tuo, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, siekė visų pirma Konstitucijos, joje įtvirtintų vertybių apsaugos. Sunku būtų ginčytis su teiginiu, kad asmenys, kurie yra šiurkščiai pažeidę Konstituciją, sulaužę priesaiką, kuriems teisė nėra vertybė, užėmę aukščiausius valstybės postus gali tapti grėsme konstitucinei santvarkai ar žmogaus teisių saugai. Tačiau, kaip minėjome, teoriniame lygmenyje galima rasti tam tikrą tokio aiškinimo vidinį prieštarumą, tad šių klausimų negalėjome neaptarti analizuodami apkaltos proceso padarinių konstitucinę sampratą.

3.4. Draudimas užimti renkamas pareigas Europos žmogaus teisių konvencijos kontekste

Lietuvos Respublikoje teisinę galią turi ne tik vidaus teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys. Tą *expressis verbis* nurodo pati Konstitucija, kurios 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Nagrinėjamo klausimo kontekste aktuali yra Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. balandžio 27 d. ratifikuota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁹⁶ (toliau – Konvencija) bei jos papildomi protokolai.

Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnyje nustatyta, kad „Aukštosios Susitariančios Šalys įsipareigoja pagrįstais terminais organizuoti laisvus rinkimus, slaptai balsuojant, sudarydamos tokias sąlygas, kurios garantuotų žmonių nuomonės išraiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas.“

2004 m. iš Respublikos Prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka pašalintas Rolandas Paksas 2004 m. rugsėjo 27 d. kreipėsi į Europos žmogaus teisių teismą (toliau – EŽTT). Pareiškimu EŽTT Rolandas Paksas teigė, kad dviejuose Konstituciniame Teisme vykusiuose procesuose dėl dekreto Nr. 40 nagrinėjimo ir per apkaltą jam pateiktų kaltinimų esmės nagrinėjimo tariamai buvo pažeista jo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą bei jam nebuvo prieinama veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo atžvilgiu. 2005 m. rugsėjo 30 d. pateiktame pareiškimo papildyme, Rolandas Paksas teigė, kad nuolatinis draudimas kandidatuoti rinkimuose prieštarauja pačiai laisvų rinkimų esmei ir yra visiškai neproporcinga priemonė. 2006 m. lapkričio 30 d. pateiktame savo pareiškimo papildyme jis taip pat teigė, kad rinkimų įstatymų pakeitimai, priimti po jo pašalinimo iš pareigų, buvo savavališki ir sukurti tam, kad ateityje jis negalėtų užimti jokių valstybinių pareigų.

2011 m. sausio 6 d. EŽTT Didžioji kolegija priėmė sprendimą, kuriuo atmetė Rolando Pakso skundus esą vykdant apkaltos procesą buvo pažeista jo teisė į teisingą teismą, o jam pačiam nebuvo prieinamos veiksmingos vidaus gynybos priemonės, tačiau pripažino, kad nuolatinis ir neatšaukiamas draudimas dalyvauti rinkimuose pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Šis sprendimas neabejotinai reikšmingas Lietuvos teisinei sistemai.

Visų pirma pažymėtina, kad EŽTT nurodė, kad Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnis yra taikomas tik rinkimams į įstatymų leidybos instituciją, t. y. Lietuvos atveju jis yra taikomas

---

⁹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40 – 987

Seimo rinkimams, tačiau nėra taikomas Respublikos Prezidento rinkimams. EŽTT nurodė, kad šis straipsnis apima teisę balsuoti ir būti renkamam.

EŽTT, remdamasis *inter alia* ankstesne praktika konstatavo, kad nors šalims ir yra suteikta daug laisvės nustatant kriterijus, lemiančius asmens teisę būti renkamam, o tokie ribojimai gali būti griežtesni nei asmenų teisės balsuoti apribojimai, tokios vertinimo laisvės ribos nėra visa apimančios. Nustatyti suvaržymai negali apriboti teisės tiek, kad būtų paneigta pati jos esmė ar teisė netektų veiksmingumo. Suvaržymais turi būti siekiama teisėto tikslo, o priemonės, kurių buvo imtasi, turi būti proporcingos. Svarbu užtikrinti, kad tokios priemonės nekliudytų žmonių nuomonės raiškos laisvei renkant įstatymų leidybos institucijas.

EŽTT pripažino, kad siekis įstatymų leidybos procese neleisti dalyvauti aukštas pareigas ėjusiems asmenims, kurie šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą konstitucinę priesaiką bei taip išsaugoti demokratinę tvarką yra teisėtas tikslas Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnio prasme.

EŽTT konstatavo, kad Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnis iš principo nedraudžia taikyti rinkimų teisės riboti asmenims, kurie šiurkščiai piktnaudžiavo valstybės tarnyba ar kurių elgesys galėjo pakenkti teisės viršenybės principui ar demokratijos pagrindams. Prie tokių pagrindų priskirtinas ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas bei priesaikos sulaužymas.

Kita vertus, EŽTT pažymėjo, kad už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą Lietuvos teisinėje sistemoje numatyta atsakomybė yra vertintina kaip itin griežta, nes: a) galimybė būti renkamam į parlamentą yra atimama visam laikui ir negrįžtamai; b) pašalintas iš pareigų asmuo netenka galimybės tapti ne tik parlamento nariu, tačiau ir eiti bet kokias kitas pareigas, kurioms užimti pagal Konstituciją būtina duoti priesaiką; c) apribojimas turi konstitucinį pagrindą, ir dėl to turi nekintamumo atspalvį (*connotation of immutability*).

EŽTT taip pat pažymėjo, kad Lietuvos pozicija šioje srityje yra išimtis Europoje. Daugumoje valstybių Europos Tarybos narių, kurios yra respublikos ir kuriose valstybės vadovui gali būti taikomas apkaltos procesas, apkalta neturi tiesioginio poveikio atitinkamo asmens rinkimų teisėms. Kitose šios kategorijos valstybėse arba nėra tiesioginio poveikio naudojimuisi teise būti renkamam parlamento rinkimuose, arba tam, kad būtų pritaikyti apribojimai, reikia specialaus teismo sprendimo, ir jie nustatomi tam tikram terminui.⁹⁷

---

⁹⁷ Austrijoje, jeigu Federacijos Prezidentas pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka ir jei yra ypač sunkinančių aplinkybių, Konstitucinis Teismas gali laikinai atimti „politines teises“. Panašiai yra Lenkijoje, kurioje specialusis teismas, kompetentingas spręsti tokias bylas, be prezidento pašalinimo iš pareigų gali atimti jo tam tikras politines teises ir dešimčiai metų nustatyti draudimą būti renkamam. Čekijoje ir Slovakijoje asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka, visam laikui netenka teisės būti renkamas prezidentu, bet gali kandidatuoti kituose rinkimuose. Rusijoje tokiam asmeniui draudžiama tik būti renkamam prezidentu rinkimuose, surengtuose dėl jo ar jos pašalinimo iš pareigų.

Vertindamas apribojimo proporcingumą, EŽTT akcentavo, kad sprendimą uždrausti aukštam pareigūnui, kuris pasirodė esąs netinkamas eiti savo pareigas, kada nors tapti parlamento nariu visų pirma turėtų priimti rinkėjai, kurie rinkimuose turi galimybę pasirinkti, ar vėl pasitikėti atitinkamu asmeniu. Toks reikalavimas kildintinas iš Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas. EŽTT nurodė, kad žmonių nuomonės raiškos laisvė privalo būti užtikrinama visais atvejais.

EŽTT taip pat pastebėjo, kad įstatymai, sąlygoję draudimą asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų, ateityje eiti su priesaikos davimu susijusias pareigas, buvo priimti stublinamai greitai. EŽTT pažymėjo, kad nors įstatymų leidybos ypatybės ir nėra lemiamas veiksnys, proceso greitis sustiprina įspūdį, kad jis buvo bent jau inspiruotas konkrečiau noro neleisti konkrečiam asmeniui kandidatuoti Respublikos Prezidento rinkimuose, surengtuose po jo pašalinimo iš pareigų. Tai, EŽTT nuomone, yra papildomas neproporcingo teisės būti renkamam į parlamentą ribojimo požymis.

EŽTT konstatavo, kad atsižvelgiant „ypač į nuolatinį ir negrįžtamą draudimo pareiškėjui būti renkamam į parlamentą pobūdį“ draudimas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų, būti renkamam į parlamentą, yra neproporcingas, o jo nustatymas pažeidė Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnį.

3.5. Potencialūs apkaltos proceso pasekmių teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje

EŽTT konstatavus, kad Lietuva, nustatydamą nuolatinį ir neatšaukiamą draudimą asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją ir sulaužiusiam duotą priesaiką, būti renkamam Seimo nariu, pažeidė Konvenciją, iškilo poreikis vidaus teisėje įtvirtintą reguliavimą koreguoti taip, kad šis atitiktų Konvencijos nuostatas bei užtikrintų joje įtvirtintų žmogaus teisių apsaugą.

Reaguodamas į viešojoje erdvėje kilusias diskusijas, Konstitucinis Teismas 2011 m. sausio 10 d. išplatino pranešimą, kuriame nurodė, kad „įgyvendinant <...> Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą – siekiant sukurti teisines prielaidas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, po tam tikro laiko kelti savo kandidatūrą rinkimuose į Seimą ir užimti parlamento nario pareigas ir taip pašalinti nesuderinamumą tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, turi būti daromos atitinkamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos.“⁹⁸

---

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pareiškimas dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimo įgyvendinimo. Prieiga internete: < http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2011/L20110110c.htm > [žiūrėta 2012-03-20].

Seime šiuo metu yra užregistruoti du Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektai, kuriuos pateikę Seimo nariai siūlo įgyvendinti EŽTT sprendimą byloje *Paksas prieš Lietuvą* bei suderinti Lietuvos vidaus teisę ir Konvencijos nuostatas be Konstitucijos pataisų. Vienu šių pasiūlymų, kurį 2011 m. gegužės 30 d. pateikė Seimo narys Valentinas Mazuronis⁹⁹, siūloma apskritai atsisakyti nuostatos, draudžiančios asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų, būti renkamam Seimo nariu. Kitu, 2011 m. gruodžio 13 d. pateiktu Seimo narių Stasio Šedbaro, Vytauto Gapšio, Konstantino Ramelio bei Juliaus Sabatausko¹⁰⁰, siūloma nustatyti terminuotą aštuonerių metų pasyviosios parlamento rinkimų teisės ribojimą asmenims, apkaltos proceso tvarka pašalintiems iš užimamų pareigų.

Vertinant šiuos pasiūlymus reikia pažymėti, kad nors Seimo rinkimų įstatymo pakeitimai siekiant įgyvendinti EŽTT sprendimą byloje *Paksas prieš Lietuvą*, yra neišvengiami, draudimas asmeniui, šturkščiai pažeidusiam Konstituciją bei sulaužiusiam priesaiką bei Seimo dėl to pašalintam iš užimamų pareigų, yra įtvirtintas pačioje Konstitucijoje. Dėl to, siekiant sudaryti prielaidas tokiam asmeniui ateityje būti renkamam į parlamentą, būtina keisti ne tik įstatymą, tačiau ir Konstituciją.

Dėmesį į šias aplinkybes atkreipė ir Seimo teisės departamentas, kurio 2011 m. birželio 8 d. išvadoje dėl 2011 m. gegužės 30 d. projekto¹⁰¹ nurodoma, kad siūlomas įstatymo pakeitimo projektas diskutuotinas pagal santykį su Konstitucinio Teismo nutarimo teisine reikšme bei pasekmėmis. Seimo teisės departamento išvadoje buvo cituojami Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose *inter alia* konstatuota, kad Konstitucinio Teismo nutarimo galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais.

Įdomu pažymėti, kad Seimo teisės departamentas 2011 m. gruodžio 15 d. išvadoje dėl 2011 m. gruodžio 13 d. projekto¹⁰² nurodė, kad pastabų dėl projekto atitikties Konstitucijai neturi. Tokios išvados pagrįstumu drįstume labai smarkiai suabejoti. Pažymėtina, kad įgyvendinus tokį projektą Seimo rinkimų įstatyme būtų įtvirtintas ribojimas iš esmės analogiškas tam, kuris 2004 m. buvo įtvirtintas Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme ir kuris 2004 m. gegužės 25 d. buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

---

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP – 3272. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400003&p_query=&p_tr2=2 > [Žiūrėta 2012-03-20]

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP – 3976. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414201&p_query=&p_tr2=2 > [Žiūrėta 2012-03-20]

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Nr. XIP – 3272 Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401202 > [Žiūrėta 2012-03-20]

¹⁰² Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Nr. XIP – 3976 dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto. Prieiga internete: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414600 > [Žiūrėta 2012-03-20].

Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2011 m. sausio 17 d. potvarkiu Nr. 15 „Dėl darbo grupės sudarymo“¹⁰³ buvo sudaryta darbo grupė, kuriai pavesta išanalizuoti galimus EŽTT sprendimo vykdymo būdus, išskirti ir įvertinti galimas alternatyvas bei parengti apibendrintus pasiūlymus bei pateikti juos Ministrui Pirmininkui.

Ši darbo grupė 2011 m. gegužės 30 d. Vyriausybei pateikė savo pasiūlymus.¹⁰⁴ Darbo grupė priėjo išvados, kad siekiant suderinti Lietuvos teisę su Konvencija bei įgyvendinti EŽTT sprendimą turi būti daromos konstitucinės pataisos, kuriomis turi būti sudarytos prielaidos asmenims, už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą pašalintiems iš pareigų apkaltos proceso tvarka, praėjus tam tikram laiko tarpui vėl būti renkamiems Seimo nariu ir užimti Seimo nario pareigas. Pasiūlymus darbo grupė rengė siekdama galimai mažesnės intervencijos į Konstituciją, t. y. siūlomos buvo tik tokios apimties Konstitucijos pataisos, kurios būtų būtinos tinkamam EŽTT sprendimo įgyvendinimui.

Darbo grupė suformulavo tris alternatyvius Konstitucijos pataisų variantus, kuriais asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją, sulaužiusiam duotą priesaiką ir už tai apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų ar netekusiam Seimo nario mandato būtų suteikta galimybė ateityje tapti Seimo nariu: pirmuoju pasiūlymu siūloma keisti Konstitucijos 56 straipsnio nuostatas, antruoju – Konstitucijos 56 ir 78 straipsnio nuostatas, trečiuoju – Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas.

Pirmuoju pasiūlymu darbo grupė pasiūlė Konstitucijos 56 straipsnį 3 dalimi ir joje nustatyti, kad „Seimo nariais negali būti renkami asmenys, šiurkščiai pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, kuriuos apkaltos proceso tvarka Seimas pašalina iš užimamų pareigų ar panaikino Seimo nario mandatą, jeigu nuo tokio asmens pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo nepraėjo 10 metų.“

Priėmus tokią Konstitucijos pataisą nuolatinis ir neatšaukiamas draudimas asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją bei sulaužiusiam duotą priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų ar netekusiam Seimo nario mandato, būti renkamam į Seimą būtų pakeistas terminuotu draudimu. Pasibaigus tokiam terminui asmuo vėl turėtų galimybę būti išrinktas parlamento nariu.

Darbo grupė gana išsamiai nagrinėjo klausimą, kokia turėtų būti draudimo būti renkamam į Seimą trukmė. Šis klausimas iš tiesų labai reikšmingas. Neproporcingas Konvencijos 1

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2011 m. sausio 17 d. potvarkis Nr. 15 „Dėl darbo grupės sudarymo“. Prieiga internete < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391096&p_query=&p_tr2=2 > [Žiūrėta 2012-03-20].

¹⁰⁴ Apibendrinti pasiūlymai dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* vykdymo. Prieiga internete: < http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/Apibendrinti%20pasiulymai_05_30.pdf > [Žiūrėta 2012-03-20]

protokolo 3 straipsnio prasme gali būti ne tik neterminuotas ir neatšaukiamas, tačiau ir pernelyg ilgas draudimas kandidatuoti į Seimą. Darbo grupė akcentavo, kad siekiant nustatyti tinkamą (proporcingą) terminą reikia atsižvelgti tiek į EŽTT sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* argumentus, tiek į kitose EŽTT bylose suformuotus kriterijus pasyviosios rinkimų teisės ribojimo proporcingumui, tiek ir į kitų valstybių Europos Tarybos narių teisinį reguliavimą.

Darbo grupės nuomone, konkretus ribojimo būti renkamam terminas neturėtų būti mažesnis kaip 10 metų bei didesnis kaip 15 metų. Trumpesnis terminas, darbo grupės nuomone, neužtikrintų, kad konstitucinė atsakomybė, kylanti už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą bus pakankamai griežta. Ilgesnis nei 15 metų terminas, savo ruožtu, jau keltų tam tikrų abejonių dėl proporcingumo Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnio požiūriu. Tokią poziciją darbo grupė grindė *inter alia* EŽTT argumentais byloje *Ždanoka prieš Latviją* (šios bylos sprendime 11 metų trukmės ribojimas buvo pripažintas proporcingu) bei *Adamsons prieš Latviją* (šios bylos sprendime neproporcingu buvo pripažintas 19 metų trukmės ribojimas).

Antruoju pasiūlymu be aukščiau minėto Konstitucijos 56 straipsnio pakeitimo, darbo grupė siūlo pakeisti ir Konstitucijos 78 straipsnį, jį papildant nauja 3 dalimi ir ją išdėstant taip: „Asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už priesaikos sulaužymą arba šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, negali būti renkamas Respublikos Prezidentu ar eiti jo pareigų.“

Šiuo pasiūlymu darbo grupė siūlo nustatyti tokį konstitucinį reguliavimą, pagal kurį asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ir dėl to Seimo pašalintas iš užimamų pareigų galėtų, praėjus dešimties metų terminui, tapti Seimo nariu, tačiau niekada negalėtų tapti Respublikos Prezidentu ar eiti Respublikos Prezidento pareigų. Išanalizavę šį pasiūlymą drįstume suabejoti tiek šio pasiūlymo tikslingumu, tiek ir jo atitikimu juridinės technikos reikalavimams.

Visų pirma pažymėtina, kad darbo grupės pateiktame pasiūlyme nurodyta, kad Respublikos Prezidentu negalėtų būti renkamas tik toks asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka būtų pašalintas iš Respublikos Prezidento pareigų. Taigi, pagal šį darbo grupės pasiūlymą asmuo, ejęs Seimo nario, Konstitucinio Teismo teisėjo, Aukščiausiojo ar Apeliacinio teismo teisėjo pareigas, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, už tai apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų ar netekęs Seimo nario mandato galėtų būti renkamas Respublikos Prezidentu. Toks reguliavimas iš principo yra įmanomas, tačiau darbo grupės pateiktame pasiūlyme nėra pateikiama argumentų, kodėl turėtų būti įtvirtintas toks asmenų, pašalintų iš pareigų apkaltos proceso tvarka, diferencijavimas. Atsižvelgdami į tai galėtume daryti prielaidą, kad tokia formuluotė tėra juridinės technikos netikslumas, o pasiūlymo esmė yra neleisti tapti Respublikos

Prezidentu asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą nepriklausomai nuo to, kokias pareigas toks asmuo užėmė.

Darbo grupės pasiūlyme teigiama, kad toks pasiūlymas esą turėtų padėti išvengti Konstitucijos normų tarpusavio „konkurencijos“ tarp papildyto Konstitucijos 56 straipsnio bei Konstitucijos 78 straipsnio, kuriame *inter alia* nustatyta, kad asmuo gali būti renkamas Respublikos Prezidentu, „jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu.“ Darbo grupės nuomone toks reguliavimas keltų klausimą, ar asmuo, už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų, galėtų vėliau būti renkamas Respublikos Prezidentu.

Problemą darbo grupė iš tiesų palietė aktualią. Neabejotina, kad rengiant Konstitucijos pataisų projektus itin svarbu atsižvelgti į Konstitucijos, kaip vientiso teisės akto pobūdį ir įvertinti, kaip vieno Konstitucijos straipsnio pakeitimas gali pakeisti kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas nuostatas bei konstitucinio reguliavimo visumą. Kita vertus, vargu ar galėtume sutikti su darbo grupės išreikšta nuomone, kad Konstitucijos 56 straipsnį papildžius nuostata, nustatančia ribojimo eiti Seimo nario pareigas terminą, kiltų „konkurencija“ tarp atskirų Konstitucijos straipsnių ar tokia „konkurencija“ būtų labiau juntama nei šiuo metu galiojančioje Konstitucijos redakcijoje.

Manytume, kad pakeitus tik Konstitucijos 56 straipsnį asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją bei sulaužiusiam duotą priesaiką, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, būtų sudaryta galimybė po 10 metų būti išrinktam Respublikos Prezidentu.

Drįstume labai smarkiai abejoti darbo grupės teiginiu, esą įgyvendinus Konstitucijos 56 ir 78 straipsnių pakeitimo pasiūlymą būtų atsižvelgta „į iš Konstitucijos 89 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo kylančią problemą dėl laikino Respublikos Prezidento pareigų ėjimo.“¹⁰⁵ Mūsų nuomone, įgyvendinus tokį pasiūlymą kaip tik ir būtų tinkamai neatsižvelgta į Konstitucijos 89 straipsnio bei pakeistame Konstitucijos 78 straipsnyje įtvirtintų nuostatų santykį, o tarp Konstitucijoje eksplicitiškai įtvirtintų normų būtų galima išvelgti gana aiškia konkurenciją. Pagal Konstitucijos 56 straipsnį asmuo, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ateityje galėtų būti Seimo nariu, taigi ir Seimo pirmininku. Kita vertus, susiklosčius Konstitucijos 89 straipsnyje numatytais aplinkybėmis (Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar Seimui nutarus, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų), pakeistos Konstitucijos 78 straipsnio nuostatos užkirstų kelią tokiam Seimo Pirmininkui eiti Respublikos Prezidento pareigas. Galima daryti prielaidą, kad toks eksplicitinių Konstitucijos normų tarpusavio prieštaravimas būtų išspręstas aiškinant Konstituciją, tačiau rengiant Konstitucijos pataisos projektą tokių juridinių teksto netikslumų derėtų vengti.

---

¹⁰⁵ Darbo grupės pasiūlymai, p 10

Vertinant draudimą asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, užimti Respublikos Prezidento pareigas, reiktų atsižvelgti ir į tai, kad Lietuvoje Respublikos Prezidentą tiesioginiuose rinkimuose renka Tauta. Žinoma, vertinant Respublikos Prezidento rinkimų institutą EŽTT sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* kontekste, akivaizdu, kad Lietuva neturi pareigos užtikrinti, kad asmuo, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka turėtų galimybę ateityje vėl užimti Respublikos Prezidento pareigas. Konvencijos 1 protokolo 3 straipsnis taikomas tik rinkimams į įstatymų leidybos instituciją, o EŽTT bylos *Paksas prieš Lietuvą* sprendime nedviprasmiškai konstatavo, kad šis straipsnis nėra taikomas Respublikos Prezidento rinkimams.

Kita vertus pažymėtina, kad Konvencija nustato iš esmės minimalius žmogaus teisių apsaugos reikalavimus, kurių reikšmė pripažįstama visose valstybėse Europos Tarybos narėse. Šiame kontekste pažymėtina, kad visos valstybės Europos Tarybos narės turi įstatymų leidybos institucijas – parlamentus, tačiau ne visose valstybėse Europos Tarybos narėse šalies vadovu yra tiesioginių rinkimų būdu renkamas Respublikos Prezidentas. Dešimt valstybių Europos Tarybos narių¹⁰⁶ yra monarchijos, kuriose valstybės vadovas renkamas nėra; dar dešimtyje valstybių Europos Tarybos narių¹⁰⁷ Respublikos Prezidentas nėra renkamas tiesioginių rinkimų būdu; keturios valstybės Europos Tarybos narės¹⁰⁸ neturi vienasmenės šalies vadovo institucijos.

Atsižvelgiant į tai, kad iš 47 valstybių Europos Tarybos narių tiesiogiai renkama Respublikos Prezidento instituciją turi tik 23 šalys, galima daryti išvadą, kad tiesioginiai Respublikos Prezidento rinkimai nėra universali vertybė, pripažįstama jei ne visose, tai bent ženkloje daugumoje Europos Tarybos narių. Tokiomis aplinkybėmis suprantama, kad Konvencijoje negalėjo atsirasti straipsnis, įtvirtinantis valstybių pareigą organizuoti laisvus, periodiškus ir žmonių nuomonės raiškos laisvę užtikrinančius šalies vadovo rinkimus.

Vis dėlto nepaisant to, kad Konvencija tokios šalių pareigos nenumato, siekiant užtikrinti ne tik minimalią žmogaus teisių saugą bei formalią vidaus teisės atitiktį Konvencijai, galima būtų kelti klausimą ar neatšaukiamas ribojimas būti renkamam Respublikos Prezidentu iš tiesų atitinka Konvencijos dvasią. Toks ribojimas neabejotinai riboja žmonių nuomonės raiškos laisvę. Manytume, kad tais atvejais, kai valstybės vidaus teisėje numatoma, kad šalies vadovas yra tiesiogiai renkamas Respublikos Prezidentas, reiktų vengti riboti pilietinės Tautos valios raiškos laisvę. Atsižvelgiant į tai, kad Respublikos Prezidento institucija savo esme yra politinė, o asmeniui, siekiančiam šių pareigų nėra įtvirtinti neprikaištingos reputacijos reikalavimai, manytume, kad

---

¹⁰⁶ Belgija, Danija, Ispanija, Jungtinė Karalystė, Lichtenšteinas, Liuksemburgas, Monakas, Nyderlandai, Norvegija, Švedija

¹⁰⁷ Albanija, Čekija, Estija, Graikija, Italija, Latvija, Malta, Moldova, Vengrija, Vokietija

¹⁰⁸ Andora, Bosnija ir Hercogovina, San Marinas, Šveicarija

svarstant galimas Konstitucijos pataisas bei siekiant ne tik formaliai įvykdyti EŽTT sprendimą, tačiau ir maksimaliai užtikrinti tiek pasyviosios rinkimų teisės garantijas, tiek ir Tautos teisę laisvai rinkti pareigūnus ir taip įgyvendinti savo, kaip suverenių galių turėtojo, teisę kurti valstybę.

Trečiuoju pasiūlymu darbo grupė siūlo keisti tik Konstitucijos 74 straipsnį, jį papildant nauja antrąja dalimi ir joje išdėstant apkaltos proceso teisinius padarinius. Darbo grupė pateikė dvi alternatyvas, kaip išdėstyti Konstitucijos 74 straipsnio 2 dalį.

Pirmąją alternatyva darbo grupės siūlo Konstitucijos 74 straipsnio 2 dalį išdėstyti taip: „Asmenys, šiurkščiai pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, kuriuo apkaltos proceso tvarka Seimas pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino Seimo nario mandatą, nebegali užimti šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų pareigų. Tokie asmenys gali būti renkami Seimo nariais ne anksčiau kaip po 10 metų nuo tokių asmenų pašalinimo iš užimamų pareigų ar jų Seimo nario mandato panaikinimo.“

Įgyvendinus šią darbo grupės pateiktą alternatyvą, mūsų nuomone, kiltų dvi potencialios problemos. Visų pirma, aiškiai neišspręstas liktų klausimas dėl galimybės asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų, būti renkamam Respublikos Prezidentu.

Taip pat neišspręstas liktų klausimas dėl to, ar asmenys, šiurkščiai pažeidę Konstituciją bei sulaužę duotą priesaiką ir apkaltos proceso tvarka pašalinti iš užimamų pareigų, turėtų galimybę ateityje užimti Vyriausybės nario arba Valstybės kontrolieriaus pareigas, t. y. tokias pareigas, kurių ėjimas yra susijęs su Konstitucijoje numatytos priesaikos valstybei davimu, tačiau kurias einantys asmenys negali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Kaip minėta, Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatuota, kad priesaiką sulaužę ir dėl to apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalinti ar Seimo nario mandato netekę asmenys nebegali dar kartą prisiekti, taigi, ir užimti pareigų, susijusių su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Galima daryti prielaidą, kad Konstitucijoje eksplicitiškai nurodžius, kokių pareigų negali užimti asmenys, pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka, atsirastų pagrindas konstitucines normas aiškinti kitaip, t. y. pripažinti, kad pakeistame Konstitucijos 74 straipsnyje *expressis verbis* nurodytas išsamus pareigybių, kurių apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintas asmuo negali užimti, sąrašas, tokio sąrašo neplėsti ir taip sudaryti prielaidas tokiems asmenims užimti Vyriausybės nario ar valstybės kontrolieriaus pareigas.

Antrąją darbo grupės pasiūlyta alternatyva šių problemų iš esmės būtų išvengta. Šia alternatyva siūloma Konstitucijos 74 straipsnio 2 dalį išdėstyti taip: „Šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų ar panaikino Seimo nario mandatą, negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, taip pat negali eiti pareigų, kurių ėjimo pradžia susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Toks asmuo

gali būti renkamas Seimo nariu ne anksčiau kaip po dešimties metų nuo pašalinimo iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo.“

Mūsų nuomone, priėmus tokią darbo grupės pasiūlytą Konstitucijos pataisą, būtų išspręsti aukščiau paminėti klausimai. Visų pirma, šiame pasiūlyme *expressis verbis* nustatyta, kad asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs duotą priesaiką ir Seimo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka negali būti renkamas Respublikos Prezidentu. Antra, nustačius, kad toks asmuo negali užimti jokių su Konstitucijoje numatyta priesaika susijusių pareigų, nekiltų klausimas, ar priėmus Konstitucijos pataisą liktų galioti oficialioji konstitucinė doktrina, susijusi su draudimu apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintiems asmenims užimti Vyriausybės nario ar valstybės kontrolieriaus pareigas.

Bene vienintelė problema, galinti kilti priėmus tokią Konstitucijos 74 straipsnio pataisą yra susijusi su apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalinto asmens galimybe laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas. Darbo grupės pateiktame pasiūlyme. Siūlomose pataisoje šis klausimas eksplicitiškai aptariamas nėra. Nustatytas yra tik imperatyvus draudimas būti renkamam į Respublikos Prezidento pareigas. Atsižvelgiant į tai, kad laikinai Respublikos Prezidento pareigas einantis Seimo pirmininkas priesaikos duoti neturi, galima daryti prielaidą, kad priėmus tokios redakcijos Konstitucijos pataisą, apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintas asmuo, praėjus dešimties metų terminui išrinktas Seimo nariu ir tapęs Seimo Pirmininku, galėtų laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas esant Konstitucijos 89 straipsnyje nustatytiems pagrindams.

Apibendrinami darbo grupės pasiūlymus manytume, kad kaip optimalus turėtų būti vertintinas pirmasis darbo grupės pateiktas pasiūlymas, kuriuo siūloma keisti tik Konstitucijos 56 straipsnį. Toks pasiūlymas įgyvendintų EŽTT sprendimą byloje Paksas prieš Lietuvą, nereikalautų didelės intervencijos į Konstituciją, nekurtų vidinių prieštaravimų tarp eksplicitinių Konstitucijos normų bei, mūsų nuomone, sudarytų prielaidas asmeniui, apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą bei priesaikos sulaužymą pašalintam iš užimamų pareigų, ateityje užimti renkamas pareigas. Taip būtų užtikrinta ne tik pasyvioji, bet ir aktyvioji rinkimų teisė, t. y. nebūtų daroma kliūčių Tautai išreikšti savo nuomonę laisvuose Respublikos Prezidento rinkimuose.

Pažymėtina, kad darbo grupės tikslas buvo pateikti pasiūlymus, kuriuos įgyvendinus būtų tinkamai įvykdytas EŽTT sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*. Atsižvelgiant į tai, kad darbo grupė siekė galimai mažesnės intervencijos į susiformavusią Lietuvos konstitucinę sistemą, nestebina, kad darbo grupės pasiūlymai yra pakankamai minimalistiniai: nėra siūloma apskritai panaikinti draudimą asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją bei sulaužiusiems priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalintiems iš užimamų pareigų, eiti su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu susijusias pareigas; nebuvo nagrinėjama galimybė iš esmės pertvarkyti apkaltos

instituta, teisminei institucijai perleidžiant ne tik teisinį asmens veiksmų vertinimą, tačiau ir sprendimo dėl asmens pašalinimo iš pareigų teisę, taip užkertant šiuo metu visiškai realią galimybę asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką ar padariusiems nusikaltimą toliau užimti aukščiausius valstybės valdžios postus; akivaizdus ir siekis apsiriboti minimaliu EŽTT sprendimo įgyvendinimu ir nustatyti tokį reguliavimą, kuris apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintam asmeniui sudarytų prielaidas ateityje užimti tik Seimo nario pareigas, tačiau neleistų užimti kitų pareigų.

Galimų apkaltos proceso modelių analizė ir vertinimas reikalautų išsamios ne tik Lietuvos, tačiau ir kitų valstybių patirties apibendrinimo ir gerokai viršytų šio darbo tikslus bei apimtis. Manytume, kad Lietuvoje vykę apkaltos procesai bei jų rezultatai sudaro prielaidą diskutuoti apie tam tikrą dabartinio Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinto apkaltos modelio vidinį prieštarumą. Toks apkaltos proceso modelis, kai galutinis sprendimas priklauso nuo politinės institucijos valios visada bus susijęs su grėsme, kad toks sprendimas bus priimtas vadovaujantis ne teise ir Konstitucija, o politiniais motyvais bei interesais. Dėl to manytume, kad siekiant realaus teisės viešpatavimo ir apkaltos proceso, kaip pilietinės Tautos savisaugos priemonės tikslų užtikrinimo, yra pagrindo bent jau svarstyti apie tokį apkaltos proceso modelį, pagal kurį tiek asmens veiksmų teisiškai įvertintų, tiek ir sprendimą dėl asmens pašalinimo iš užimamų pareigų priimtų teisminė institucija.

Apibendrinami apkaltos proceso teisinių pasekmių klausimą galėtume suformuluoti šiuos postulatus:

1. Vienkartinės apkaltos proceso teisinės pasekmės eksplicitiškai įtvirtintos Konstitucijoje – asmuo, kuriam taikoma konstitucinė atsakomybė yra pašalinamas iš užimamų pareigų arba netenka Seimo nario mandato.
2. Asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją ir sulaužęs priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų (ar netekęs Seimo nario mandato) ateityje negali užimti pareigų, susijusių su Konstitucijoje numatytos priesaikos valstybei davimu. Šis draudimas Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas nėra, tačiau kildinamas iš sisteminio Konstitucijos nuostatų aiškinimo.
3. Draudimas užimti su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu susijusias pareigas nėra taikomas tais atvejais, kai asmuo šiurkščiai pažeidžia Konstituciją ir sulaužo priesaiką, tačiau apkaltos proceso tvarka nėra pašalinamas iš užimamų pareigų arba apkaltos proceso tvarka yra pašalinamas iš užimamų pareigų už nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika.

4. Nuolatinis ir neatšaukiamas draudimas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš užimamų pareigų, būti renkamam į parlamentą, pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį.
5. Siekiant suderinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, turės būti daromos Konstitucijos pataisos. Vien ordinarinės teisės pokyčiai siekiant suderinti vidaus teisę ir tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, šiuo atveju nėra pakankami.

IŠVADOS

1. Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas dualistinis apkaltos proceso modelis, pagal kurį įgaliojimus vykdant apkaltos procesą turi dvi valstybinės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Seimo dalyvavimas apkaltos procese tam tikru laipsniu politizuoja konstitucinės atsakomybės taikymą, tačiau privalomas Konstitucinio Teismo dalyvavimas procese lemia teisinės jo prigimties įgyvendinimą.
2. Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas apkaltos proceso modelis iš principo užtikrina, kad asmuo nebus pašalintas iš užimamų pareigų tam nesant teisinio pagrindo, tačiau neužtikrina, kad asmuo, padaręs konstitucinį deliktą, bus pašalintas iš užimamų pareigų.
3. Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas, kaip apkaltos proceso pagrindas, nėra detaliai reglamentuojamas norminiais teisės aktais. Klausimą ar asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiais veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgdamas į visas teisiniams veiksams kvalifikavimui reikšmingas aplinkybes, sprendžia Konstitucinis Teismas.
4. Apkaltos proceso vykdymo tvarka įtvirtinta Seimo statute. Apkaltos proceso taisyklės per beveik du dešimtmečius, praėjusius po Konstitucijos įsigaliojimo, buvo ne kartą keičiamos ir tobulinamos, atsižvelgiant *inter alia* į besiplėtojančią oficialiąją konstitucinę doktriną. Šiuo metu Seimo statuto normos yra iš esmės suderintos su konstitucine apkaltos samprata. Procesas, kurio metu Konstitucinis Teismas nagrinėja asmens veiksmų atitikties Konstitucijai klausimą, nėra detaliai reglamentuojamas.
5. Konstitucijoje implicitiškai įtvirtintas draudimas asmeniui, šiurkščiai pažeidusiam Konstituciją ir sulaužiusiam priesaiką bei dėl to pašalintam iš užimamų pareigų, užimti pareigas, susijusias su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Šis draudimas ta apimtimi, kuria įtvirtina nuolatinį ir neatšaukiamą draudimą asmeniui būti renkamam parlamento nariu, prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.
6. Siekiant suderinti Lietuvos vidaus teisės bei Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas būtinos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos, jose *expressis verbis* nurodant, kad asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją bei sulaužęs priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų, turi teisę (iš karto arba praėjus tam tikram laiko tarpui) būti renkamas Seimo nariu. Tokią nuostatą nustačius tik įstatyme, kiltų pagrįstų abejonių dėl tokios nuostatos konstitucingumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992 m. lapkričio 30 d. Nr. 33 – 1014;
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40 – 987;
3. Lietuvos Respublikos Seimo statutas (IX dalis. Apkaltos procesas) // Valstybės žinios, 1993 m. gruodžio 23 d. Nr. 71 – 1325;
4. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios, 1994 m. vasario 25 d. Nr. 15 – 249.
5. Lietuvos Respublikos Seimo statutas „Dėl Statuto pakeitimo“ // Valstybės žinios, 1999 m. sausio 13 d. Nr. 5 – 97;
6. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 4, 9, 10, 12, 15, 44, 46, 49, 61, 68, 78, 113, 135, 136, 137, 138, 145, 149, 151, 152, 155, 156, 162, 163, 164 straipsnių, trisdešimt aštuntojo ir trisdešimt devintojo skirsnių pakeitimo ir papildymo, statuto papildymo 44⁽¹⁾ straipsniu ir dvidešimt septintuoju⁽¹⁾ skirsniu bei keturiasdešimtojo skirsnio pripažinimu netekusiu galios // Valstybės žinios, 2004 m. lapkričio 13 d. Nr. 165 – 6025;
7. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 8, 49, 61, 68, 78, 180¹, 180², 180⁵, 180⁶, 180⁷, 180¹⁹, 180²⁰, 228, 230 straipsnių, dvidešimt aštuntojo skirsnio pakeitimo ir papildymo ir Statuto papildymo 180⁴¹ straipsniu // Valstybės žinios, 2011 m. spalio 20 d. Nr. 126 – 5988;
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993 m. vasario 28 d. Nr. 6 – 120;
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994 m. birželio 17 d. Nr. 46 – 851;
10. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55¹, 57, 61, 63, 64, 69¹, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53¹, 53² straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008 m. liepos 17 d. Nr. 81 – 3186;
11. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1992 m. rugpjūčio 8 d. Nr. 22 – 635;

12. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1993 m. sausio 20 d. Nr. 2 – 29;
13. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 75 – 2568;
14. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1⁽¹⁾ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 2 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 98 – 3633;
15. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas // Valstybės žinios, 2008 m. lapkričio 25 d. Nr. 135 – 5234;
16. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000 m. spalio 25 d. Nr. 89 – 2741;
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37 – 1341;
18. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 81 – 1514;
19. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36 – 1340;
20. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 85 – 2566;
21. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 124 – 5626;
22. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 7 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 72 – 3471;
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 41(1) – 1131;
24. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 112 – 4070;
25. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ // Valstybės žinios, 2004 m. kovo 16 d., Nr. 40 – 1303;

Teismų praktika

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //

- Valstybės žinios, 1999 m. gegužės 14 d., Nr. 42 – 1345; atitaisymas – 1999 m. gegužės 19 d. Nr. 43;
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atmesti Seimo nutarimo „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo „Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo „Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Audriui Butkevičiui iniciavimo““ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai, 238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“ // Valstybės žinios, 2000 m. balandžio 5 d., Nr. 28 – 784;
  28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios, 2003 m. gruodžio 31 d., Nr. 124 – 5643;
  29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004 m. balandžio 2 d., Nr. 49 – 1600;
  30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004 m. balandžio 17 d., Nr. 56 – 1948;
  31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004 m. gegužės 26 d., Nr. 85 – 3094;
  32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008 m. lapkričio 4 d., Nr. 126 – 4816;
  33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos

- Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010 m. spalio 30 d., Nr. 128 – 6545;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005;
35. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje Paksas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 34932/04).

Specialioji literatūra

36. Sinkevičius V. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011;
37. Sinkevičius V. Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė // Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2009;
38. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80);
39. Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė // Jurisprudencija. 2008, Nr. 9 (111);
40. Vaišvila A. Teisės teorija, trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009;
41. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002;
42. Prezidento apkalta, 2003 – 2004 m.: dokumentų rinkinys. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005;
43. Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija, 2006, Nr. 8 (86);
44. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga, Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009.

Kita literatūra

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pareiškimas dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimo įgyvendinimo // http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2011/L20110110c.htm

46. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. birželio 15 d. penkiasdešimt pirmojo (358) posėdžio stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=82402&p_query=&p_tr2=2
47. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 11 d. plenarinio posėdžio Nr. 266 stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385913&p_query=&p_tr2=2
48. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP – 3272 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400003&p_query=&p_tr2=2
49. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP – 3976 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414201&p_query=&p_tr2=2
50. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2011 m. birželio 8 d. išvada Nr. XIP – 3272 „Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401202
51. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2011 m. gruodžio 15 d. išvada Nr. XIP – 3976 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414600
52. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2011 m. sausio 17 d. potvarkis Nr. 15 „Dėl darbo grupės sudarymo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391096&p_query=&p_tr2=2
53. Apibendrinti pasiūlymai dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* vykdymo // http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/Apibendrinti%20pasiulymai_05_30.pdf

APKALTOS TEISINIS REGULIAVIMAS: TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Santrauka

Magistro baigiamajame darbe aptariamas Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas apkaltos procesas – aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės forma. Darbe nagrinėjami įvairūs apkaltos proceso elementai: aptariamas teisės pažeidimas kaip konstitucinės atsakomybės taikymo pagrindas, apkaltos proceso eiga ir jos reglamentavimo raida Lietuvoje, apkaltos proceso teisinių pasekmių klausimai.

Darbe aptariama tiek konstitucinė apkaltos proceso samprata, tiek ir ordinarinėje teisėje įtvirtintas reguliavimas, taip pat praktinio pobūdžio problemos bei klausimai, kilę apkaltos procesą reglamentuojančias normas taikant praktikoje. Nagrinėjama, ar ordinarinėje teisėje įtvirtintas reguliavimas visada atitinka konstitucinę apkaltos sampratą, kokių priemonių vienu ar kitu metu turėjo imtis įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti Seimo statute ar kituose teisės aktuose išdėstytą apkaltos proceso elementų atitikimą Konstitucijai.

Darbo pabaigoje, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *Paksas prieš Lietuvą* bei šio sprendimo įgyvendinimo problematiką, aptariami įvairių subjektų pateikti pasiūlymai, kaip turėtų būti keičiami vidaus teisės aktai, susiję su apkaltos proceso teisinių pasekmių klausimu.

Raktiniai žodžiai: konstitucinė atsakomybė; apkaltos procesas; šiurkštus Konstitucijos pažeidimas; priesaikos sulaužymas; nusikaltimas; Seimas; Konstitucinis Teismas; pašalinimas iš pareigų.

THE LAW REGULATION OF IMPEACHMENT: THE THEORETICAL AND PRACTICAL DIMENSIONS

Summary

This master thesis concentrates on impeachment procedures as it is a form of constitutional liability of highest state officials in Lithuania. There is a number of aspects of the impeachment procedure that are analysed in this paper: a violation of a law as a ground for applying constitutional liability, elements of impeachment procedure and the evolution of them through the years since Constitution of Lithuania was adopted in 1992, the questions concerning legal consequences of impeachment.

In this paper it is analysed both the constitutional concept of impeachment and its regulation in ordinary law and also the problems and questions that arose in practice when the legal norms regulating impeachment have been applied. Part of the research concentrates on whether the regulation in ordinary law is always compatible with the constitutional provisions and also what steps legislative had to make to make sure that Statute of Seimas or other acts are in accordance with Constitution.

As European Court of Human Rights declared in its verdict of the case *Paksas v. Lithuania* that Lithuania violated Article 3 of Protocol 1 of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms by establishing unconditional and permanent prohibition to participate in parliamentary elections for a person guilty of breach of oath and thus removed from office, the proposals made to amend the Lithuanian legal system are also investigated.

Key words: constitutional liability; process of impeachment; gross violation of Constitution; breach of oath; crime; Seimas; Constitutional Court; removal from office

Rimantas Petrauskas
ripetrausk@gmail.com